

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

Πτυχιακή Εργασία

Ιστορικές – Οικοδομικές Φάσεις των Μνημείων της Ακρόπολης Αθηνών (Οι επεμβάσεις από την αρχαιότητα έως σήμερα)

Σπουδάστρια: *Φαφλιώρα Μαρία*

Εποπτεύουσα καθηγήτρια : *κ. Γεωργιάδη Αναστασία*

Πάτρα, Μάϊος 2022

Περίληψη

Τίτλος: *Ιστορικές – Οικοδομικές Φάσεις των Μνημείων της Ακρόπολης Αθηνών*
(Οι επεμβάσεις από την αρχαιότητα έως σήμερα)

Στην πτυχιακή αυτή εργασία θα αναλύσουμε όλες τις ιστορικές και οικοδομικές φάσεις, ορισμένων μνημείων τα οποία βρίσκονται πάνω στο βράχο της Ακρόπολης, καθώς επίσης θα αναφερθούμε αναλυτικά στις αναστηλωτικές επεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν με το πέρασμα των χρόνων από διάφορους μηχανικούς αλλά και υπηρεσίες που ιδρύθηκαν για τον σκοπό αυτό, όπως είναι η ΕΣΜΑ και η ΥΣΜΑ. Σκοπός της πτυχιακής είναι να μάθει ο αναγνώστης τις μεθοδολογίες που ακολούθησαν οι ειδικοί με σκοπό να επαναφέρουν τα μνημεία στην αρχική τους μορφή και συνάμα στην αρχική τους αξία και κατόπιν να συνεχίσουν να διατηρούνται σε άριστη κατάσταση. Συγκεκριμένα τα μνημεία που θα αναλύσουμε είναι ο Ναός της Αθηνάς Νίκης, ο Παρθενώνας, το Ερέχθειο και τα Προπύλαια. Να τονίσουμε πως στο μνημείο υπάρχουν κι άλλα αρχαία μνημεία στα οποία θα γίνει μια σύντομη αναφορά, χωρίς περεταίρω επέκταση, όπως λ.χ. η πύλη Buele, το βάθρο του Αγρίππα, κλπ.

Πρόλογος

Η επιλογή του θέματος της παρούσας πτυχιακής εργασίας έγινε λόγω του μεγάλου μου θαυμασμού προς την Ακρόπολη. Ένα μέρος που επισκέπτομαι κάθε φορά που πηγαίνω στην Αθήνα. Έτσι αποφάσισα να γνωρίσω καλύτερα ορισμένα από τα μνημεία της, υλοποιώντας την παρακάτω εργασία. Για τον σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε μια ακόμη επίσκεψη τόσο στον βράχο όσο και στο Μουσείο της Ακρόπολης από όπου πάρθηκε αρκετό υλικό.

Για τη διεκπεραίωση της παρούσας βιβλιογραφικής εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα. **Γεωργιάδη Αναστασία**, για τη συνεργασία και την πολύτιμη συμβολή της στην ολοκλήρωση της. Την Σπυράτου Παναγιώτα για την πολύτιμη βοήθεια της στο σκανάρισμα ορισμένων φωτογραφιών με σκοπό την καλύτερη ανάλυση τους, όπως επίσης την Περιστεροπούλου Φωτεινή για ορισμένες συμβουλές στο πρόγραμμα των office, καθώς και για την ψυχολογική υποστήριξη τους.

Την οικογένεια μου για τις θυσίες τους όλων αυτών των χρόνων των σπουδών μου, όλους τους καθηγητές της σχολής μου που στάθηκαν αρωγοί σε κάθε μου προσπάθεια.

Τέλος όλους τους ανθρώπους φίλους και γνωστούς που ο Θεός με ευλόγησε να τους έχω δίπλα μου όλα αυτά τα χρόνια ενθαρρύνοντας και ενισχύοντας τον αγώνα μου.

Κατάλογος Συντομογραφιών

ΕΣΜΑ: Επιτροπή Συντηρήσεων Μνημείων Ακροπόλεως

ΥΣΜΑ: Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης

Φωτ.: Φωτογραφία

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	1
Πρόλογος.....	1
Κατάλογος Συντομογραφιών.....	1
Εισαγωγή.....	4

Κεφάλαιο 1: Ιστορική Προσέγγιση

1.1 Ιστορική Προσέγγιση Ναού Αθηνάς Νίκης.....	5
1.2 Η Τυπολογία του ναού.....	5
1.3. Ιστορική Προσέγγιση των Προπυλαίων.....	6
1.4. Η Τυπολογία των Προπυλαίων.....	6
1.5. Ιστορική Προσέγγιση του Παρθενώνα.....	7
1.6. Ερέχθειο.....	9
1.7. Η Τυπολογία του Ερεχθείου.....	9

Κεφάλαιο 2 : Παλαιοχριστιανική εποχή

Η Αρχιτεκτονική στην Παλαιοχριστιανική εποχή (σύντομη περιγραφή).....	11
--	----

Κεφάλαιο 3: Βυζαντινή περίοδος – Μεσοβυζαντινή περίοδος

Η Αρχιτεκτονική στην Βυζαντινή εποχή (σύντομη περιγραφή).....	16
---	----

Κεφάλαιο 4: Φραγκοκρατία

Η Αρχιτεκτονική στην περίοδο της Φραγκοκρατίας (απλή αναφορά).....19

Κεφάλαιο 5: Τουρκοκρατία

Η Αρχιτεκτονική στην περίοδο της Τουρκοκρατίας.....20

Κεφάλαιο 6: Οι τρόποι αντιμετώπισης των προβλημάτων πάνω στα μνημεία.....21

Από την Τουρκοκρατία έως σήμερα.....21

Εκτέλεση του Έργου.....61

Συμπεράσματα.....83

Βιβλιογραφία.....84

Διαδικτυογραφία.....84

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αρχαϊκή περίοδος η οποία διαδραματίζεται από τον 7^ο αιώνα μέχρι το τέλος των περσικών πολέμων (479 π.Χ.), στιγμάτισε την πόλη των Αθηνών. Την περίοδο αυτή η πόλη πήρε την τελική της μορφή, ξεκίνησε η οικονομική και πολιτική της ανάπτυξη και αναπτύχθηκε το δημοκρατικό της πολίτευμα. Η Αθήνα την περίοδο αυτή βρισκόταν σε συνεχή αναταραχή, λόγω των πολλών κοινωνικών αλλαγών που δημιουργούνταν εξαιτίας του πλούτου και των εξουσιών αλλά και λόγω των συγκρούσεων που πήγαζαν από τις αριστοκρατικές γενεές.

Ωστόσο με σκοπό την αποκατάσταση των κοινωνικών αδικιών, θεσπίστηκαν κάποιοι νόμοι από τον Δράκοντα το (621/20 π.Χ.), έτσι η επόμενη κοινωνική κρίση που ξέσπασε ανατέθηκε στις αρχές του 6^{ου} αιώνα στον Σόλωνα. Ο Σόλωνας εφάρμοσε αρκετά δυναμικά μέτρα τα οποία βοήθησαν τις ευάλωτες οικονομικά και κοινωνικά ομάδες. Στον τομέα της γεωργίας, καταργούσε τα χρέη των ανθρώπων που είχαν οδηγηθεί εξαιτίας αυτών στην δουλεία, απέδωσε πολιτικά δικαιώματα σε πολλά κοινωνικά στρώματα και οριοθέτησε τα δικαιώματα των αριστοκρατών. Παρόλα αυτά δεν έπαψαν να υπάρχουν οι κοινωνικές αναταραχές, κάτι που εκμεταλλεύτηκε ο Πεισίστρατος.

Το 561π.Χ. απέρριψε τους αριστοκράτες και επέβαλε τυραννικό πολίτευμα (τυραννία). Μέσω αυτού του πολιτεύματος κατάφερε να αναπτυχθεί το εμπόριο και η βιοτεχνία, η κεραμική, δημιουργήθηκαν τα πρώτα νομίσματα, εξασφάλισαν τον ανεφοδιασμό της πόλης και κατόπιν πραγματοποιήθηκαν μεγάλα κοινωφελή έργα, κατασκευάστηκαν νέα ιερά και προστατεύθηκαν οι τέχνες και τα γράμματα. Με αποτέλεσμα να κερδίσει την εύνοια του λαού.

Τον 6^ο αιώνα π.Χ. είχε πλέον διαμορφωθεί ο χαρακτήρας της Ακρόπολης ως ιερό μνημείο και επίσημο λατρευτικό κέντρο της πόλης. Δημιουργήθηκαν δύο ναοί προς δόξα της θεάς Αθηνάς ο Εκατόμπεδος και ο Αρχαίος Ναός, ο ναός της Αθηνάς Νίκης με τους ναϊσκους και τους τεμένους, τα βοηθητικά κτήρια με πολύτιμα αφιερώματα και πολύχρωμα αγάλματα διαμόρφωναν την πολιτική ισχύ της πόλης. Έπειτα από την νίκη των Περσών στον Μαραθώνα το 490π.Χ οι Αθηναίοι επιδίωξαν να χτίσουν στην θέση του Εκατόμπεδου έναν άλλο ναό ονομαζόμενο "ΠΡΟΠΑΡΘΕΝΩΝΑ". Το έργο ωστόσο δεν πρόλαβε να ολοκληρωθεί διότι καταστράφηκε από τους Πέρσες, οι οποίοι κατέστρεψαν ολοσχερώς την Ακρόπολη.

Στην πρώτη δεκαετία του 5^{ου} αιώνα π.Χ. η Αθήνα στιγματίστηκε από τους Περσικούς Πολέμους. Η αφορμή για την έναρξη των πολέμων ήταν η στήριξη που πρόσφερε η Ελλάδα στους πολέμους της Μικράς – Ασίας οι οποίες, παρόλο που αποτελούσαν ελληνικά εδάφη, ανήκαν στην Περσική Αυτοκρατορία. Η πρώτη εκστρατεία έληξε το 490π.Χ. με νικητές τους Έλληνες στον Μαραθώνα οι οποίοι είχαν ως αρχηγό τον Μιλτιάδη. Έπειτα ακολούθησε μια δεύτερη εκστρατεία δέκα χρόνια μετά την πρώτη, η οποία έλαβε τέλος τον Σεπτέμβριο του 480π.Χ. στην Σαλαμίνα στην οποία η Πέρσες "παρέλαβαν" την ήττα τους.

Από την στιγμή που μπήκαν οι εχθροί στην πόλη άρχισαν ολέθριες καταστροφές κατάφεραν να ρίξουν το τείχος της Ακρόπολης με πυρφόρα βέλη, βάζοντας φωτιά στο ξύλινο τείχος που είχαν κατασκευάσει πρόχειρα οι ταμίες της Θεάς και μερικοί ηλικιωμένοι και φτωχοί κάτοικοι. Κατά την διάρκεια της πολιορκίας οι Αθηναίοι ηλικιωμένοι προσπάθησαν να αμυνθούν με διάφορους λίθους, ωστόσο οι πέρσες στρατιώτες κατέκτησαν τον βράχο και στην συνέχεια άρχισαν να ρίχνουν κάτω τα αγάλματα και να βάζουν φωτιά στους ναούς. Σήμερα στο Μουσείο της Ακρόπολης φυλάσσονται τα αγάλματα αλλά και άλλα γλυπτά που βρέθηκαν μετά από εκσκαφές αρχαιολόγων των 19^ο αιώνα και πάνω τους μπορεί να διακρίνει κανείς την βάρβαρη αντιμετώπιση που υπέστη αλλά και την αλλοίωση τους λόγω της φωτιάς. Ύστερα από την μεγάλη αυτή καταστροφή του βράχου κατά την οποία κάηκε και η ελιά της Αθηνάς στο Ερέχθειο, φήμες διαδίδουν το γεγονός πως το καμένο δέντρο ξαναβλάστησε και μαζί με την νίκη των Ελλήνων στην Σαλαμίνα αναπτερώθηκε το ηθικό των Αθηναίων και έτσι χτίσανε την γνωστή σε όλους Ακρόπολη των Αθηνών αποκτώντας έναν ηγετικό ρόλο.

Θα πρέπει να αναφέρουμε πως πάνω στο βράχο της ακρόπολης ανήκουν κι άλλα μνημεία όπως το Βραυρώνιο το οποίο δεσπόζει εσωτερικά του νότιου τείχους της Ακρόπολης, ο ναός της Ρώμης

και Αυγούστου που βρίσκεται δυτικά των Προπυλαίων, το Βάθρο του Αγρίππα δυτικά των Προπυλαίων και τέλος η Χαλκοθήκη η οποία εκτείνεται κατά μήκος του νότιου τείχους της Ακρόπολης και εν συνεχεία στα ανατολικά του Βραυρωνίου.¹

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1: Ιστορική Προσέγγιση Ναού Αθηνάς Νίκης

Ο γνωστός σε όλους ναός της Αθηνάς Νίκης ο οποίος δεσπόζει νότια (δεξιά) των προπυλαίων χρονολογείται το 427 με 424 π.Χ. Πρόκειται για έναν ναό τετράστυλο αμφιπρόστυλο ιωνικού ρυθμού, στον οποίο παρατηρείτε η απουσία πρόναου. Ωστόσο μέσα στο σηκό του, υπήρχε άγαλμα της Αθηνάς Νίκης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως στην θέση αυτή, επάνω στο μυκηναϊκό πύργο, είχε χτιστεί ήδη από τους αρχαϊκούς χρόνους ένας μικρός πάρινος ναΐσκος της Αθηνάς Νίκης με βωμό, που καταστράφηκε όμως κατά την εισβολή των Περσών το 480π.Χ. μαζί με τα άλλα ιερά. Η ανέγερση του κλασικού ναού άρχισε το 421π.Χ. σε ένα διάλειμμα του πολέμου, την εποχή της λεγόμενης «ειρήνης του Νικίας»². Τα σχέδια για την ανέγερση ανατέθηκαν στον Καλλικράτη, που συμμετείχε επίσης στην οικοδόμηση του Παρθενώνα.

Έπειτα το 1687 οι Τούρκοι κατέστρεψαν τον ναό και με τα αρχιτεκτονικά του μέλη δημιούργησαν τις οχυρώσεις τους. Το υλικό ωστόσο εντοπίστηκε και ταυτίστηκε το 1835, κι έτσι διεκπεραιώθηκε η αναστήλωση του Μνημείου. Θα αναφερθούμε αναλυτικότερα σε παρακάτω κεφάλαια.

1.2. Η Τυπολογία του ναού.

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης συμπεριλαμβάνεται στους αμφιπρόστυλους τετράστυλους με 4 ιωνικούς κίονες οι οποίοι βρίσκονται στην ανατολική πλευρά του ναού και άλλοι 4 κίονες στην δυτική πλευρά. Το μνημείο είναι κατασκευασμένο από πεντελικό μάρμαρο, το ύψος του φτάνει στα 8,27μ και το πλάτος του 5,44μ. με διαφορά οι κίονες στους οποίους το ύψος φτάνει στα 4,66μ. Το οικοδόμημα μας έχει στηριχθεί πάνω σε κρηπίδωμα³ τριών βαθμίδων, προβάλλοντας έτσι την αρχοντιά του και την κομψότητα του. Βόρεια, δυτικά και νότια του πύργου στις τρεις πλευρές του έχει τοποθετηθεί θωράκιο με ύψος 1μ.

---

¹ ΟΔΥΣΣΕΥΣ, ΥΠΟΥΡΓΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ.

² Ο Νικίας ήταν Αθηναίος πολιτικός, γνωστός για την εντιμότητα και την σωφροσύνη του, που προσπάθησε να τερματίσει τον Πελοποννησιακό Πόλεμο συνάπτοντας ειρήνη με τους Σπαρτιάτες, το 421π.Χ..

³ Βάση πάνω στην οποία στηρίζεται ένα οικοδόμημα, κτίσμα ή μια μηχανή.

1.3: Ιστορική προσέγγιση των Προπυλαίων

Η είσοδος της Ακρόπολης βρισκόταν πάντα στη δυτική πλευρά της. Από τη μυκηναϊκή εποχή (1600-1100π.Χ.) κατασκευάστηκε ένα μονοπάτι ως την είσοδο, που φυλασσόταν από ισχυρό πύργο. Στα χρόνια του Πεισίστρατου (6^{ος} αιώνας π.Χ.), η Ακρόπολη καθιερώθηκε οριστικά ως τόπος λατρείας. Τότε ανακαινίστηκαν τα αρχαία ιερά και χτίστηκε μεγαλοπρεπές πρότυλο στη θέση της εισόδου των προϊστορικών χρόνων. Το κτίριο αυτό καταστράφηκε κατά την εισβολή των Περσών, το 480π.Χ. και ελάχιστα τμήματα των θεμελίων του σώζονται στη ΝΑ πλευρά των Προπυλαίων του Μνησικλή.

Τα Προπύλαια, αποτελούν την μνημειώδη είσοδο στο ιερό της Ακρόπολης, κτίστηκαν στο δυτικό άκρο του λόφου στο πλαίσιο του οικοδομικού προγράμματος του Περικλή. Ήταν έργο του αρχιτέκτονα Μνησικλή, ο οποίος εφάρμοσε ευφυείς και πρωτοποριακές αρχιτεκτονικές λύσεις. Η κατασκευή τους (437-432 π.Χ.) διακόπηκε όταν ξέσπασε ο Πελοποννησιακός πόλεμος, με αποτέλεσμα το αρχικό σχέδιο να μην ολοκληρωθεί.

Αργότερα, την εποχή του αυτοκράτορα Κλαυδίου (41-54μ.Χ.), έχτισαν μια μνημειακή κλίμακα και τον 3^ο αιώνα μ.Χ. την Πύλη που ονομάζουμε σήμερα Μπελέ, προς τιμήν του Γάλλου αρχαιολόγου Ερνέστ Μπελέ, που την ανακάλυψε. Τα Προπύλαια ακολούθησαν την τύχη της Ακροπόλεως και της Αθήνας. Στους Βυζαντινούς χρόνους έγιναν έδρα της Αρχιεπισκοπής, ενώ αργότερα οι Φράγκοι εγκατέστησαν εκεί τις διοικητικές υπηρεσίες του Δουκάτου των Αθηνών. Ο Φλωρεντίνος Νέριο Ατζαϊόλι τα χρησιμοποίησε για κατοικία του, έχτισε στη νότια πτέρυγα έναν ψηλό, τετράγωνο πύργο, που κατεδαφίστηκε το 1875. Σ' αυτόν εγκαταστάθηκε κατά την τουρκοκρατία ο Τούρκος φρούραρχος, ενώ τα Προπύλαια μεταβλήθηκαν σε οπλοστάσιο και πυριτιδαποθήκη.

Τέλος τα Προπύλαια το 1645 χτυπήθηκαν από έναν κεραυνό, που προκάλεσε την ανάφλεξη της πυρίτιδας και την ανεπανόρθωτη καταστροφή τους.

1.4. Η Τυπολογία των Προπυλαίων

Τα Προπύλαια απαρτίζονται από ένα ορθογωνικό κτίριο με διαστάσεις 24*18,20μ έχοντας δύο πτέρυγες η μία εκ των οποίων είναι στο βορρά και η άλλη στον νότο. Στο εσωτερικό του κτίσματος υπάρχουν δύο σειρές ιωνικού ρυθμού όπου κάθε σειρά αποτελείται από 3 κίονες. Κάθετα στους κίονες υπάρχει ένας διαχωριστικός μαρμάρινος τοίχος δημιουργώντας έτσι δύο προσόψεις μία ανατολική και μία δυτική.

Η κάθε πρόσοψη αποτελείται από έξι κίονες δωρικού ρυθμού και ένα αέτωμα. Ο συνδυασμός δωρικού και ιωνικού ρυθμού αποδίδει μία συμμετρία και μία αρμονία στο μνημείο κάνοντας το ξεχωριστό. Στην συνέχεια, ο μαρμάρινος διαχωριστικός τοίχος διακόπτεται από πέντε πύλες η μία εκ των οποίων είναι η κεντρική πύλη και η πιο μεγάλη με διάμετρο (7,37*4,18μ.) από την οποία μπορεί κάποιος να εισέρθει εντός του κτίσματος. Μερικές ακόμη πληροφορίες για τα Προπύλαια μπορούμε να αντλήσουμε από το βιβλίο του Πausανία⁴, στο οποίο αναφέρεται πως η οροφή αποτελείται από μαρμάρινες δοκούς και φατνωματικές πλάκες, στην βόρεια πτέρυγα εντοπίζεται μια μεγάλη αίθουσα ονόματι Πινακοθήκη.

Ο Μνησικλής είχε την επιθυμία να κατασκευάσει αντίστοιχο κτίριο και στην νότια πτέρυγα, κάτι που όμως δεν υλοποιήθηκε λόγω των αντιδράσεων που υπήρξαν από τους γειτονικούς ναούς των Χαρίτων και της Αθηνάς Νίκης. Για τον λόγο αυτό έχτισε αντί αυτού μια μικρότερη ανοιχτή αίθουσα στην βόρεια πτέρυγα.

Στους κλασικούς χρόνους για να φτάσει κάποιος στα Προπύλαια ακολουθούσε μια αναβάθρα⁵, μήκους 80μ. και πλάτος 20μ. Οι διαστάσεις αυτές διευκόλυναν όχι μόνο τον επισκέπτη αλλά και τα

⁴ Βιβλίο του « Ελλάδος Περιήγησις»

⁵ Ράμπα

υποζύγια⁶ που μετέφεραν διάφορα υλικά αλλά και των ζώων που προόριζαν για θυσία στους Θεούς. Στο μέσο της ράμπας δεσπόζει το επιβλητικό άγαλμα του Υμηττού το οποίο χτίστηκε τον 2^ο αιώνα π.Χ.

1.5.: Ιστορική προσέγγιση του Παρθενώνα

Τα αρχαιολογικά ευρήματα μας δίνουν τα καταλάβουμε πως υπήρχε ένας ακόμη ναός της Αθηνάς Πολιάδος όπου χρονολογικά τοποθετείται μεταξύ 8ου και 7ου αιώνα π.Χ. Έτσι διακρίνουμε την ισοτιμία μεταξύ του ναού της Αθηνάς και ορισμένων ακόμη μνημείων της ίδιας περιόδου. Έπειτα από αλλεπάλληλες εργασίες συντήρησης που γίνονται τα τελευταία χρόνια στον χώρο του ναού καταλήγουμε στο γεγονός ότι υπήρχε ένας δεύτερος ναός της ύστερης γεωμετρικής περιόδου σύμφωνα με έρευνες του Μανώλη Κορρέ, ο αρχαϊκός ναός ονόματι Προπαρθενών ο οποίος προηγήθηκε του Παρθενώνα είχε κι αυτός έναν πρόδρομο όπου χρονολογείτε στην ύστερη γεωμετρική περίοδο.

Στο πιο ψηλό σημείο του ιερού βράχου εντοπίζεται ο Παρθενώνας, όπου πρόκειται για έναν λαμπρό ναό αφιερωμένο στην θεά Αθηνά το οποίο χαρακτηρίζεται ως το αποκορύφωμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Είναι δημιούργημα ενός ολόκληρου λαού, ενός ολόκληρου πολιτισμού. Συμπεριλαμβάνεται στα τελευταία έργα της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής και ανθρωπίνου πνεύματος. Πρόκειται για έργο του Ικτίνο και Καλλικράτη και του γλύπτη Φειδία και χρονολογείτε το (447-432π.Χ). Στις αρχές των ελληνικών ιστορικών χρόνων το Ελληνικό Πάνθεον απαρτιζόταν δώδεκα θεούς με επικεφαλή όλων, των Δία, οι οποίοι ζούσαν στο ψηλότερο βουνό της χώρας τον Όλυμπο. Οι ολύμπιοι θεοί χαρακτηρίζονταν σαν κανονικές ανθρώπινες φιγούρες, όπου μαζί με διάφορους ήρωες αλλά και δαιμονικές δυνάμεις παρήγαγαν ένα σύστημα που ερμήνευε όλο τον κόσμο. Δημιουργώντας έτσι μύθους, δοξασίες και τελετουργίες, με αποτέλεσμα να διαμορφώνουν συγκεκριμένες αρχές, επηρέαζαν έτσι την ζωή των ανθρώπων αλλά και τις τέχνες.

Όπως αναφέραμε παραπάνω, ο σημερινός Παρθενώνας δεν είναι ο πρώτος που χτίστηκε στη θέση αυτή. Όπως βλέπουμε στα θεμέλια του, ο αρχαίος ναός που καταστράφηκε από τους Πέρσες το 490π.Χ., πριν καν τελειώσει η κατασκευή του, ήταν κι αυτός μαρμάρινος και μεγαλύτερος σε μήκος από το σημερινό, αλλά πιο στενό, με έξι κίονες στις προσόψεις. Πιο συγκεκριμένα μετά από την μάχη του Μαραθώνα ξεκινά η κατασκευή του (Προπαρθενών Ι) στον οποίο πρόλαβαν να κατασκευάσουν μερικούς σπονδύλους κίωνων. Το 480-479 πέφτει στα χέρια των Περσών και καταστρέφεται μαζί με αυτό και όλα τα μνημεία της Ακρόπολης.

Όταν επέστρεψαν οι Αθηναίοι στην πόλη πήραν τα υλικά από το κατεστραμμένο σπόνδυλο του ναού και με αυτά κατασκεύασαν το βόρειο τείχος της Ακρόπολης, το οποίο σήμερα είναι ορατό στον εκάστοτε επισκέπτη αν κοιτάξει από την οδό Αθηνάς και το Μοναστηράκι. Έπειτα ο Κίμων ανέθεσε στον Καλλικράτη την κατασκευή του δεύτερου Παρθενώνα (Προπαρθενών ΙΙ), ωστόσο ούτε αυτός ολοκληρώθηκε διότι απεβίωσε ο Κίμωνας το 450π.Χ.

Έτσι ύστερα από δύο αποτυχημένες προσπάθειες το 447-446 π.Χ. σύμφωνα με πηγές η μελέτη και κατασκευή ενός νέου μεγαλύτερου Παρθενώνα από μάρμαρο είναι αυτός που ολοκληρώθηκε με το πρόγραμμα του Περικλή για την Αθήνα.⁷

Υπάρχουν όμως και ίχνη αρχαιότερου πώρινου ναού. Είχαν γίνει δηλαδή προηγουμένως πολλές απόπειρες, έως ότου, το 449 π.Χ., ο Περικλής ανέθεσε στον Ικτίνο που είχε συνεργάτη του τον Καλλικράτη, τον αρχιτέκτονα του ναού της Αθηνάς Νίκης. Παρόλο όμως που ήταν και οι δύο μεγάλοι καλλιτέχνες, φαίνεται ότι «πάντων επίσκοπος ην», είχε δηλαδή την ανώτατη εποπτεία του έργου, ο Φειδίας, ο οποίος ήταν στενός φίλος του Περικλή και καλλιτεχνικός του σύμβουλος, αλλά και ο δημιουργός όλου του γλυπτού διακόσμου του μνημείου. Η κατασκευή του κτιρίου τελείωσε το 438π.Χ., και, κατά τα Παναθήναια εκείνης της χρονιάς, πρωτοαντίκρισαν οι Αθηναίοι το

⁶ Ζώα που χρησιμοποιούνταν για την έλξη τροχοφόρων ή για να μεταφέρουν φορτία

⁷ Ι. Υλικό από το ίδιο το Μουσείο της Ακρόπολης, στοιχεία που αναγράφονται πάνω στις πλάκες, αλλά και υλικό από τις πινακίδες στον βράχο της Ακρόπολης των Αθηνών.

χρυσελεφάντινο άγαλμα της θεάς τους. Η υπόλοιπη γλυπτή διακόσμηση συμπληρώθηκε αργότερα, μέχρι το 432π.Χ.

Ο Παρθενώνας άρχισε να καταστρέφεται μετά το πέρας των Μακεδονικών χρόνων. Οι πρώτες αλλαγές έγιναν επί Λάχαρη ο οποίος ορίστηκε τύραννος των Αθηνών την περίοδο του Κάσσανδρου. Στην συνέχεια οι ζημιές που ακολούθησαν ήταν από τον Δημήτριο τον Πολιορκητή ο οποίος χρησιμοποίησε τον Παρθενώνα ως κατάλυμα. Στους Ρωμαϊκούς χρόνους δεν υπέστη αλλαγές διατηρεί τον χαρακτήρα του και την αρχιτεκτονική του μορφή και στους μεταχριστιανικούς αιώνες.

Ο Παρθενώνας, δηλαδή θάλαμος της Παρθένου θεάς Αθηνάς, ονομαζόταν αρχικά μόνον η τετράγωνη αίθουσα πίσω από το σηκό και έχει μήκος 69,5μ. και πλάτος 30,86μ. Έχει 8 κίονες ύψους 10,45μ. σε καθεμιά από τις προσόψεις και 17 (τους διπλούς συν έναν) και σε καθεμιά από τις μικρές πλευρές, δηλαδή συνολικά 46 κίονες, επειδή τους γωνιακούς τους υπολογίζουμε δύο φορές. Ο καθένας τους φέρει 20 ραβδώσεις και η διάμετρος τους να μην είναι ίδια σ όλο το ύψος τους. Σε μικρή απόσταση από τη βάση οι κίονες φαίνεται να φουσκώνουν, για να λεπτύνουν στην πορεία πλησιάζοντας στο κιονόκρανο. Δείχνουν, δηλαδή σαν να κάμπτονται ελαφρά από το βάρος που φέρουν, αλλά αντιστέκονται σ' αυτό με δύναμη, σαν να ήταν ζωντανοί. Αυτή η κύρτωση λέγεται ένταση και είναι αυτή κυρίως που προσδίδει χάρη, ελαστικότητα και ζωντάνια σ' όλο το κτίριο.

Επίσης ο άξονας των κίωνων δεν είναι κάθετος προς το στυλοβάτη. Όλοι γέρνουν προς το κέντρο και οι 4 γωνιακοί περισσότερο, με αποτέλεσμα να έχουν κλίση περίπου 7 εκατοστά. Έτσι, από το ένα μέρος, αποφεύγεται η εντύπωση που δίνουν μερικά μεγάλα οικοδομήματα, ότι το επάνω μέρος τους «φεύγει» έξω προς το κενό και, από το άλλο, το κτίριο αποκτά περισσότερη σταθερότητα και αντιμετωπίζει πιο αποτελεσματικά πιθανούς σεισμούς. Και επειδή οι 4 κίονες, απομονωμένοι οπτικά στο κενό, θα έμοιαζαν πιο λεπτοί απ' τους άλλους, έγιναν με μεγαλύτερη διάμετρο, ενώ παράλληλα μειώθηκε η απόσταση τους από τους γειτονικούς. Αλλά και καμία άλλη γραμμή του Παρθενώνα δεν είναι απόλυτα ευθεία. Η οριζόντια γραμμή του στυλοβάτη και των βαθμίδων στις μακρές πλευρές είναι κι εκείνη ελαφρώς καμπύλη. Στη μέση, το επίπεδο είναι 11 εκατοστά πιο ψηλό από τα δύο άκρα και η καμπυλότητα αυτή μεταδίδεται σε όλο το κτίριο έως τη στέγη. Έτσι διορθώνεται η οπτική απάτη, κατά την οποία πολύ μικρές οριζόντιες γραμμές δείχνουν να κάμπτονται στη μέση, και λύνεται το πρόβλημα του νερού της βροχής, που χύνεται έξω και δεν λιμνάζει στο στυλοβάτη και τις βαθμίδες.⁸

Επάνω στο επιστύλιο στηρίχτηκε το διάζωμα με τα τρίγλυφα και τις μετόπες. Η στέγη ήταν ξύλινη με μαρμάρινα κεραμίδια. Στο επιστύλιο της ανατολικής πλευράς, πάνω από τους κίονες, διακρίνονται τετράγωνες οπές. Από την πλούσια γλυπτική διάκοσμο, που συμπλήρωνε την αρχιτεκτονική τελειότητα του μνημείου, δηλαδή από τις 92 μετόπες, τα δύο αετώματα και την ιωνική ζωφόρο του σηκού, αρκετά μέρη σώθηκαν, τα περισσότερα από τα οποία βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο και λίγα στο Μουσείο της Ακρόπολης.

Στις μετόπες της ανατολικής πλευράς, της δυτικής, της βόρειας πλευράς παριστάνονταν διάφορες σκηνές Γιγαντομαχίας, της πάλης δηλαδή των θεών εναντίων των Γιγάντων, όπου πρωτοστάτησε η θεά Αθηνά, σκηνές Κενταυρομαχίας, κλπ. σε κάθε μετόπη πραγματοποιούνταν και μία πάλη. Η τεχνοτροπία δεν ήταν η ίδια σε όλες τις μετόπες. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο δημιουργός των γλυπτών ήταν ο Φειδίας. Ήταν βέβαια φυσικό για την κατασκευή ενός τέτοιου τεράστιου έργου να εργαστούν όχι μόνο οι μαθητές του, που θα είχαν ομοιόμορφη τεχνική εκπαίδευση, αλλά και ανεξάρτητοι καλλιτέχνες, ο καθένας με την δική του τεχνοτροπία. Από τα αγάλματα που στόλιζαν τα δύο αετώματα του ναού, σώζονται σήμερα αρκετά κομμάτια, παρά τις αλλεπάλληλες καταστροφές που έπαθαν.

⁸ I. Υλικό από το ίδιο το Μουσείο της Ακρόπολης, στοιχεία που αναγράφονται πάνω στις πλάκες, αλλά και υλικό από τις πινακίδες στον βράχο της Ακρόπολης των Αθηνών.

1.6. ΕΡΕΧΘΕΙΟ

Ένας ακόμα σπουδαίος ναός ο οποίος εδρεύει επάνω στον αρχαίο βράχο της Ακρόπολης είναι το Ερέχθειο. Το Ερέχθειο αποτελούσε ναό προς δόξα πολλών Θεών μαζί, όπως, η Μητέρα Γη, ο Ήφαιστος, η Αθηνά αλλά και ο Ποσειδώνας. Πρόκειται για ναΐσκο ιωνικού ρυθμού ο οποίος χρονολογείται το 421-403 π.Χ. Όπως βλέπουμε τον ναό αριστερά του μνημείου προεξέχουν η ΒΔ πρόσταση⁹ αλλά και την πρόσταση της οποίας η οροφή στηρίζει τις Καρυάτιδες. Δίπλα βρίσκεται ο τάφος του Κέκροπα καθώς και το ιερό που ήταν αφιερωμένο στην κόρη του Πάνδροσο¹⁰.

Κατά τον Περικλή το μνημείο θα είχε ανεγερθεί, παρ'όλα αυτά οι εργασίες διακόπηκαν προσωρινά, καθώς προέκυψε η εκστρατεία της Σικελίας, έτσι το έργο ολοκληρώθηκε το 406π.Χ. από τον αρχιτέκτονα Φιλοκλή. Τον 7^ο αιώνα μ.Χ. το μνημείο μετατράπηκε σε χριστιανικό ναό, για τον λόγο αυτό δεν βρέθηκαν αρκετά στοιχεία για την εσωτερική αρχική του διαρρύθμιση, καθώς κατεδαφίστηκαν πολλά μέλη κατά την πορεία αυτής της αλλαγής.¹¹

1.7. Η Τυπολογία του Ερεχθείου

Το Ερέχθειο όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω είναι ένα οικοδόμημα του οποίου δεν γνωρίζουμε πως ήταν η εσωτερική του διαρρύθμιση λόγω της κατεδάφισης που υπέστη κατά την διάρκεια της αλλαγής σε χριστιανικό ναό. Γνωρίζουμε, ωστόσο, πως πρόκειται για ένα ορθογώνιο κτίσμα, όπου στην ανατολική πρόσταση εντοπίζουμε 6 ραδινούς¹² ιωνικούς κίονες με ύψος 6,80μ. ο οποίος κατέληγε στον ναό της Πολιάδας Αθηνάς, έπειτα στο επιστύλιο διακρίνουμε διάζωμα από σκούρο μάρμαρο της Ελευσίνας, πάνω στο οποίο κοσμούσαν λευκά ανάγλυφα, στο εσωτερικό του μνημείου υπήρχε το άγαλμα της Αθηνάς από ξύλο ελιάς και παρίστανε το ιερό της δέντρο.

Ο σηκός της Αθηνάς δεν επικοινωνούσε με το δυτικό μέρος του μνημείου το οποίο ανήκε στο θεό Ποσειδώνα – Ερεχθέα όπου για να φτάσει κανείς εκεί διέσχιζε μια ιωνική πρόσταση από τα βόρεια του Ερεχθείου. Ωστόσο το μέρος αυτό βρισκόταν 3 μέτρα πιο κάτω από το υπόλοιπο τμήμα, δηλαδή της Αθηνάς λόγω της κλίσης του εδάφους και ήταν χωρισμένο σε δύο μέρη. Στο ανατολικό μέρος πραγματοποιούνταν οι τελετές του Ποσειδώνα-Ερεχθέα αλλά του Ηφαίστου και του Βούτη, και στο κάτω μέρος υπήρχε μία κρύπτη.

Το λεγόμενο «Προστομαίο» ήταν ο δυτικός θάλαμος ο οποίος είχε το στόμιο του νοτιοδυτικά της γωνίας και το οποίο ταυτίζεται με την Ερεχθηίδα θάλασσα. Στην πρόσοψη της βόρειας πρόστασης παρατηρούμε τους 4^{ους} κίονες και 2 κίονες στα πλάγια. Από το σημείο αυτό όπου και να κοιτάξει ο επισκέπτης "πέφτει" το βλέμμα του πάνω στο γλυπτό της διακόσμου. Αποτελούμενη από ιωνικά κιονόκρανα όμορφα διακοσμημένα, στην οροφή υπήρχαν φατώματα και φυσικά δεν είναι δυνατόν να μην παρατηρήσει κάποιος την επιβλητική πύλη. Στην οροφή του ναού υπάρχει μία οπή την οποία δεν επισκεύασαν ποτέ, καθώς πίστευαν πως δημιουργήθηκε από κεραυνό που έριξε ο Δίας ή ο Ποσειδώνας όταν λογομάχησε με την θεά Αθηνά, επίσης, κάτι αντίστοιχο πιστεύουν και για τις οπές που εντοπίζονται στο δάπεδο.

Ύστερα αξίζει να αναφέρουμε πως προς στην δεξιά πρόσοψη υπήρχε ένα άνοιγμα το οποίο καταλήγει στο Πανδρόσειο, πιο συγκεκριμένα στο τέμενος της νύφης Πανδρόσου. Στην νότια πρόσταση των κορών απέναντι από τον Παρθενώνα οι γνωστές σε όλους Καρυάτιδες¹³. Είναι έξι πανέμορφες κοπέλες, οι οποίες κοιτάζουν με υπερηφάνεια τον Παρθενώνα και την ιερά οδό και

⁹ Τμήμα μπροστά στην είσοδο του σηκού του ναού.

¹⁰ Τροφός του Ερεχθέα.

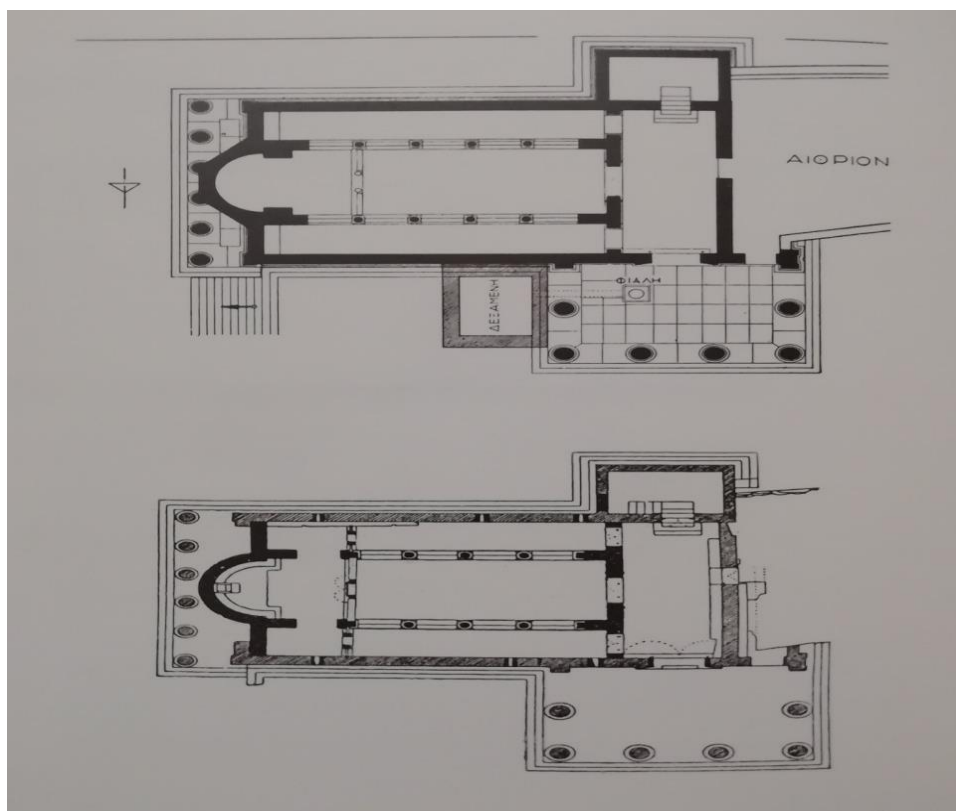
¹¹ Ι. Υλικό από το ίδιο το Μουσείο της Ακρόπολης, στοιχεία που αναγράφονται πάνω στις πλάκες, αλλά και υλικό από τις πινακίδες στον βράχο της Ακρόπολης των Αθηνών.

¹² Λεπτός κίονας.

¹³ Έχουν ονομαστεί έτσι λόγω του ότι παρίσταναν την ομορφιά των κοριτσιών της πόλης Καρυαί της Λακωνίας που εκτελούσαν τελετουργικούς χορούς προς τιμή της Άρτεμις.

πάνω στα κεφάλια τους έχουν τοποθετήσει ένα κάλαθο όπου στηρίζεται η οροφή της πρόστασης. Η μία από τις έξι εκλάπη από τον Έλγιν και οι υπόλοιπες έχουν μεταφερθεί στο Μουσείο της Ακρόπολης για να προστατευθούν από τους ρύπους της ατμόσφαιρας και ταυτόχρονα να συντηρούνται πιο εύκολα χωρίς να χρειάζεται να μεταφέρονται συνεχώς, στην θέση τους τοποθετήθηκαν πιστά αντίγραφα τους.¹⁴

Κατά την μετασκευή του Ερεχθείου σε χριστιανικό ναό, οι λειτουργικές ανάγκες, οδήγησαν στην κατασκευή ενός κτίσματος διαχωρισμένο σε διαμερίσματα. Έτσι αρχιτεκτονικά αναπτύχθηκε ένας κεντρικός πρόστυλος ναόσχημος κτίσματος. Πλην της πρόστασης που βρίσκονταν στην ανατολική πλευρά όπου και ήταν η είσοδος για το ανατολικό διαμέρισμα του ναού, υπήρχαν άλλες δύο στοές στο δυτικό άκρο του οικοδομήματος και συγκεκριμένα στους πλάγιους τοίχους. Στο νότιο τοίχος έχουμε τις γνωστές σε όλους την στοά των Καρυάτιδων και στην βόρεια πλευρά έχουμε τους ιωνικούς κίονες, οι οποίοι είχαν την χρήση του πρόπυλου.

Εικ.1: Σχέδια της κατασκευής του Ερεχθείου σε χριστιανικό ναό. Άνω η κάτοψη του ναού, σύμφωνα με τον Ι. Τραυλό. Κάτω η κάτοψη του ναού κατά τον Γ. Σωτηρίου. (βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ", 62, ΑΘΗΝΑ 2006.)

¹⁴ Ι. Υλικό από το ίδιο το Μουσείο της Ακρόπολης, στοιχεία που αναγράφονται πάνω στις πλάκες, αλλά και υλικό από τις πινακίδες στον βράχο της Ακρόπολης των Αθηνών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ο Παρθενώνας, κατά τον τέταρτο αιώνα μ.Χ. ύστερα από το διάταγμα που όρισε ο Θεοδόσιος Β΄, το οποίο καταργούσε την λειτουργία του των ειδωλολατρικών ναών και των καθαρισμό τους, είχε ως αποτέλεσμα των τερματισμό της λειτουργίας του Παρθενώνα ως ναού.¹⁵ Το γεγονός αυτό εντοπίζεται το 438 μ.Χ., έτσι ο ναός σφραγίστηκε και «καθαρίστηκε» με τη χάραξη του σταυρού. Την περίοδο αυτή ο Παρθενώνας διασώζονταν στον βράχο της Ακρόπολης σε πολύ καλή κατάσταση, παρόλα αυτά είχαν γίνει ορισμένες αλλαγές χάνοντας την μορφή του στους κλασσικούς χρόνους. Οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στο μνημείο αφορούσαν εργασίες λόγω των καταστροφών που υπέστη το μνημείο τους τελευταίους αιώνες.

Εικ.2: Ο Παρθενώνας μετά την πυρκαϊά. Ο ναός παρέμεινε σε αυτή την κατάσταση μέχρι το έτος 363μ.Χ. " βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",43, ΑΘΗΝΑ 2006.

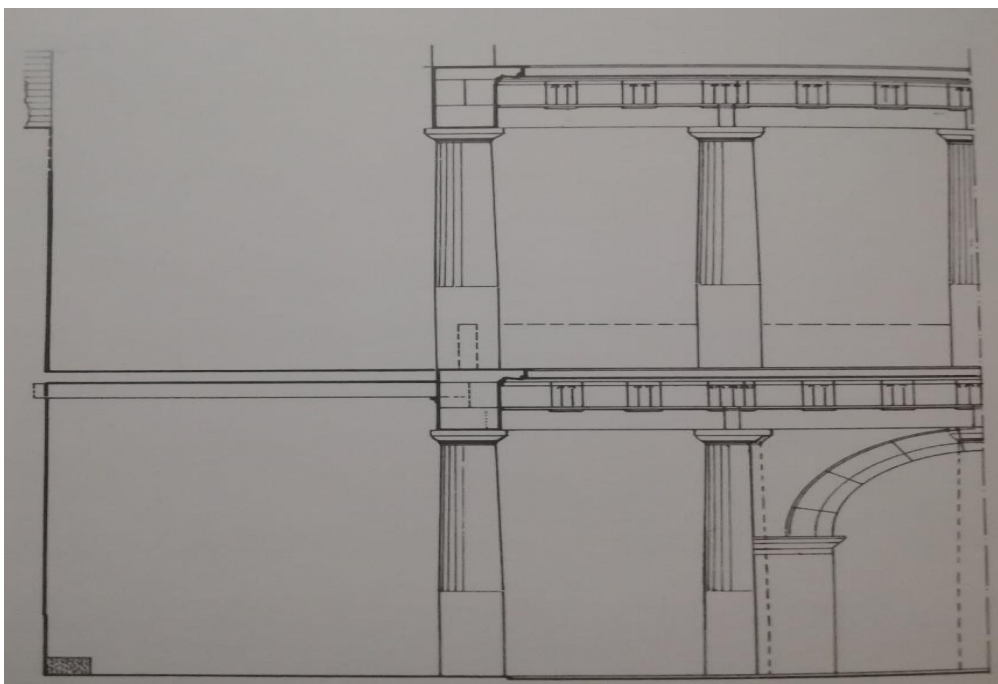
Οι πυρκαϊά στο κτίριο επέφερε σοβαρές υλικές ζημιές κατά την διάρκεια των ύστερων ρωμαϊκών χρόνων, κάτι που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την εποχή. Η πυρκαϊά επέφερε την κατεδάφιση της ξύλινης στέγης του ναού αλλά και της μαρμάρινης επικεράμωσης η οποία κατέρρευσε σε θραύσματα. Τέλος καταστράφηκαν και πολλά από τα θυρώματα του ναού.¹⁶ Τα αετώματα από την εσωτερική τους πλευρά υπέστη σοβαρές θερμικές θραύσεις όπως και στις όψεις εσωτερικά των τοίχων, αλλά και στους εσωτερικούς κίονες σε μεγάλο βαθμό των άλλων κίωνων, στο θριγκό στις παραστάδες του σηκού και του οπισθόναου. Αντίστοιχες καταστροφές εντοπίστηκαν και στα μαρμάρινα φατώματα τα οποία σχημάτιζαν την οροφή του πτερού τα οποία συμπαρασύρθηκαν κι αυτά την ώρα της κατεδάφισης. Οι καταστροφές αυτές χρονολογούνται την περίοδο των Ερούλων το 267 μ.Χ.

¹⁵ Οι πληροφορίες αυτού του κεφαλαίου πάρθηκαν από το βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ", ΑΘΗΝΑ 2006

¹⁶ βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ", ΑΘΗΝΑ 2006

Το 361-363 μ.Χ. την εποχή που αυτοκράτορας των Αθηνών ήταν ο Ιουλιανός, ο Παρθενώνας επισκευάστηκε μετά από εκατό χρόνια εγκατάλειψης. Οι επισκευές που υλοποιήθηκαν κατά τον 4^ο αιώνα αντιστοιχούσαν στο εσωτερικό του ναού. Οι κίονες είχαν καταστραφεί σε τέτοιο βαθμό, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν, επομένως με σκοπό να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα αυτό δημιουργήθηκε μια δωρική κιονοστοιχία δίτονη. Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν μέλη από δύο όμοιες δωρικές στοές της αρχαίας αγοράς. Επίσης με αντίστοιχα υλικά ανακατασκευάστηκε το δυτικό θύρωμα του, που είχε καταρρεύσει. Η καινούργια στέγη που κατασκευάστηκε κάλυπτε μόνο το σηκό.

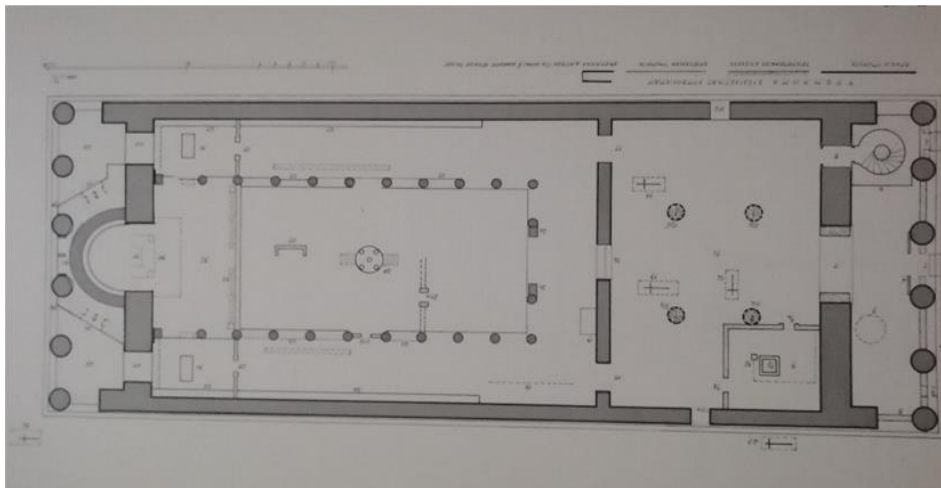
Εικ.3: Κατά την ανοικοδόμηση του Παρθενώνα από τον Ιουλιανό φαίνεται ότι η μνημειακή εμφάνιση του μνημείου ήλθε σε δεύτερη μοίρα. Κυριάρχησε η άποψη για την εξυπηρέτηση των λατρευτικών αναγκών της ιδιότυπης εθνικής θρησκείας που πρέσβευε ο αυτοκράτορας. Το αποτέλεσμα της παρέμβασης αλλά ταυτόχρονα και της αλλοίωσης της κλασικής μορφής του μνημείου φαίνεται στην εικόνα. βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",44, ΑΘΗΝΑ 2006.

Η στέγη αυτή ήταν ξύλινη όπως και η αρχική, η διαφορά με την αρχική ήταν ότι είχε κλίση και η επικάλυψη της, αποτελούνταν από πήλινα κεραμίδια. Επομένως τα πτερά του ναού μετατράπηκαν σε υπαίθριο χώρο, στον οποίο μόνο σε συγκεκριμένα σημεία διατηρήθηκε η αρχαία μαρμάρινη οροφή, όπου δεν είχε καταρρεύσει κατά την διάρκεια των θερμικών καταστροφών. Υποθέτουμε, πως κατά τις επεμβάσεις το άγαλμα της Αθηνάς αντικαταστάθηκε με νέο. Έτσι την εποχή του 4^{ου} αιώνα η επιδιόρθωση που πραγματοποιήθηκε στο κτίριο προσέδωσε ένα κτίριο με λειτουργική χρήση της αρχαίας λατρείας, τελείως διαφορετική από αυτή του κλασικού Παρθενώνα ο οποίος μετατράπηκε από ευχαριστιακό ανάθημα σε λατρευτικό χώρο.¹⁷ Εξήντα χρόνια αργότερα ο Πρόκλος επισκέφθηκε την Ακρόπολη. Ο ναός της Πολλάδας δεν λειτούργησε ποτέ ως ναός μέχρι την εποχή του Ιουστινιανού όπου θα έπαιρνε την μορφή του χριστιανικού Παρθενώνα το 527-565 μ.Χ.

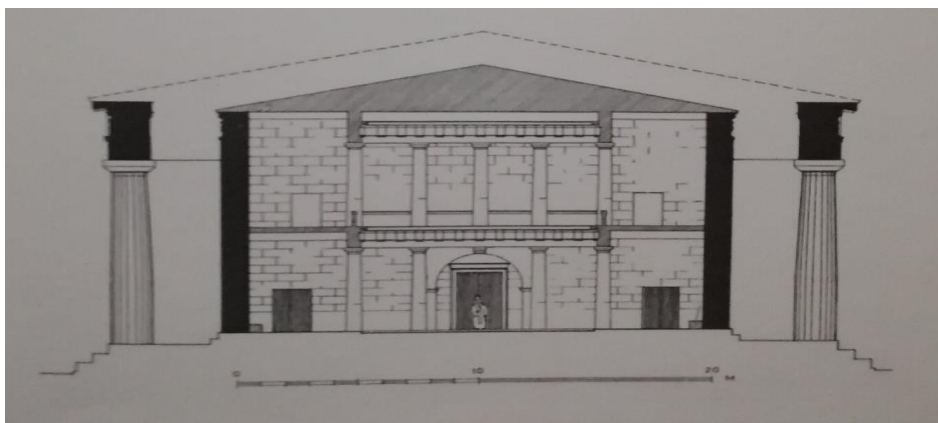
Στα χρόνια του 6^{ου} αιώνα μ.Χ. ο Παρθενώνας δεν διατηρούσε την μορφή που είχε στους κλασσικούς χρόνους. Η πυρκαϊά είχε επιφέρει τεράστιες καταστροφές και στην συνέχεια η

¹⁷ βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",45, ΑΘΗΝΑ 2006

επεμβάσεις που έκανε ο Ιουλιανός πάνω στο μνημείο, είχαν αλλοιώσει σε μεγάλο βαθμό την μορφή του μνημείου. Ο ναός παρέμεινε για εκατόν πενήντα χρόνια κλειστός και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να βρίσκεται εκτεθειμένο όλο το δομικό σύστημα του. Σχολιάζει πάνω σε αυτό ο κ. Κορρές Μανώλης πως « η μετατροπή του ναού σε εκκλησία υπήρξε παράγων γενικά θετικός για την περαιτέρω διατήρηση του μνημείου»¹⁸, μια διαδικασία που οδήγησε σε αρκετές αλλαγές πάνω στο μνημείο. Επομένως τον 6^ο αιώνα έχουμε την εμφάνιση του «λίθινου χρονικού» όπως αποκαλούνταν ο Παρθενώνας ως χριστιανικός ναός. Η μετατροπή αυτή εντάσσεται στο οικοδομικό πρόγραμμα του Ιουστινιανού που στόχευε σε μία εξελικτική εποχή για ανάκαμψη.

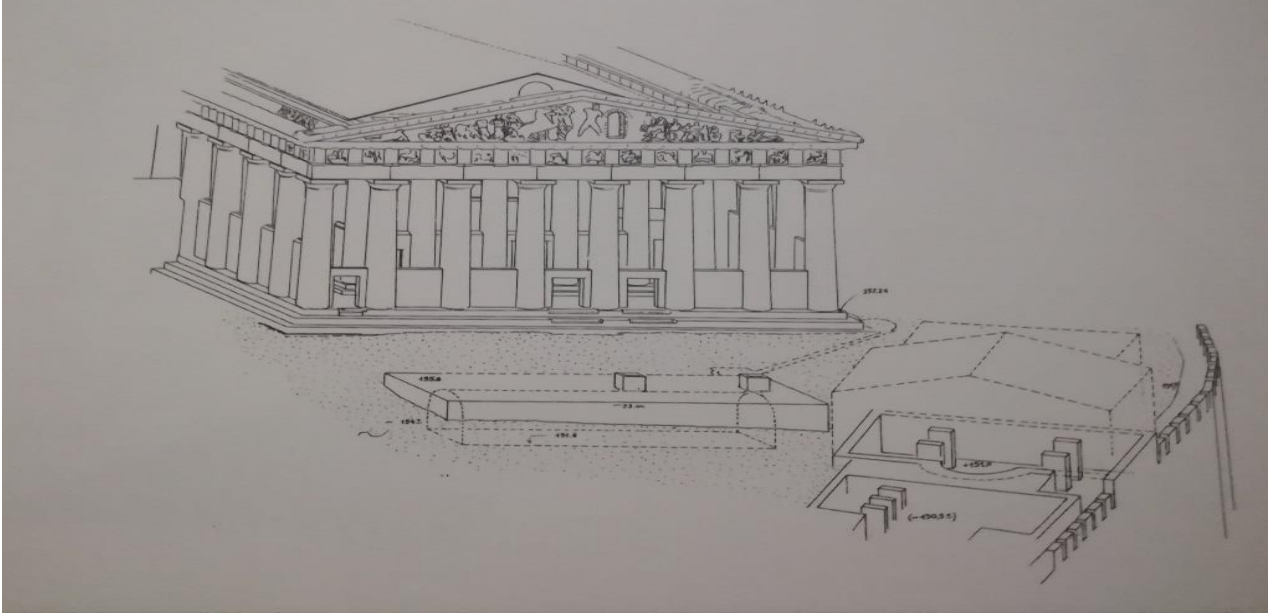

Εικ.4: Η κάτοψη του Παρθενώνα ως χριστιανικού ναού κατά τη μετασκευή τον 6^ο αιώνα. Διακρίνονται:1) Ημικυκλική αψίδα.2) Παλαιοχριστιανικό βήμα. 3) Σολέα 4)Αψίδα εισόδου 5) Θύρες επικοινωνίας με το κυρίως ναό 6) Πλευρικές θύρες 7) Νάρθηκας 8) Βαπτιστήριο 9) Κεντρική είσοδος 10) Βοηθητική είσοδος 11) Παράθυρα (αρχαίο και νεότερο) 12) Κλιμακοστάσιο γυναικωνίτη 13) Διαφράγματα 14) Περιμετρικός διάδρομος 15) Είσοδοι στο διάδρομο.(βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",46, ΑΘΗΝΑ 2006)

Εικ.5:Κατά πλάτος του χριστιανικού Παρθενώνα με όψη προς δυσμάς. Διακρίνονται η τρίκλιτη διάταξη στο εσωτερικό του ναού και η αψίδα που κατασκευάστηκε στον άξονα του ναού στο ισόγειο της παλιότερης στοάς. .(βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",47, ΑΘΗΝΑ 2006).

¹⁸ βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",45, ΑΘΗΝΑ 2006

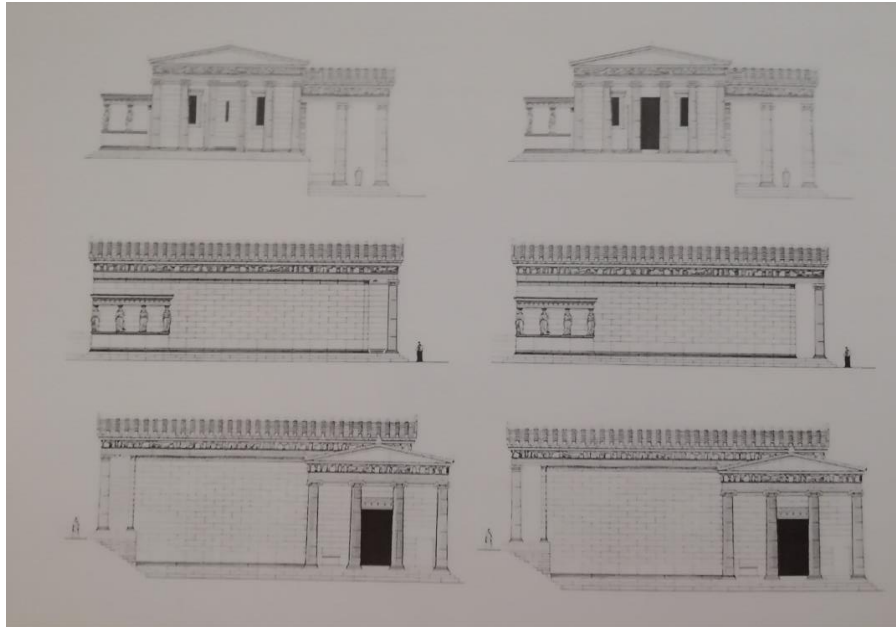

Εικ.6: Άποψη της πλευράς εισόδου (δυτικής) του χριστιανικού Παρθενώνα, όπως διαμορφώθηκε κατά την παλαιοχριστιανική φάση του ναού. (βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",50, ΑΘΗΝΑ 2006).

Στην συνέχεια ακολουθεί το Ερέχθειο, όπου μετατράπηκε σε χριστιανικό ναό, αποτελώντας έτσι κατά πάσα πιθανότητα τμήμα της ευρύτερης ανάπτυξης τον υπόλοιπων κτιρίων της Ακρόπολης. Για τον λόγο αυτό υλοποιήθηκαν αρκετές εσωτερικές διαρρυθμίσεις. Κατεδαφίστηκαν όλοι οι εσωτερικοί τοίχοι, με σκοπό να δημιουργηθεί μία τρίκλιτη παλαιοχριστιανική βασιλική. Επίσης στο εσωτερικό αφαιρέθηκε ο πρόναος και στην θέση του κατασκευάστηκε η αγίδα του ιερού βήματος του χριστιανικού ναού.¹⁹ Η αγίδα αυτή καταλάμβανε το κεντρικό τμήμα του ναού την οποία περιέκλειαν διαμήκεις τοίχοι, διαχωρίζοντας έτσι το ανατολικό τμήμα του σε τρία τμήματα. Στο κεντρικό τμήμα κατασκευάστηκε ένα σύνθρονο μπροστά από το Ιερό Βήμα όπου βρίσκονταν η αγίδα. Εκατέρωθεν της αγίδας υπάρχουν άλλα δύο τμήματα τα οποία διαχωρίζονται με το φράγμα του πρεσβυτερίου. Με σκοπό να διαμορφωθεί ο υπόλοιπος χώρος σε τρίκλιτη βασιλική απαιτείται η κατεδάφιση του μεσαίου εγκάρσιου τοίχους αλλά και των συνδετήριων τοίχων που υπήρχαν κατά μήκος του τοίχου στον αρχαίο ναό. Στην συνέχεια χρησιμοποιώντας κάποιους από τους αρχαίους κίονες αλλά και κάποια από τα αρχαία κτίρια προέκυψαν διώροφες στοές με τρεις κίονες η κάθε μία έχοντας τοξωτά επιστύλια. Το αρχαίο προστομιαίο διαμέρισμα που εδρεύει ανατολικά του ναού ανακατασκευάστηκε με σκοπό στο ισόγειο να ανοιχτούν τρεις νέες θύρες εισόδου μία για κάθε κλίτος, αντίστοιχα κατασκευάστηκαν θύρες για την είσοδο στους εξώστες στον δεύτερο όροφο.

Κατόπιν η είσοδος πάνω από το κεντρικό κλίτος μετατράπηκε σε πλατύ δίομβο άνοιγμα με αποτέλεσμα να μπορεί εύκολα κανείς να παρακολουθήσει από τον όροφο του νάρθηκα στον κύριο ναό. Το Προστομιαίο, το οποίο μετατράπηκε σε διώροφο χρησιμοποιήθηκε ως νάρθηκας. Ο ναός

¹⁹ (βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",63, ΑΘΗΝΑ 2006).

Εικ.8: Το χριστιανικό Ερέχθειο, σχέδια των όψεων του κατά τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους σε αντιπαράθεση με τη μορφή του πριν τη μετάπλαση του. (βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΑΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",64, ΑΘΗΝΑ 2006).

όπως και όλοι οι αρχαίοι ναοί φωτίζοντας από τα ανοίγματα που είχαν δημιουργηθεί, μια ακόμη θύρα ανοίχτηκε στον νότιο τοίχο, με σκοπό να υπάρχει επικοινωνία με τον εξωτερικό χώρο. Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, μπροστά από την αψίδα βρισκόταν το Ιερό Βήμα του ναού το οποίο έπαινε όλο το μήκος της πρώτης κιονοστοιχίας. Κτίστηκε ένα τέμπλο στο ευθύγραμμο διαμπερές κιονοστήρικτου φράγματος, όπως επίσης αρκετά θωράκια τοποθετήθηκαν ανάμεσα στους κίονες του ισογείου με αποτέλεσμα να διαχωρίζεται το κεντρικό κλίτος με τα πλάγια, αλλά και ανάμεσα στους κίονες των εξωστών για λόγους ασφαλείας.

Εικ.7:Εγκάρσια τομή του χριστιανικού Ερεχθείου με όψη προς δυσμάς. Διακρίνεται η άρθρωση του εσωτερικού χώρου σε τρίκλιτη βασιλική με εξώστες. Κάτω η κάτοψη της οργάνωσης του φράγματος του πρεσβυτερίου. (βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΑΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",63, ΑΘΗΝΑ 2006).

Εικ.9: Το Ερέχθειο σαν χριστιανικός ναός από νοτιοδυτικά. Δεδομένου ότι εξωτερικά η μόνη διαφορά από το αρχαίο οικοδόμημα ήταν η κατασκευή της ασπίδας στην ανατολική πρόσταση, το χριστιανικό Ερέχθειο δεν διέφερε εξωτερικά από τον αρχαίο ναό. (βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",65, ΑΘΗΝΑ 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

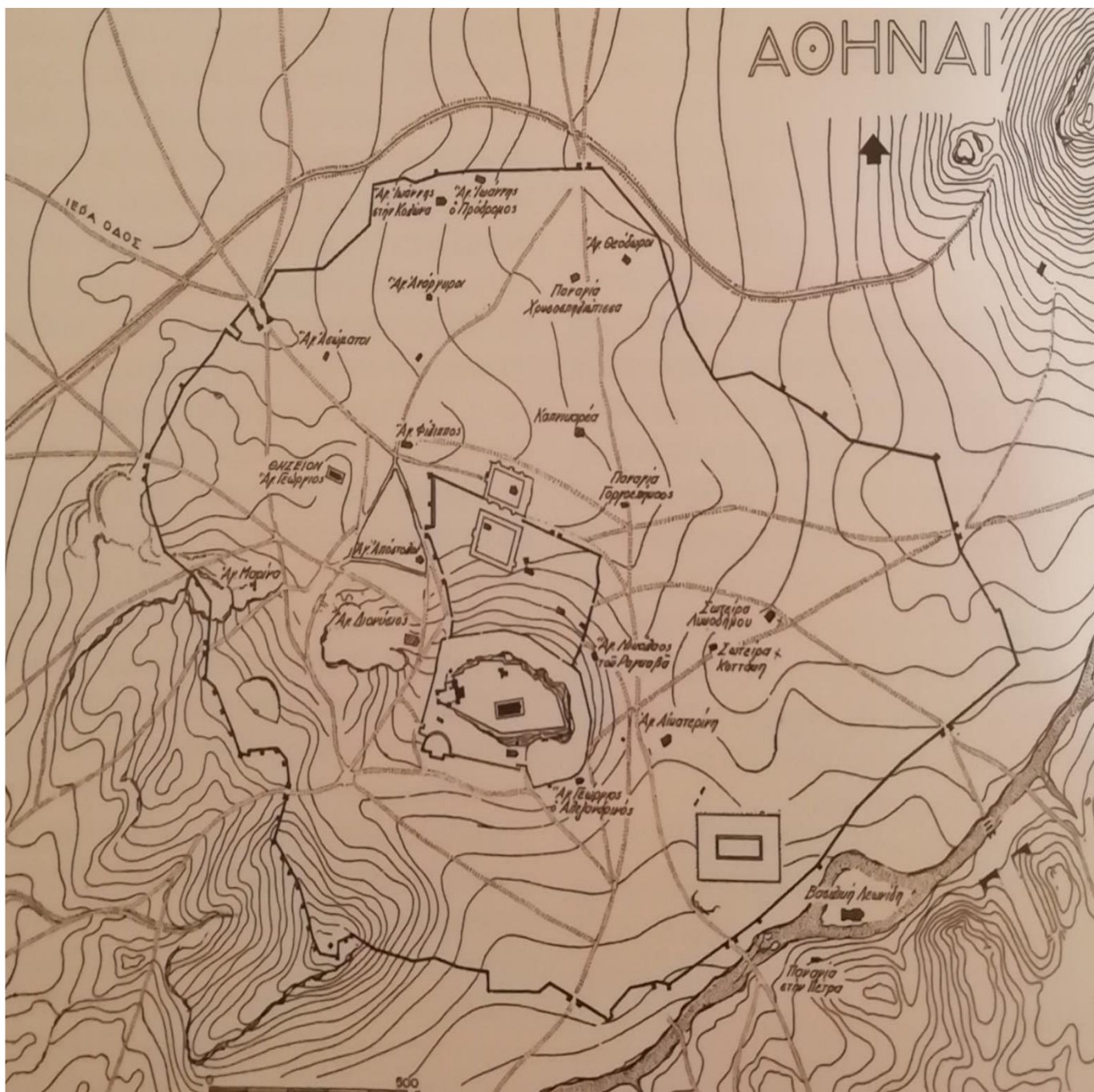
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ- ΜΕΣΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Τα πρώτα Βυζαντινά χρόνια το σπουδαιότερο στοιχείο της αρχιτεκτονικής ήταν οι αρχαίοι ναοί και συγκεκριμένα ο Παρθενώνας, το Ερέχθειο αλλά και το Θησείο. Οι ναοί αυτοί άρχισαν να χρησιμοποιούνται ξανά μετά από σχεδόν ένα ολόκληρο αιώνα, έχοντας γίνει αρκετές μετατροπές εσωτερικά αλλά και εξωτερικά του κάθε ναού. Οι αλλαγές που υλοποιήθηκαν στα αρχαία μνημεία δεν είχαν σωστικό χαρακτήρα με σκοπό την επανάχρησή τους, αλλά έγιναν ώστε να ενταχθούν στην πολιτιστική αρχιτεκτονική κληρονομιά. Όπως έγινε με τον Παρθενώνα από τον Ιουστινιανό. Κατά την μεσοβυζαντινή περίοδο από τον 10^ο αιώνα μέχρι την Φραγκοκρατία στα αρχαία έργα της Αθήνας πρωταγωνιστούν οι οχυρώσεις. Χαρακτηριστικό τα χρόνια εκείνα ήταν το αρχαίο τείχος το οποίο περιέκλειε όλη την πόλη την εποχή του 1204 (Εικ.10), χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει πως την προστάτευε πλήρως. Ωστόσο, όσο αφορά τα Ρωμαϊκά τείχη λόγω έλλειψης πηγών δεν έχουν χρονολογηθεί ποτέ ακριβώς θεμελιώθηκαν, διότι υπήρξαν αρκετές αναστηλωτικές επεμβάσεις αλλά και ανασκαφές με αποτέλεσμα να μην μπορούν οι ειδικοί να τοποθετηθούν σε μία συγκεκριμένη ημερομηνία.

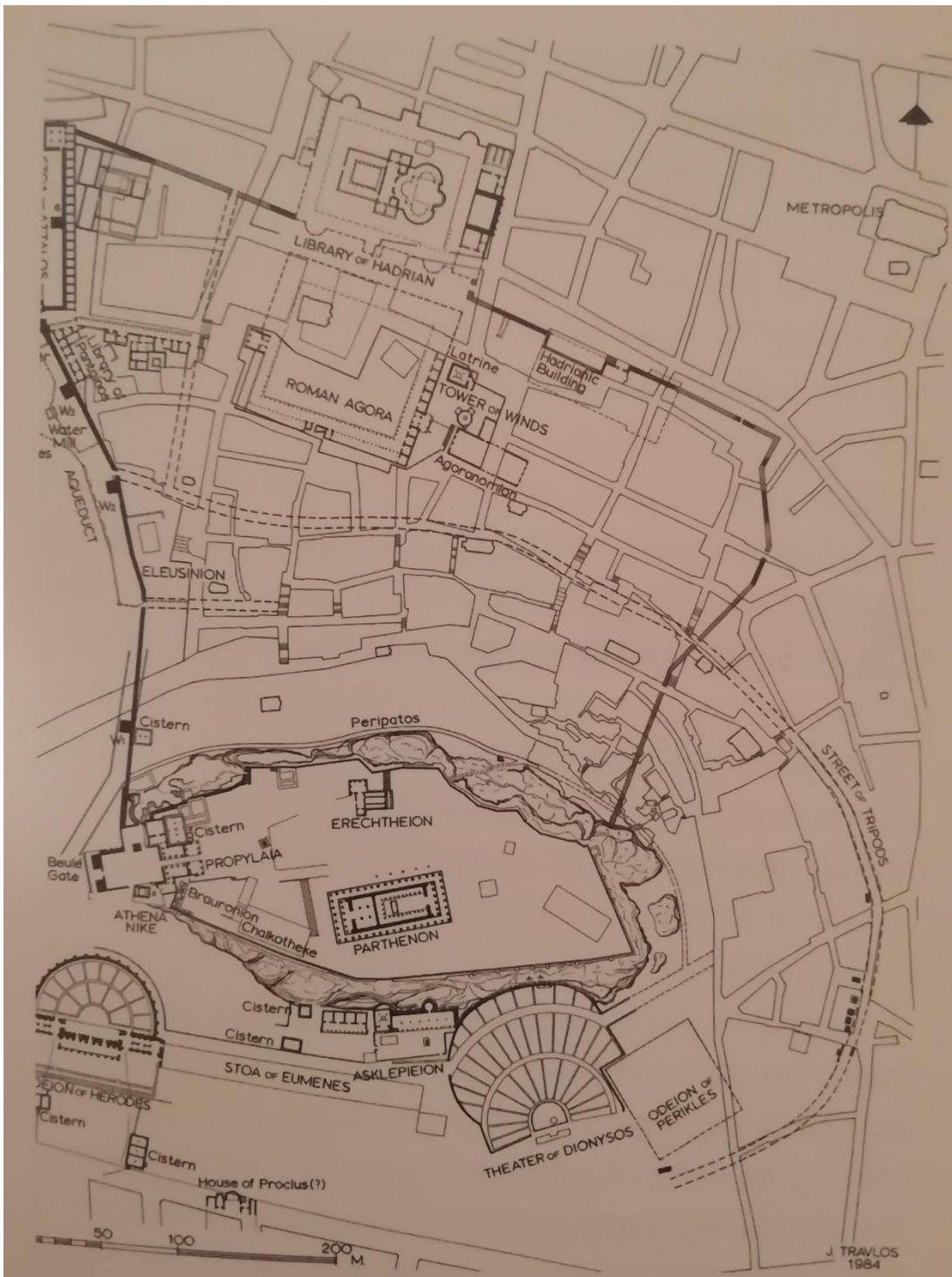
Σύμφωνα με πληροφορίες του Ζωσίμου το τείχος των Αθηνών φαίνεται πως είναι το παλαιότερο από όλα. Χτίστηκε κατόπιν εντολής του αυτοκράτορα Βαλεριανού κατά το 253 με 260 μ.Χ. Στην συνέχεια έχουμε την πύλη Buele της Ακροπόλεως στην οποία εντάχθηκαν τα μέλη του μνημείου Νικία για την οποία πύλη δεν γνωρίζουμε αν ανήκε στην οχύρωση Βαλεριάνεια ή στην επόμενη που δημιουργήθηκε, κάτι που δεν εμπόδισε τους Ερούλους το 267μ.Χ. να κατακτήσουν και να βεβηλώσουν την πόλη²⁰. Ύστερα την εποχή όπου αυτοκράτορας ήταν ο Πρόβου, χτίστηκε το τείχος

²⁰ (βλ. Μπούρας Χαράλαμπος, Αθήνα 2010, Παράρτημα 6^ο.)

των υστερορωμαϊκών χρόνων (Εικ.11).

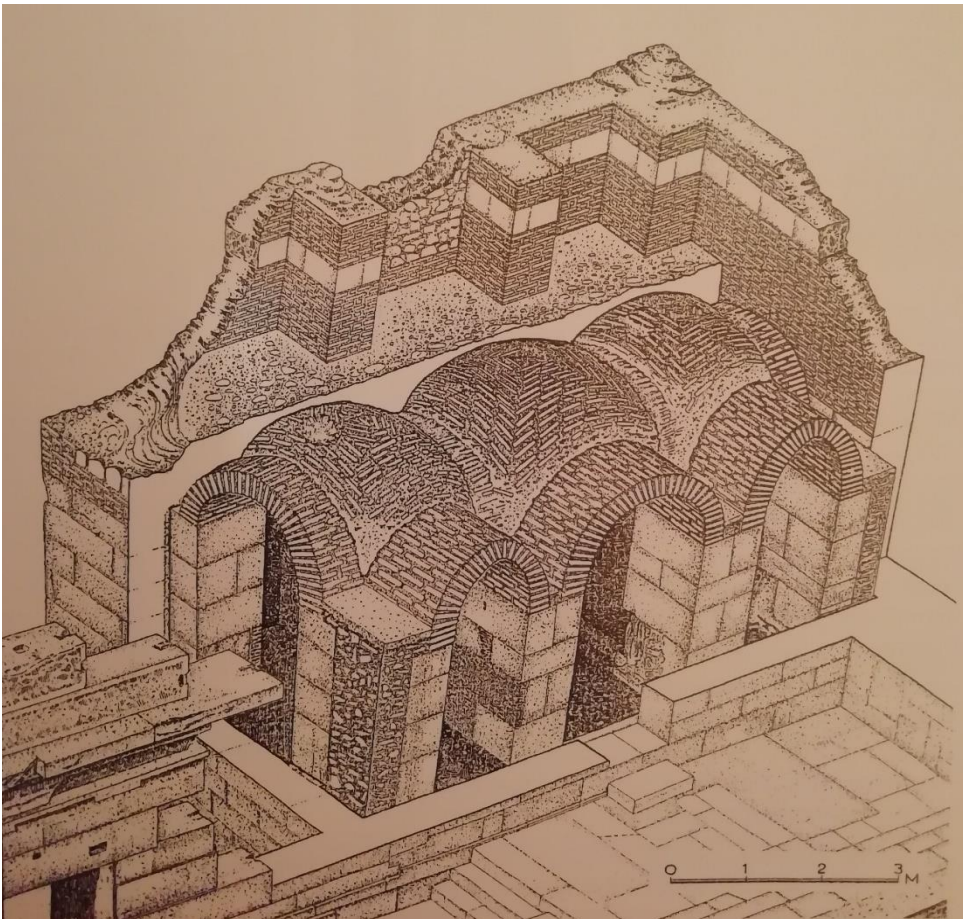

Εικ.10: Γενικός χάρτης των Αθηνών από την παλαιοχριστιανική περίοδο έως το 1204 (αναδημοσίευση: Τραυλός, Πολεοδομική), (βλ. Μπούρας Χαράλαμπος, Αθήνα 2010, Παράρτημα 6^ο, 28.)

**Εικ.11: Η Ακρόπολη και το Υστερορωμαϊκό τείχος κατά τον 3^ο μ.Χ. αιώνα (τοπογραφικό σχ.: Ι. Τραυλός)
 (βλ. Μπούρας Χαράλαμπος, Αθήνα 2010, Παράρτημα 6^ο,31.)**

Εικ.12: Ακρόπολη. Πύλη Buele. Βόρειος πύργος. Μεσοβυζαντινές θολωτές κατασκευές ενισχύσεως (σχ.: Δ. Ζιρώ – Μ. Σιγάλας). (βλ. Μπούρας Χαράλαμπος, Αθήνα 2010, Παράρτημα 60,37.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ

Κατά την Φραγκοκρατία, τροποποιήθηκε η οχύρωση και έκλεισε το μετακίονιο της πρόσοψης και διαμορφώθηκε πλάγια είσοδο με διαδοχικούς τοίχους και πύλες. Ταυτόχρονα διαμορφώθηκε το παλάτι του Δουκικού αλλά και ένας πύργος οποίος δεν σώζεται πια και ο οποίος δέσποζε στην νότια πτέρυγα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας ο Παρθενώνας μετατράπηκε σε τζαμί, έτσι προστέθηκε στο μνημείο ένας μιναρές στην βάση του κωδωνοστασίου το οποίο είχε κατασκευαστεί από τους Λατίνους στην πρόσταση της πρόσοψης του χριστιανικού ναού. Στο Ερέχθειο στεγάστηκε το χαρέμι του εκάστοτε διοικητή των Αθηνών ο οποίος την εποχή εκείνη ήταν Τούρκος αφού πρώτα μετασκευάστηκε. Στην συνέχεια πάνω στο βράχο της Ακρόπολης για πρώτη φορά στην ιστορία έχουμε την κατασκευή κατοικιών και αποτελεί το «μαχαλά» των Τούρκων κατοίκων της νέας πόλης.²¹ Την εποχή της Βενετοκρατίας ο Παρθενώνας θα δεχθεί αρκετές επιθέσεις, καθώς έχει μετατραπεί σε πυριτιδαποθήκη και έτσι θα βομβαρδιστεί από τους Ενετούς, με αποτέλεσμα να καταλήξει σε ερειπίωνα, κινδυνεύοντας όλα τα μνημεία της Ακρόπολης να εξαφανιστούν κάτι που δεν επιτεύχθηκε, διότι οι Ενετοί εγκατέλειψαν την Αθήνα και τα μνημεία διασώθηκαν.

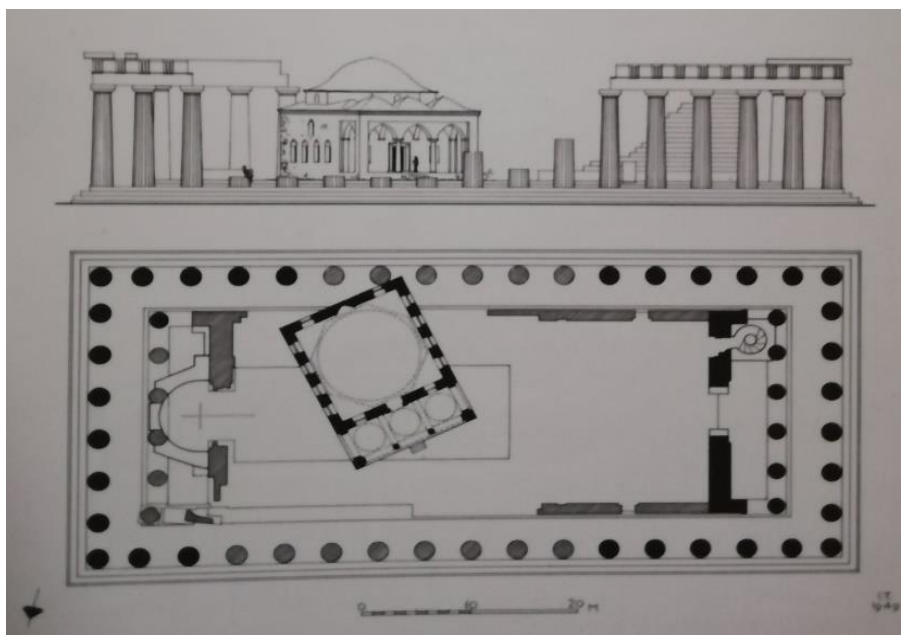
Το 1690 οι Τούρκοι επέστρεψαν και ένα μεγάλο μέρος του βράχου θα οχυρωθεί. Κατά το Τραυλό « επί 20 αιώνες παρά τας κατά διαφόρους εποχάς προσθηκάς και επισκυεάς η μορφή της Ακροπόλεως παραμένει κατά βάσιν αμετάβλητος, και τούτο διότι πάντοτε εξήροντο επ' αυτής ανέπαφα τα μεγαλοπρεπή μνημεία της, ο Παρθενώνας, το Ερέχθειον, τα Προπύλαια και ναός της Αθηνάς Νίκης. Όλοι οι κατά καιρούς επιδρομείς σεβάσθησαν τα ιερά της, περιοριζόμενοι εις την καταστροφήν της πόλεως και την κατεδάφισιν των οχυρώσεων της. Από το μέσων όμως του 17^{ου} αιώνος οι καταστροφάι επεκτείνοντο και επί του ιερού βράχου συνεχιζόμεναι μέχρι των χρόνων της Ελληνικής Επανάστασεως...»²².

Εικ.13: Η μετατροπή της Ακρόπολης σε τουρκική συνοικία (μαχαλά) είναι ενδεικτική της κατάπτωσης της πόλης στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Άποψη της δυτικής πλευράς της Ακρόπολης στο τέλος της Τουρκοκρατίας. (βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",122, ΑΘΗΝΑ 2006)

²¹ (βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",121, ΑΘΗΝΑ 2006).

²²(βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",123, ΑΘΗΝΑ 2006).

Εικ.14: Η ανατίναξη από τους Ενετούς του Παρθενώνα το 1687 διέλυσε κυριολεκτικά το μνημείο και το μετέβαλε σε ερείπιο που χρησίμευσε στη συνέχεια σαν οικόπεδο για την κατασκευή τζαμιού. (βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΑΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ",122, ΑΘΗΝΑ 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Οι τρόποι αντιμετώπισης των προβλημάτων πάνω στα μνημεία.

Στις αρχές του 19ου αιώνα πραγματοποιήθηκαν διάφορες ενέργειες μέχρι να καταλήξουν στο καλύτερο σύστημα αξιολόγησης και αποκατάστασης των μνημείων. Την εποχή όπου στην Ελλάδα πρωθυπουργός ήταν ο κ. Καραμανλής και Υπουργός Πολιτισμού ο κ. Τρυπάνης το 1975 ορίστηκε μια Επιτροπή για την Συντήρηση των Μνημείων της Ακρόπολης (ΕΣΜΑ) από τότε και στο εξής η ΕΣΜΑ ήταν υπεύθυνη για τις μελέτες και την εκπόνηση των έργων. Με αποτέλεσμα να μην επαναληφθούν τα λάθη των παλαιότερων αναστηλώσεων που υλοποιήθηκαν από το πρόγραμμα του κ. Μπαλάνου. Αντιθέτως δημιουργήθηκε μία καταρτισμένη ομάδα για την επίλυση των έργων. Η εταιρία αυτή απαρτίζονταν από αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, πολιτικούς μηχανικούς και ειδικευμένους χημικούς για την συντήρηση των έργων.

Το τεχνικό αυτό γραφείο εξελίχθηκε πάρα πολύ γρήγορα σε αυτόνομη υπηρεσία. Συγκεκριμένα το 1999 μετονομάστηκε σε Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ) έχοντας στόχο την επιτάχυνση των έργων. Είναι πολύ σπουδαίο στην σύγχρονη εποχή να μοχλούμε για την συντήρηση και την αποκατάσταση των μνημείων της χώρας και αυτό γιατί έχουμε φτάσει σε μία εποχή που τα ιστορικά μας έργα απειλούνται από μία γενικευμένη ομοιομορφία χάνοντας έτσι την αυθεντικότητά τους και τον ρόλο τους στην ζωή μας.

Ωστόσο για να την επίτευξη του στόχου αυτού απαιτούνται ειδικές δαπάνες με εξειδικευμένους έμπειρους επιστήμονες. Ο σκοπός της αποκατάστασης κάθε έργου είναι να διατηρηθεί αναλλοίωτη η αξία του εκάστοτε μνημείου, αφενός μεν να καλυφθεί η φθορά που έχει επιφέρει ο χρόνος πάνω του, αφετέρου δε να μην χαθεί η ταυτότητά του. Επομένως ορισμένες επεμβάσεις που συνήθως γίνονται είναι:

- i) **Σωστικές επεμβάσεις** μέσα στις οποίες είναι εργασίες στερέωσης, δομικής αποκατάστασης

ή με σκοπό την διάσωση ενός έργου, υπάρχει η πιθανότητα να προβούμε στην απομάκρυνση του έργου τέχνης από το μνημείο.

ii) **Επεμβάσεις συντήρησης** για την σωστή χρήση του έργου.

iii) **Επεμβάσεις για την αναβάθμιση των αξιών τους.** Οι οποίες μπορεί να είναι άλλοτε τμηματικές ανακατασκευές, άλλοτε αναστηλώσεις αλλά και επεμβάσεις στο περιβάλλον.

Έπειτα από έρευνες που έχουν διεξαχθεί αποδείχθηκε πως στα μνημεία ακολουθούμε μικρές επεμβάσεις και κάθε φορά με βάσει τις συνθήκες στις οποίες βρίσκεται το έργο κάτι που απαιτεί τις κατάλληλες γνώσεις και ταυτόχρονα την κατάλληλη εμπειρία και αυτό για να διασφαλιστεί όσο γίνεται η αρχική ταυτότητα του κτιρίου. Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να γίνει η σωστή συλλογή πληροφοριών ως προς τις ιστορικές και οικοδομικές φάσεις του εκάστοτε μνημείου, τα υλικά που έχουν αλλαχθεί και ο νέος τρόπος δομής τους.

Παρόλα αυτά μετά τις όποιες μελέτες και επεμβάσεις έχουν γίνει, αν το κοινωνικό σύνολο δεν σεβαστεί το κάθε μνημείο ξεχωριστά, οι όλες ενέργειες που γίνονται θα χαθούν. Στην Ελλάδα υπάρχουν πάρα πολλά μνημεία της αρχαιότητας τα οποία αναδεικνύουν τα θεμέλια ενός πολιτισμού καθιστώντας έτσι την βάση για έναν δυτικό πολιτισμό. Τα μνημεία αυτά πλην των αρχαίων θεάτρων έχουν χάσει την αρχική τους χρήση, διατηρούνται ωστόσο ως εκθέματα. Πολλές φορές στο πέρασμα των χρόνων έχουν υποβαθμιστεί αρκετά λόγω της άγνοιας και της έλλειψης του ενδιαφέροντος των ανθρώπων, καθώς δεν δείχνουν τον απαραίτητο σεβασμό στην πολιτιστική αυτή κληρονομιά.

Ωστόσο υπάρχουν κι άλλοι λόγοι υποβάθμισης των Αθηναϊκών Μνημείων όπως: Πυρκαϊές και βανδαλισμοί στον Παρθενώνα που υπέστη την εποχή της αρχαιότητας είχαν ως αποτέλεσμα να προβούν σε κακότεχνες επεμβάσεις. Έπειτα ο Παρθενώνας και το Ερέχθειο μετατράπηκαν σε εκκλησίες τον 6^ο αιώνα. Τα Προπύλαια χρησιμοποιήθηκαν ως κατοικία του Μητροπολίτη και κατόπιν ως οχυρωμένο παλάτι. Το 1458 ο Παρθενώνας μετατράπηκε σε Οθωμανικό τζαμί. Το 1687 στα Προπύλαια έγινε έκρηξη πυριτιδαποθήκης. Το 1687 ο ναός της Αθηνάς Νίκης καταδαφίστηκε με σκοπό να δημιουργηθεί προμαχώνας. Κατά τον Β' Βενετουρκικό Πόλεμο το 1687 εξερράγη πυριτιδαποθήκη στον Παρθενώνα. Το 1801-1804 τα γλυπτά λεηλατήθηκαν από τον λόρδο Elgin. Κατά την διάρκεια της επανάστασης υπήρξαν πολλές λεηλασίες μετάλλων, βομβαρδισμοί, οι οποίες επέφεραν αρκετές ζημιές στα μνημεία. Το 1899-1933 πραγματοποιήθηκαν αστοχίες στις αναστηλωτικές επεμβάσεις.

Όσο αφορά τις επεμβάσεις συντήρησης και αποκατάστασης από την εποχή του Περικλή μέχρι και σήμερα δεν έγινε ποτέ συστηματική αποτελεσματική δουλειά, καθώς ιδίως τον 19^ο και 20^ο αιώνα οι επεμβάσεις που πραγματοποιούνταν αφορούσαν το αισθητικό κομμάτι του μνημείου και όχι το συντήρηση και αποκατάσταση των φθορών. Πιο συγκεκριμένα κατά την περίοδο το 1899 και 1933 ξεκίνησε ένα αναστηλωτικό πρόγραμμα του οποίου την ευθύνη είχε ο κ. Μπαλάνος Ν. Το πρόγραμμα αυτό αστόχησε για τον λόγο ότι χρησιμοποιήθηκε σε πολλά σημεία σίδηρος. Επομένως εφαρμόστηκαν δοκάρια, συνδετήρες, συνδέσμους κ.α. από κοινό χάλυβα του εμπορίου με αποτέλεσμα να εισχωρούν στα μέλη του μνημείου και έτσι να απολαξεύονται με την βοήθεια τσιμεντοκονιάματος. Τα αποτελέσματα κατέστρεψαν τα μνημεία, τα σίδηρα οξειδώθηκαν και διαστάθηκαν επομένως τα μάρμαρα έσπασαν. Την δεκαετία του 60' εύκολα κανείς διέκρινε τις πτώσεις κομματιών από τα μάρμαρα, αλλά και τις θραύσεις. Όπως αναφέραμε πιο πάνω ο κ. Μπαλάνος είχε αναλάβει τις επεμβάσεις πάνω στο αισθητικό κομμάτι, οι οποίες αναδείχθηκαν πολύ καλές, στην συνέχεια ωστόσο θεωρήθηκαν ολέθριες, όσο αφορά το κατασκευαστικό μέρος των μνημείων οι οποίες έγιναν στα προπύλαια και συγκεκριμένα στην ανατολική πρόσταση αλλά και στις μαρμάρινες οροφές του κεντρικού κτιρίου που σχηματίζονται από φατνώματα. Έπειτα στις οροφές του Ερεχθείου δηλαδή των δύο προστάσεων, στις δύο Καρυάτιδες και στη βόρεια κιονοστοιχία, στην εσωτερική δυτική πρόσταση και τέλος στους δύο τοίχους του σηκού.

Στην συνέχεια τα μνημεία κατά την περίοδο της δεκαετίας του 60^α επηρεάστηκαν αρκετά από την ατμοσφαιρική ρύπανση, όπου μαζί με την υγρασία, αλλοίωσαν σιγά σιγά τα μάρμαρα με αποτέλεσμα να τα μετατρέψουν σε διαλυτό γύψο. Η εξέλιξη αυτή του μαρμάρου δημιούργησε

σοβαρό πρόβλημα στα γλυπτά και στις επιγραφές που βρίσκονταν στην ύπαιθρο των μνημείων. Για τον λόγο αυτό ξεκίνησαν οι επεμβάσεις και στα τέσσερα μνημεία της Ακρόπολης. Οι εργασίες ξεκίνησαν από την αφαίρεση των σκουριασμένων σιδήρων από τις παλιές αναστηλώσεις και στην συνέχεια απομακρύνθηκαν τα γλυπτά με σκοπό να προστατευτούν στο εσωτερικό του Μουσείου της Ακρόπολης. Κατόπιν των ενεργειών αυτών ακολούθησε η τοποθέτηση νέων φορέων όπως και συνδέσμων από ανοξείδωτο μέταλλο και τιτάνιο, στην συνέχεια προστέθηκαν αντίγραφα από ειδικής σύνθεσης κονιάματα στα σημεία των αυθεντικών γλυπτών.

Ωστόσο κατά την διάρκεια των επεμβάσεων εντοπίστηκαν και κάποιες άλλες φθορές στα μέλη των μνημείων όπως λόγου χάρη πολλαπλές θραύσεις οι οποίες όπως διαπιστώθηκε οφείλονταν σε παλιές πυρκαϊές, παρατοποθετήσεις αρχιτεκτονικών μελών στο διάστημα μεταξύ 1899 με 1933 στις οποίες ο κ. Μπαλάνος τοποθετούσε ομοειδή μέλη σε τυχαίες θέσεις για λόγους ευκολίας. Έτσι μετά την εκπόνηση των μελετών θεωρήθηκε η ιδανική στιγμή για να υλοποιηθεί συστηματική συντήρηση και παράλληλα να προωθηθεί και η αναστήλωση κομματιών τα οποία κείτονταν μέχρι τότε στο έδαφος. Επομένως τα διάφορα σωστικά κομμάτια που βρέθηκαν σε συνδυασμό με τα νέα υλικά οδηγήθηκαν σε μία συνολική αναστήλωση όλου του συγκροτήματος της Ακρόπολης.

Με σκοπό την έναρξη των αποκαταστάσεων του εκάστοτε μνημείου θεσπίστηκαν ορισμένες αρχές το 1975 οι οποίες αφορούν τις αξίες των μνημείων και στην προκειμένη της Ακρόπολης, όπου κύριο μέλημα των εργασιών είναι η διατήρηση των αξιών των αρχαίων και ιστορικών κτηρίων ως πολιτιστικά αγαθά. Για τον λόγο αυτό έχει δημιουργηθεί από το 1964 ο λεγόμενος Χάρτης της Βενετίας ο οποίος απαρτίζεται από ορισμένα άρθρα τα οποία στοχεύουν στην διατήρηση των αξιών που έχουν τα ίδια τα μνημεία από την αρχή της κατασκευής τους όσο και κατά την διάρκεια των επεμβάσεων, των αποκαταστάσεων, των συντηρήσεων αλλά και των αναστηλώσεων. Συγκεκριμένα η Ακρόπολη πέραν της αρχιτεκτονικής της αξίας που φέρει, φέρει και μια καλλιτεχνική αξία όπου την καθιστά πολύτιμη αλλά και ιστορική κληρονομιά και για τον λόγο αυτό δεν επιτρέπεται να διαταραχθεί, έτσι οι επεμβάσεις που μπορούν να γίνουν, ακολουθούν πολύ αυστηρό αρχιτεκτονικό "πρωτόκολλο".

Ο βράχος της Ακρόπολης, ωστόσο, μαζί με τα μνημεία του, αποτελεί αξία περιβάλλοντος και πολύτιμο στοιχείο του Αθηναϊκού Αστικού τοπίου. Στην συνέχεια τα μνημεία της Ακρόπολης αποτελούν αξίες συναισθηματικής κληρονομιάς όπου για τους περισσότερους Έλληνες χαρακτηρίζονται ως εθνική κληρονομιά. Ιδιαίτερα για τα ιστορικά μνημεία της Ακρόπολης η ΕΣΜΑ όρισε από το 1975 μερικές ακόμη επιπρόσθετες αρχές για τα κλασικά ελληνικά οικοδομήματα κατασκευασμένα από λαξευμένο λίθο ή μάρμαρο. Όλες αυτές οι αρχές τηρούνται μέχρι και σήμερα.

Θα πρέπει να αναφέρουμε στο σημείο αυτό πως τα άρθρα κάνουν λόγο για την Αναστρεψιμότητα, τον Σεβασμό στην αυτοτέλεια και το δομικό ρόλο κάθε αρχιτεκτονικού μέλους, τους Περιορισμούς των Επεμβάσεων και την Διαφάνεια.

Αναλυτικότερα:

i) **Η Αναστρεψιμότητα**, δίνει την δυνατότητα στα μνημεία να επανέλθουν στην αρχιτεκτονική κατάσταση που βρίσκονταν πριν τις αλλοιώσεις, αυτό επιτυγχάνεται με δύο τρόπους. Ο πρώτος τρόπος αφορά τον σεβασμό του αρχαίου υλικού αλλά και την σωστή τεκμηρίωση των επεμβάσεων που έγιναν τόσο πριν την υλοποίηση των εργασιών όσο και κατά την διάρκεια. Με βάση την εργασία αυτή και σύμφωνα με τον τρόπο που χρησιμοποίησε ο κ. Μπαλάνος, τονίζεται το γεγονός ότι *"δεν πρέπει να απολαξεύεται το αρχαίο μέλος και οι όποιες εγκοπές οι απολύτως απαραίτητες για τους συνδέσμους από τιτάνιο περιορίζονται αποκλειστικώς σε θραυσιγενείς επιφάνειες ποτέ δεν γίνονται σε λαξευμένες αρχαίες"*²³. Έτσι θεσπίστηκε μία νέα τεχνική για την προσαρμογή του νέου μαρμάρου στα αρχιτεκτονικά μέλη τα οποία βρέθηκαν ακρωτηριασμένα, όπως σε κάθε τεχνική επέμβαση έτσι και σε αυτή ακολουθείται συγκεκριμένη τεκμηρίωση των αρχιτεκτονικών σχεδίων

²³ βλ. Μπούρας Χαράλαμπος, Αθήνα 2010, Παράρτημα 6ο

των φωτογραφιών πριν, κατά την διάρκεια των επεμβάσεων αλλά και μετά το πέρας των εργασιών, με σκοπό να υπάρχει πλήρης έλεγχος των εργασιών αλλά και των ιστορικών στοιχείων που συλλέγονται για τα νέα μέλη που τοποθετούνται στα μνημεία.

ii) **Σεβασμός στην αυτοτέλεια και το δομικό ρόλο κάθε αρχιτεκτονικού μέλους.** Στην περίπτωση που έχουμε μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, κατά την διάρκεια των επεμβάσεων αντιμετωπίζονται ως αυτοδύναμα έργα τέχνης και στην συνέχεια αποκαθίστανται, όπου αυτό απαιτείται. Στόχος όλων αυτών των επεμβάσεων είναι να αποκτήσει το μνημείο την αρχική του μορφή.

iii) **Περιορισμός των επεμβάσεων, στις απαραίτητες.** Μετά από την καταστροφή ενός μέλους σε ένα μνημείο δεν επιδιώκεται η ανακατασκευή του, καθώς μέσα από την καταστροφή αυτή μαρτυρούνται οι διάφορες ιστορικές φάσεις που έχει περάσει το μνημείο στην πάροδο του χρόνου. Προσθήκη μελών νέου μαρμάρου και εξολοκλήρου νέου αρχιτεκτονικού μέλους πραγματοποιούνται μόνο όταν υπάρχει ανάγκη για στερέωση του εκάστοτε σημείου.

iv) **Διαφάνεια.** Ως γνωστόν τα μνημεία αποτελούν ιδιαίτερη πολιτισμική κληρονομιά, για τον λόγο αυτό απαιτείται και ο ανάλογος σεβασμός απέναντι τους. Έτσι η Επιτροπή Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης μέσω διαφόρων ενεργειών όπως ταινίες, ενημερωτικά δελτία, εκπαιδευτικά προγράμματα, διάφορα δημοσιεύματα, εκθέσεις και όλα αυτά με σκοπό για την ενημέρωση των πολιτών έτσι ώστε να αυξηθεί το ενδιαφέρον τους για τους ιστορικούς αρχαιολογικούς χώρους.

Ωστόσο όλα τα αρχαία κτήρια πολλά από τα αρχιτεκτονικά τους μέλη είναι κατασκευασμένα από λαξευμένο μάρμαρο. Στα οποία δεν έχει χρησιμοποιηθεί κονίαμα, αλλά μικρά σιδηρά τα οποία έχουν ενώσει τα μέλη με τέτοιο τρόπο ώστε να δένουν ομοίμορφα με την τεχνική της μολυβδοχόησης²⁴ όπου τα υλικά που χρησιμοποιούνται στην τεχνική αυτή δεν σκουριάζουν. Με αποτέλεσμα να έχουν καλή αντισεισμική αντοχή. Οι σπόνδυλοι των κιόνων, τα επιστύλια, τα γείσα αλλά και πολλά άλλα μέλη του μνημείου κατατάσσονται στην ίδια κατηγορία αρχιτεκτονικά με αυτό να σημειώνει μικρές διαφορές ως προς το μέγεθος αλλά και σε μερικά σημεία διαφορετικές εγκοπές στις οποίες εισχωρούν οι αγκυρώσεις των συνδέσμων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την μετακίνηση των μελών τα οποία έχουν παρατοποθετηθεί ή έχουν μετακινηθεί. Για να επιτευχθεί με ακρίβεια η μέθοδος αυτή, θα πρέπει να γίνουν με τεράστια ακρίβεια, οι ανάλογοι υπολογισμοί χωρίς λάθη και φυσικά αυτός που θα το αναλάβει να είναι γνώστης των αρχαίων ιστορικών μνημείων ώστε να ξέρει την σωστή θέση των μελών.

Συνήθως οι επεμβάσεις που υλοποιούνται στα μνημεία της Ακρόπολης είναι οι εξής: Αρχικά έχουμε τη δομική αποκατάσταση, η οποία στοχεύει στο να αποκτήσουν τα μέλη την αρχική σεισμική αντοχή που είχαν και κατόπιν να επαναφέρει η συνολική συνοχή που σχηματίζονταν από την αρχή της κατασκευής. Κατά την διάρκεια της δομικής αποκατάστασης, απομακρύνονται τα σπασμένα τμήματα από την στιγμή που υπάρχουν οξειδωμένα σιδηρά και τοποθετείται στην θέση τους νέο μάρμαρο. Τα αντίγραφα αυτά γίνονται με την λήξη εκμαγείου και έπειτα αντιγράφεται το εκμαγείο σε μάρμαρο με την βοήθεια σημειοθέτη ή αυτόματα με μηχανή γλυπτικής αντιγραφής. Στα αφανή σημεία τα θραύσματα συγκολλούνται με οπλισμό από τιτάνιο. Έπειτα όλα τα μέλη ανασυναρμολογούνται με την βοήθεια τιτανίου εν ξηρώ. Στην συνέχεια έχουμε την συντήρηση της επιφάνειας του λίθου, η οποία έχει ως στόχο να εμποδίσει την φθορά των έργων την αποκατάσταση των επιφανειακών βλαβών, σφράγιση των μικρορηγμάτων, αφαίρεση των ρύπων και τέλος την αποκατάσταση των κρυσταλλώσεων και των βιολογικών επικαθήσεων με την χρήση ακτίνων Λείζερ, καθώς και την συγκόλληση των απολεπισμάτων και μικροθραυσμάτων. Ύστερα λόγω της αποκρυστάλλωσης των επεμβάσεων στα μνημεία ακολουθούμε συγκεκριμένα πλέον στάδια κατά την διάρκεια των εργασιών. Τα οποία είναι:

Για να γίνουν οι σωστές επεμβάσεις σε ένα μνημείο, θα πρέπει πρωτίστως να έχουμε συλλέξει το κατάλληλο υλικό πληροφοριών, ώστε στην συνέχεια να επιλεγθούν τα κατάλληλα υλικά για τις επεμβάσεις που θα υλοποιηθούν. Επομένως κατά την διάρκεια των εργασιών θα πραγματοποιηθεί μία συνεχής τεκμηρίωση των ενεργειών, με φωτογραφίες και όλα τα σχετικά κείμενα τα οποία

²⁴ Χύτευση τηγμένου μολύβδου μεταξύ συνδέσμου και λίθου.

διασώθηκαν τα τελευταία τριάντα έτη. Θα γίνει εκτενής ανάλυση της παθολογίας ώστε να βρεθούν τα αίτια τα οποία προκάλεσαν την φθορά ή αντίστοιχα την βλάβη του μνημείου. Κατόπιν λοιπόν σχολαστικής έρευνας με στόχο την λύση των προβλημάτων αναζητούνται νέοι τρόποι αποκατάστασης των βλαβών, αναζητώντας νέα μέλη ή νέα μέλη θραυσμάτων που να ταιριάζουν με τα παλαιά. Αφού καταλήξουν οι ειδικοί μηχανικοί στην κατάλληλη μέθοδο επέμβασης που θα χρησιμοποιηθεί, στην συνέχεια ακολουθεί μία αδιάκοπη έκθεση αρχιτεκτονικών σχεδίων κειμένων και συμπερασμάτων όλης αυτής της έρευνας. Στα πλαίσια του οποίου περιλαμβάνονται ο προϋπολογισμός του έργου το χρονοδιάγραμμα περάτωσης των εργασιών αλλά και οι προτάσεις που χρειάζονται για να στηθεί το εργοτάξιο ως προς την υποδομή του και το προσωπικό.

Έπειτα αφού τεθούν οι παραπάνω προτάσεις, θα πρέπει να ελεγχθούν από την αρμόδια επιτροπή με σκοπό να αποφευχθούν τυχόν λάθη που μπορούν να γίνουν, αν υπάρχει μόνο ένας μελετητής. Έτσι προχωράμε στην εφαρμογή των εργασιών οι οποίες χωρίζονται σε στάδια για να είναι εύκολη η επίβλεψη τους και παράλληλα η τεκμηρίωση και καταγραφή τους. Μετά την περάτωση των εργασιών θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά μέτρα ώστε να διατηρηθούν οι νέες επεμβάσεις που έγιναν, επομένως απαιτείται συνεχής φροντίδα και αυτοπροστασία στα αντίστοιχα μνημεία. Τέλος θα πρέπει όλο το έργο να δημοσιευθεί σε μία επιστημονική εφημερίδα, μετά την περάτωση του.

Για την αναστήλωση των μνημείων και την συνεχή επιτήρηση αυτών όπως αναφέραμε και σε προηγούμενη παράγραφο, θεσμοθετήθηκε μια υπηρεσία η λεγόμενη ΥΣΜΑ (Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης), με προσωπικό όλων των ειδικοτήτων : Αρχαιολόγοι, Αρχιτέκτονες, Πολιτικούς Μηχανικούς αλλά και Χημικούς Μηχανικούς, Εκμαγείς, Φωτογράφους, Μαρμαροτεχνίτες, Συντηρητές έργων, Διοικητικούς Υπαλλήλους, Ηλεκτρολόγους, Πληροφορικούς.

Όσο αφορά λοιπόν, τις επεμβάσεις των μνημείων είναι κυρίως ήπιες ή δραστικές και ποικίλουν. Τα βήματα είναι τα ίδια με αυτά των άλλων μνημείων όπως επίσης και τα υλικά που χρησιμοποιούνται είναι συμβατά με τα αρχικά. Χρησιμοποιείται η νέα τεχνολογία για την συντήρηση της επιφάνειας των μαρμάρων αλλά και για την γενικότερη υποδομή των έργων. Θα πρέπει να αναφέρουμε πως στον χώρο της Ακρόπολης υπάρχει ένα ηλεκτρομηχανολογικό συνεργείο το οποίο σχεδιάζει αλλά και εγκαθιστά, επισκευάζει και συντηρεί τον μηχανολογικό εξοπλισμό που χρησιμοποιείται για τις αναστηλωτικές εργασίες. Ο εξοπλισμός αυτός αποτελείται από περιστρεφόμενους γερανούς, γερανογέφυρες, αρπάγες κλπ. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η ΥΣΜΑ δημιούργησε πολλά νέα μηχανήματα οι λεγόμενες ιδιοκατασκευές όπως χαρακτηρίζονται, οι οποίες είναι ειδικές τράπεζες για τη συγκόλληση των μελών, ένα διατηρητικό τρυπάνι που καταλήγει σε ακίδα και αξιοποιείται ως παντογράφος και έναν κόφτη μαρμάρου για τη δημιουργία ραβδώσεων στους σπονδύλους των κιόνων.

Αρχικά το έργο αποκατάστασης του Παρθενώνα διασπάστηκε σε δώδεκα προγράμματα, δηλαδή, στην αρχή ξεκίνησε με σωστικές εργασίες αλλά κατόπιν πέρασε σε επεμβάσεις τέτοιες που θα αναδείκνυαν την αξία του μνημείου αλλά και όλου του αρχαιολογικού χώρου. Πιο συγκεκριμένα στην βόρεια κιονοστοιχία διασπάστηκαν οκτώ κίονες μαζί με τον θριγκό τους, στα οποία είχαν τοποθετηθεί λανθασμένα 230 αρχιτεκτονικά μέλη, βάρους 900 τόνων, με σκοπό να διορθωθούν και να επιστρέψουν στην θέση του μνημείου όπου τους αρμόζει. Στην συνέχεια όλοι εκείνοι οι τσιμεντένιοι σπόνδυλοι που είχαν τοποθετηθεί κατά το χρονικό διάστημα 1923-1933, αντικαταστάθηκαν με νέους παρασκευής πεντελικού μαρμάρου. Κατόπιν μεταφέρθηκαν στο Μουσείο οι περισσότερες μετόπες και στην θέση τους στον αρχαιολογικό χώρο τοποθετήθηκαν αντίγραφα τεχνητού λίθου. Ύστερα, στην ανατολική όψη επιδιορθώθηκαν, συντηρήθηκαν και τοποθετήθηκαν στην σωστή τους θέση 160 αρχιτεκτονικά μέλη, όπως επίσης μεταφέρθηκαν όλες οι μετόπες στο Μουσείο και στην κενή τους θέση τοποθετήθηκαν αντίγραφα από τεχνητό λίθο.

Εικ.15: Η ανατολική όψη του Παρθενώνα κατά τη διάρκεια και μετά την ολοκλήρωση της αποκατάστασης. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,II)

Εικ.16: Ο 5^{ος} από τα ανατολικά κίονας της νότιας πλευράς πριν, κατά την διάρκεια και μετά την αποκατάσταση. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,II).

Εικ.17: Η δυτική όψη του Παρθενώνα κατά τη διάρκεια της επέμβασης και μετά το τέλος της αποκατάστασης. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,II).

Εικ.18: Ο πρόναος του Παρθενώνα κατά την διάρκεια της αναστήλωσης. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,11).

Στην συνέχεια, στον πρόναο και συγκεκριμένα στην κιονοστοιχία που διέθετε έναν μόνο κίονα τρεις εν μέρει και δύο ολόκληροι. Όπου για να υλοποιηθεί η αποκατάσταση τους χρησιμοποιήθηκαν σπόνδυλοι και θραύσματα τα οποία βρέθηκαν στο έδαφος αλλά και θραύσματα νέου μαρμάρου. Ο 5^{ος} από ανατολικά κίονας, στο κατώτερο του σπόνδυλο, που βρίσκεται τοποθετημένος στην νότια πλευρά του μνημείου αφού προστέθηκαν τα υλικά που έπρεπε, μετακινήθηκε όλο το ανώτερο τμήμα του, χωρίς να βλαφθούν οι σπόνδυλοι που τον συνόδευαν. Έπειτα στον οπισθόναο 130 αρχιτεκτονικά μέλη αποσυναρμολογήθηκαν αφού πρώτα εξυγιάνθηκαν και κατόπιν επιστράφηκαν στην αρχική τους θέση. Όλοι οι λίθοι της ζωφόρου απομακρύνθηκαν και ύστερα μεταφέρθηκαν στο Μουσείο και στην θέση τους τοποθετήθηκαν πιστά αντίγραφα κατασκευασμένα από τεχνητό λίθο. Τα πρωτότυπα γλυπτά έχουν τοποθετηθεί εντός του Μουσείου με την ίδια σειρά που ήταν τοποθετημένα επάνω στο ναό.

Εικ.19: Άποψη της Αίθουσας του Παρθενώνα στο Μουσείο της Ακρόπολης. (Αρχαιολογία online, google)

Άρχισαν, λοιπόν να απομακρύνονται όλες οι μεταγενέστερες παρεμβάσεις, να γίνονται διευθετήσεις, ανασκαφές αλλά και προσωρινές στερεώσεις στο βόρειο τοίχος του σηκού οι οποίες θα μπορούν να αφαιρεθούν στην πορεία των εργασιών, συγκεκριμένα οι εργασίες αυτές

υλοποιήθηκαν από τον κ. Πιττάκη από το 1842 και έπειτα.

Εικ.20: Αποσυναρμολόγηση της βορειοανατολικής σίμης του Παρθενώνα με την λεοντοκεφαλή ψευδο-υδρορροής. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,8).

Εικ.21: Επανατοποθέτηση των γείσων της ανατολικής πλευράς του Παρθενώνα. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,8).

Εικ.22: Λεπτομέρειες από τους λίθους III και VIII της δυτικής ζωφόρου κατά τη διάρκεια της συντήρησης και του καθαρισμού της με ακτίνες λέιζερ. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,8).

Εικ.23: Διαδικασία συγκόλλησης εσωτερικών ρηγμάτων. Σύστημα σωλήνων σε κίονα του οπισθόναου του Παρθενώνα για τη διοχέτευση ενέματος. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,8).

Εικ.24: Καθαρισμός της δυτικής ζωφόρου στο εργαστήριο με χρήση ακτίνων Λείζερ. (Εύρεση εικόνας από google, Acropolis Educational Material).

Εικ.25: Μηχανικός καθαρισμός της επιφάνειας του μαρμάρου. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,8).

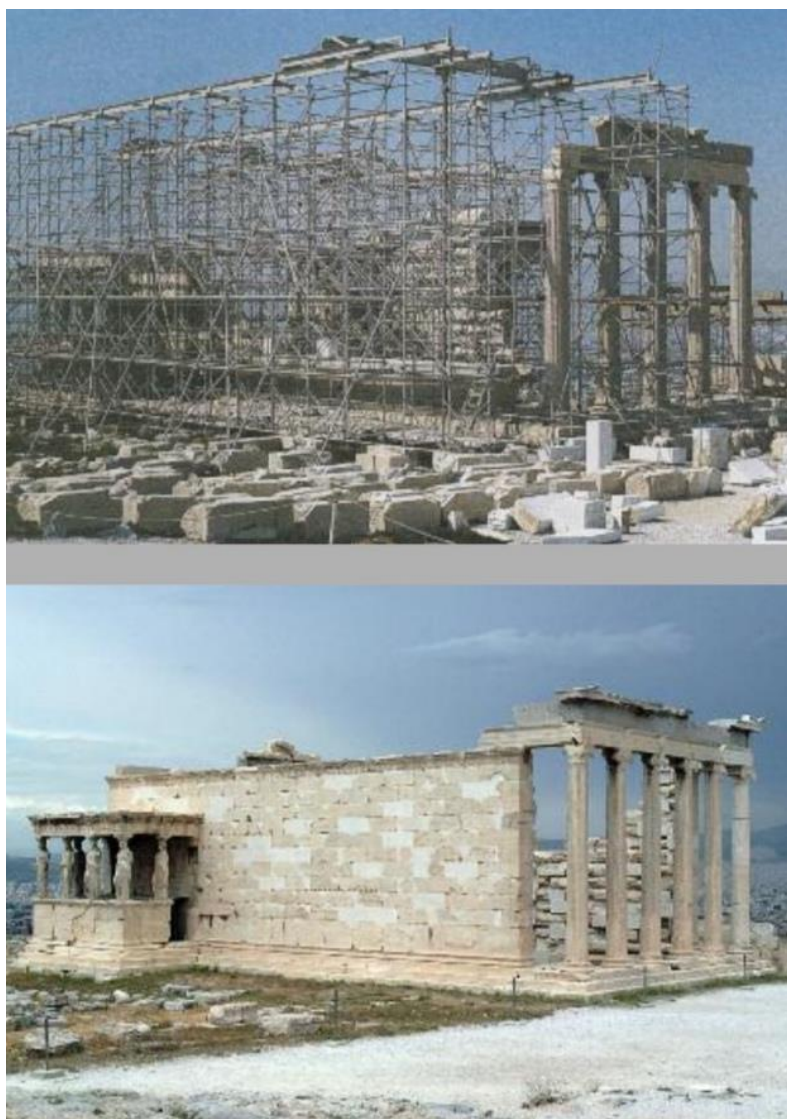

Εικ.26: Οι εργασίες από ψηλά. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,11).

Όσο αφορά την αποκατάσταση του **Ερεχθείου** η ΕΣΜΑ από το 1979 έως το 1986 πραγματοποίησε επεμβάσεις και στις τέσσερις πλευρές του μνημείου, τόσο σωστικού επιπέδου, όσον αφορά και επιπέδου αναβάθμισης. Επομένως κατά την διάρκεια των σωστικών επεμβάσεων πραγματοποιήθηκαν αρκετές αποσυναρμολογήσεις της πρόστασης των Καρυάτιδων, στο νότιο τοίχο, ύστερα τμήματα του δυτικού και βόρειου τοίχου, αλλά και της οροφής της βόρειας πρόστασης, όλες αυτές οι αποσυναρμολογήσεις αφορούν 720 αρχιτεκτονικά μέλη όπου αποσκοπούν τα οξειδωμένα σιδηρά συνδετηρίων της αναστήλωσης που εφάρμοσε ο κ. Μπαλάνος, στην οποία ανήκουν και η συγκόλληση των θραυσμάτων και η συμπλήρωση με νέο μάρμαρο αρχιτεκτονικών μελών, ώστε να επιτευχθεί η δομική αποκατάσταση. Επίσης στις σωστικές ενέργειες συμπεριλαμβάνεται η μεταφορά των Καρυάτιδων στο Μουσείο ώστε να προφυλαχθούν από την ατμοσφαιρική ρύπανση των Αθηνών. Έτσι επανήλθαν όλα τα αρχιτεκτονικά μέλη στο κτίριο πλην των Καρυάτιδων, οι οποίες εξακολουθούν μέχρι και σήμερα να φυλάσσονται και να συντηρούνται στο Μουσείο. Στην θέση τους τοποθετήθηκαν πιστά αντίγραφα τους, από τεχνητό λίθο.

Εικ.27: Η νοτιοανατολική όψη του Ερεχθείου κατά την διάρκεια των επεμβάσεων και μετά το πέρας των εργασιών. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,13).

Εικ.28: Άποψη της νοτιοανατολικής πλευράς του ναού κατά την διάρκεια των επεμβάσεων και μετά το τέλος των εργασιών. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,14).

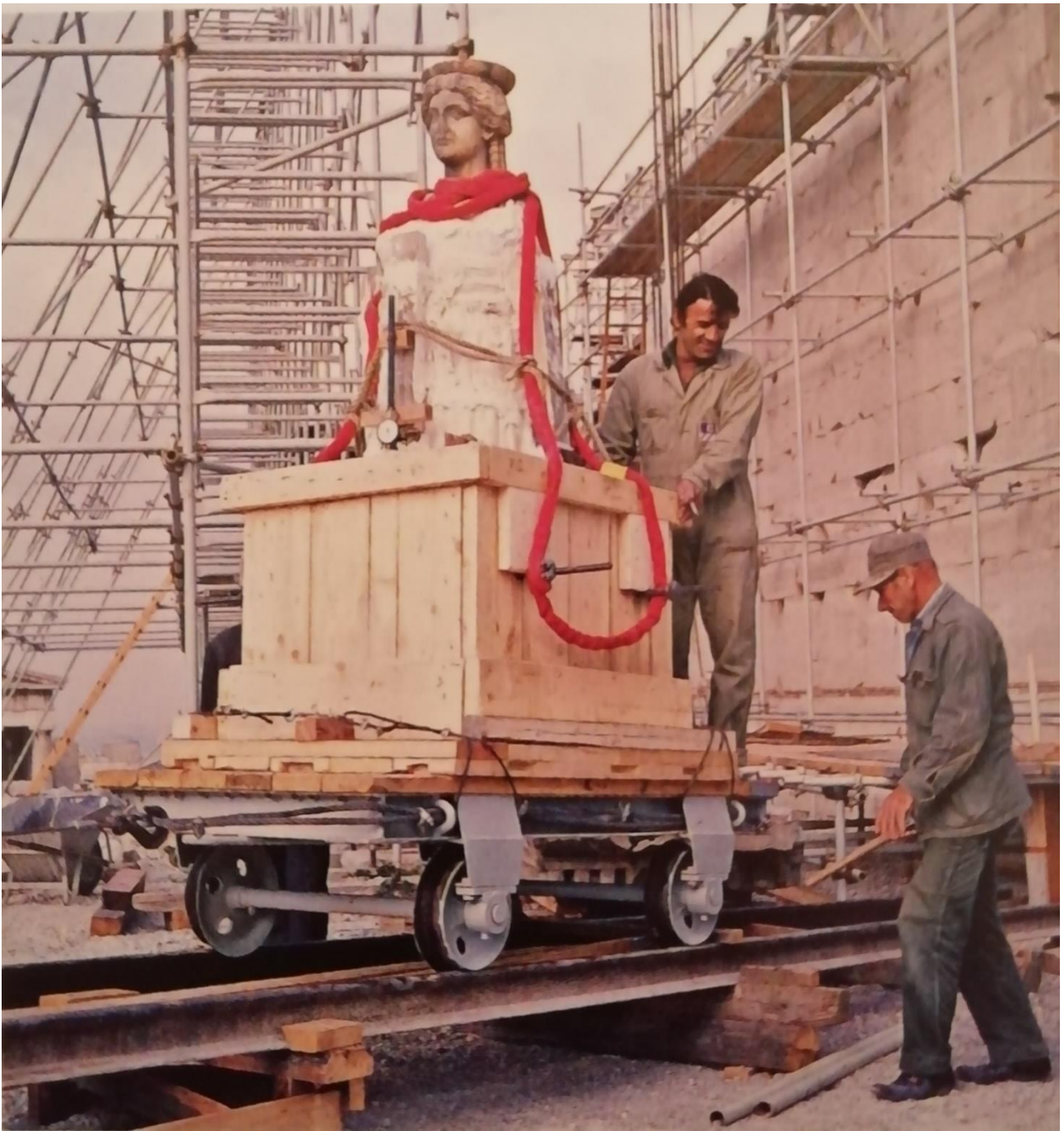

Εικ.29:Οι Καρύτιδες την ώρα της αποκατάστασης. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,13).

Εικ.30: Μια Καρύτιδα κατά την μεταφορά της στο Μουσείο. (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α΄τομος,33.)

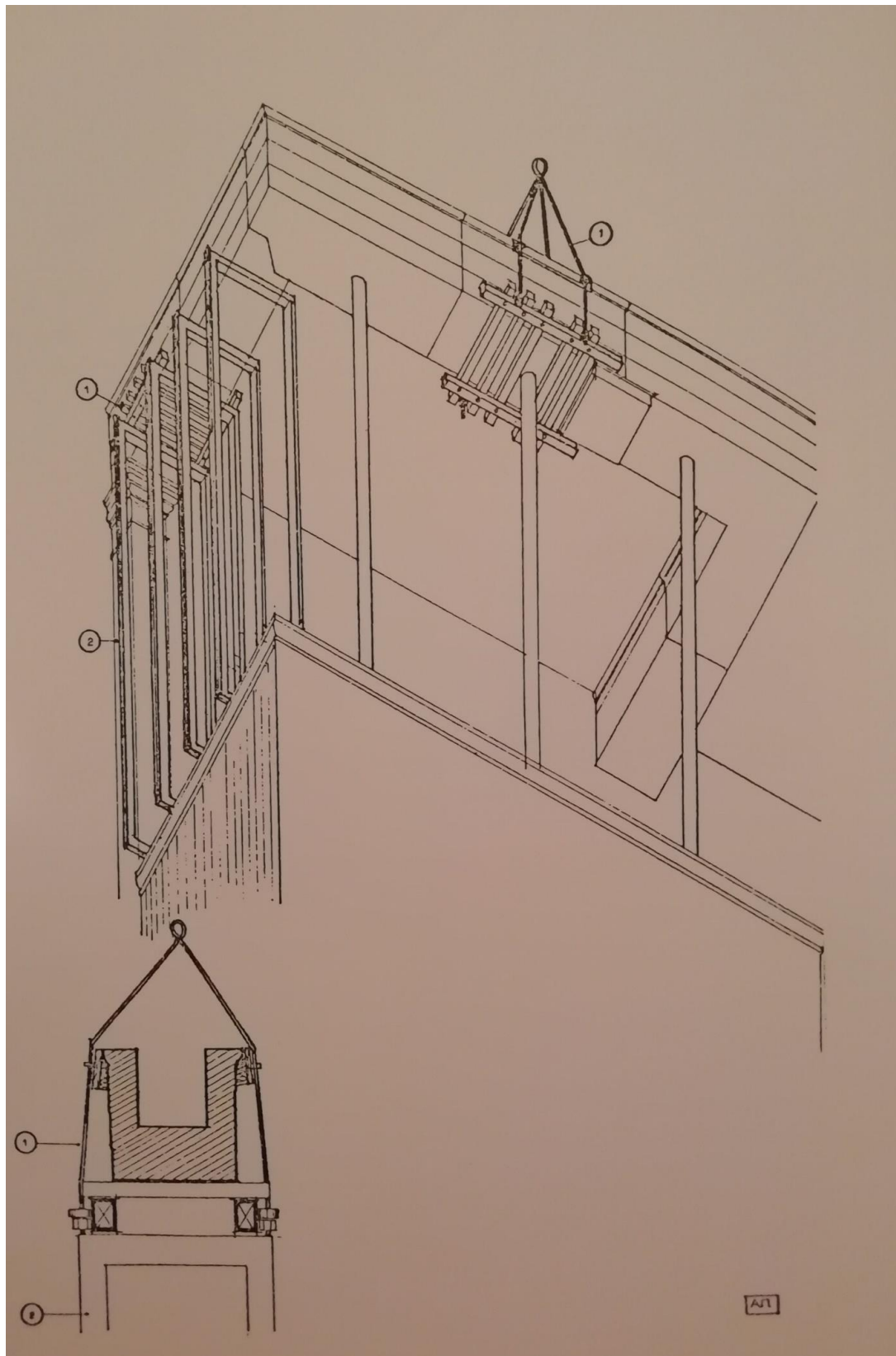
Εικ.31: Μια Καρύατιδα κατά την μεταφορά της στο Μουσείο. (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α΄τομος,33.)

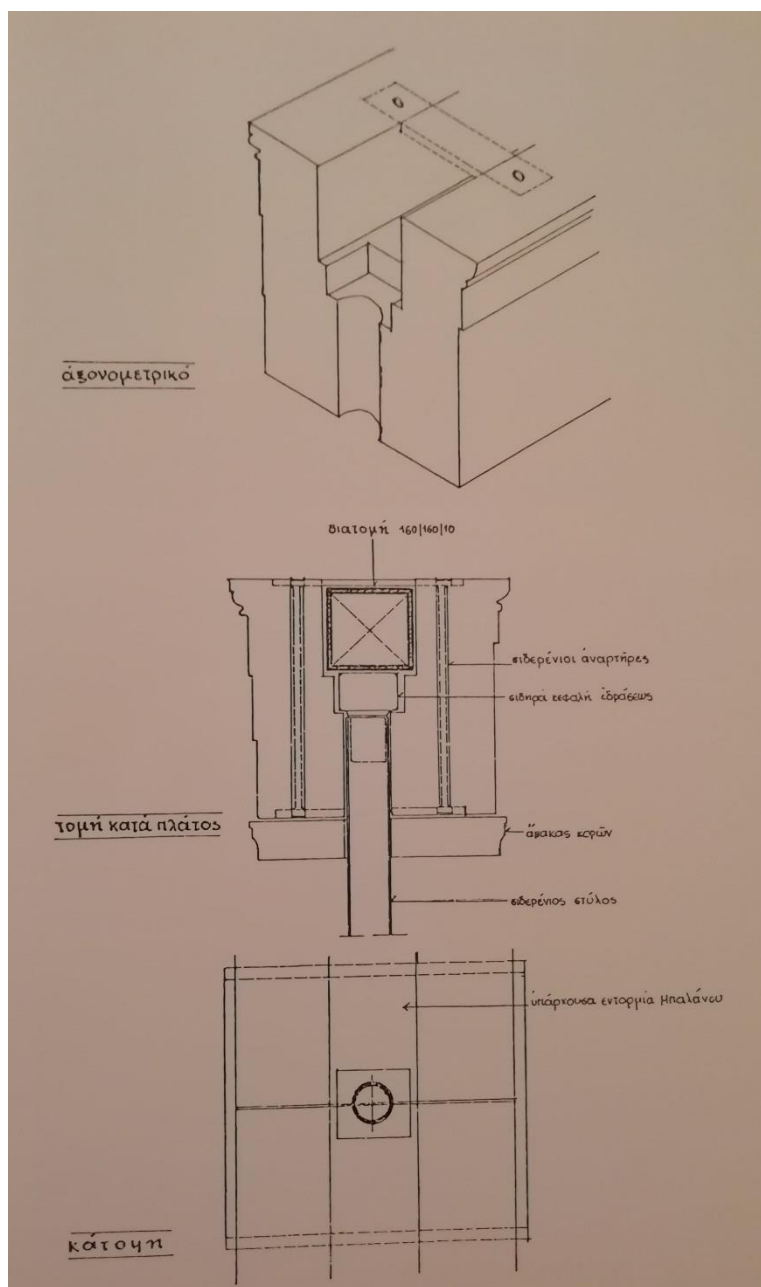

Εικ.32: Μια Καρύατιδα κατά την μεταφορά της στο Μουσείο. (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α'τομος,33.)

Εικ.33: Τρόπος αναρτήσεως και απομακρύνσεως επιστύλιων από την πρόσταση των Κορών, (Μελέτη Αποκαταστάσεως του Ερεχθείου, Αθήνα 1977), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α'τομος,30.)

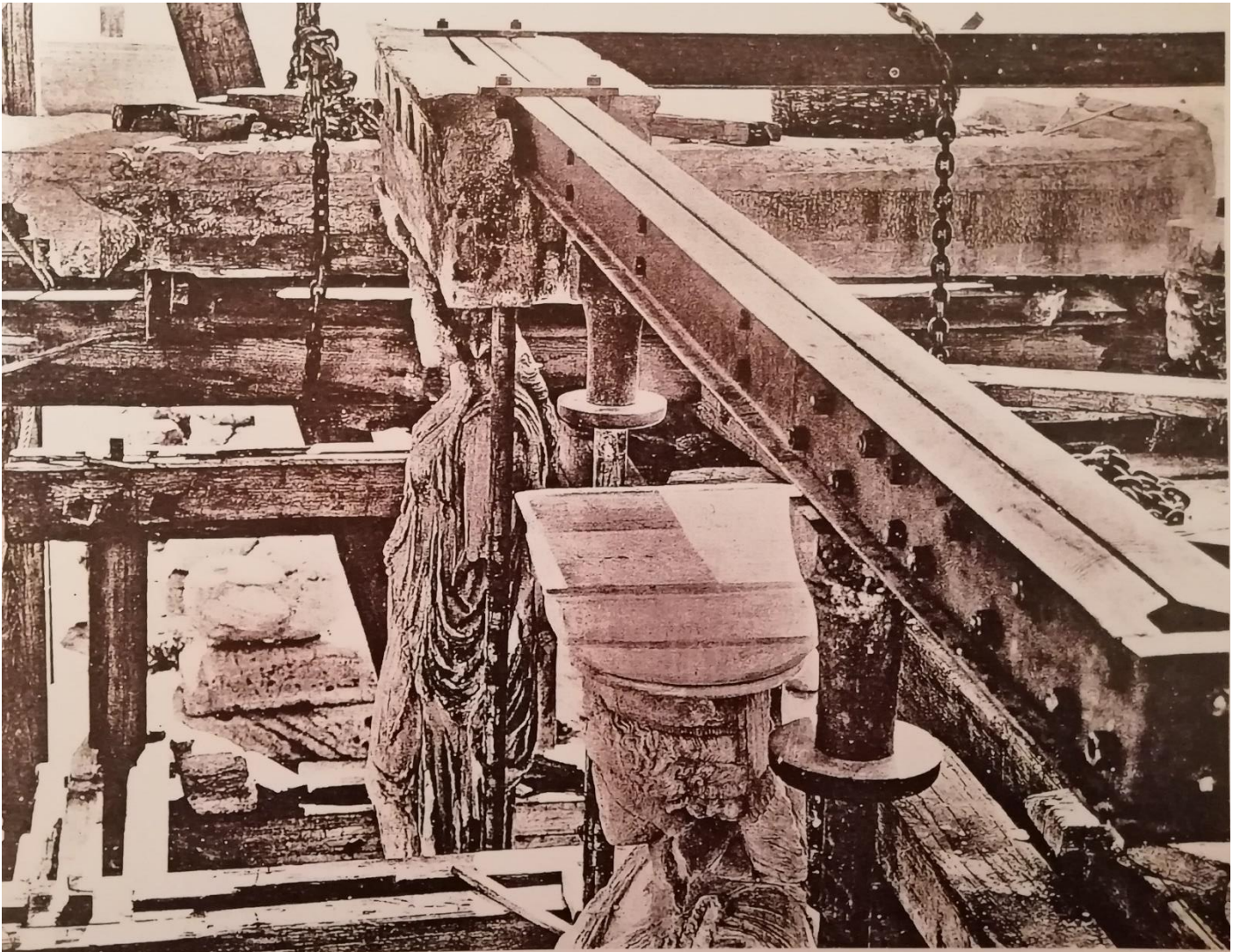

Εικ.34: Τρόπος ἐδράσεως φέροντος οργανισμοῦ τῆς προστασίας στα μεταλλικά υποστύλωματα τα ἐνσωματωμένα στις Κόρες-στηρίξεις τῆς νότιας καὶ ἀνατολικῆς πλευρᾶς,(Μελέτη Ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, Ἀθήνα 1977), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ἈΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α' τόμος,30.)

Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἀποκατάστασης χρειάστηκε νὰ γίνῃ γιὰ πρώτη φορὰ παρέμβαση πάνω στο μνημεῖο (in situ) καὶ κατόπιν ἀφαιρέθηκαν 12 μέλη με σκοπὸ νὰ καταφέρουν νὰ ἐπιμεληθοῦν στατικά τὸ μνημεῖο καὶ νὰ ἐπιτύχουν μίᾳ καλῇ στατικῇ ἰσορροπία. Τα θραύσματα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν συγκολλήθηκαν με λευκὸ τιτάνιο με μικρὴ περιεκτικότητα καὶ εὐδιάλυτα υλικά ὅπως ἐπίσης καὶ με σπλισμούς τιτανίου. Ὡς γνωστὸν τὸ τιτάνιο κατατάσσεται στα μέταλλα με μεγάλη ἀντοχή στὴν διάβρωση καὶ στὸ μικρὸ συντελεστὴ θερμικῆς ἀγωγῆς ἀπὸ ὅλα τα ἄλλα δομικά μέταλλα. Στὴν συνέχεια ἐφαρμόστηκε ἡ μέθοδος τοῦ σημειοδότη, ὅπου πραγματοποιήθηκαν νέες συμπληρώσεις ἀπὸ πεντελικὸ μάρμαρο στα σημεῖα ποὺ κρίθηκε ἀναγκαῖο. Κατόπιν ἀντιγράφηκαν οἱ θραυσμένες ἐπιφάνειες καὶ ὕστερα υλοποιήθηκαν οἱ ἀρνητικὲς στὸ νέο μάρμαρο. Πάντα κατὰ τὴν διάρκεια τῶν ἐπεμβάσεων, ὑπάρχει ἀπόλυτος σεβασμὸς στὸ μνημεῖο καὶ στὸ παλαιὸ υλικὸ ἀλλὰ καὶ στὸ νέο με σκοπὸ νὰ ἀποδοθεῖ τὸ καλύτερο ἀποτέλεσμα.

Ἐπομένως, προκειμένου νὰ ἀυξηθεῖ ἡ ἐδράση συγκεκριμένων μελῶν, με σκοπὸ τὴν ευστάθεια

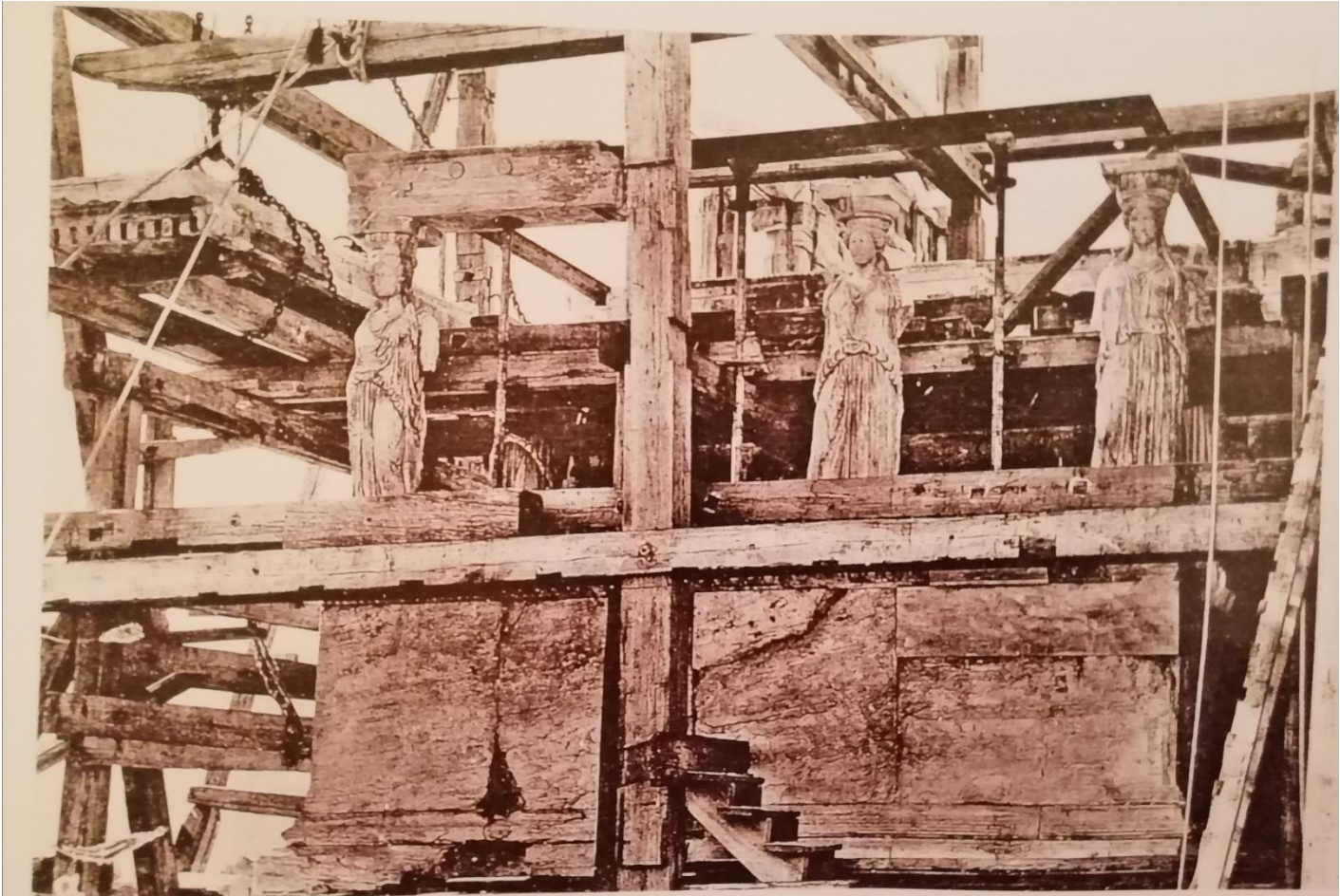
του μνημείου πραγματοποιήθηκαν οι συμπληρώσεις που αναφέραμε παραπάνω, ύστερα αφαιρέθηκαν τα ξένα συμπληρώματα που είχε τοποθετήσει ο κ. Μπαλάνος. Επίσης αποκαταστάθηκαν οι εντορμίες στους αρχαίους συνδέσμους και των γόμφων και σε διακεκριμένα μέλη του μνημείου προστέθηκε νέο μάρμαρο. Μετά το πέρας της συντήρησης των μνημείων οι μηχανικοί προχώρησαν στην ανασύνθεση, όπου ύστερα από λεπτομερή μελέτη των αρχαίων υλικών, πάρθηκε η απόφαση πως πληθώρα αρχιτεκτονικών μελών βρίσκονταν σε λανθασμένες θέσεις. Οι εκτενείς αυτές μελέτες, έφεραν ως αποτέλεσμα να γίνουν αρκετές αλλαγές, όπως αναδιατάχθηκαν οι λίθοι του ποδίου της έδρασης των Καρυάτιδων, οι φατωματικές οροφές στην βόρεια πρόσταση, οι λίθοι των τοίχων βόρεια αλλά και νότια όπως επίσης μερικώς και οι λίθοι των μετακίονιων διαστημάτων στην ανωδομία του δυτικού τοίχου.²⁵

Εικ.35: Λεπτομέρεια της μεταλλικής δοκού και της τοποθέτησής της (Ν. Μπαλάνου: Η Αναστήλωση των Μνημείων της Ακροπόλεως εν Αθήναις 1940), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α' τόμος, 35.)

²⁵ (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α' τόμος.)

Εικ.36: Μεταλλική δοκός τοποθετημένη εντός του επιστυλίου της προστασίας και εδραζόμενη επί τριών μεταλλικών στύλων κατά την πρόσοψη (N. Μπαλάνου: *Η Αναστήλωση των Μνημείων της Ακροπόλεως εν Αθήναις 1940*), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α'τομος, 36.)

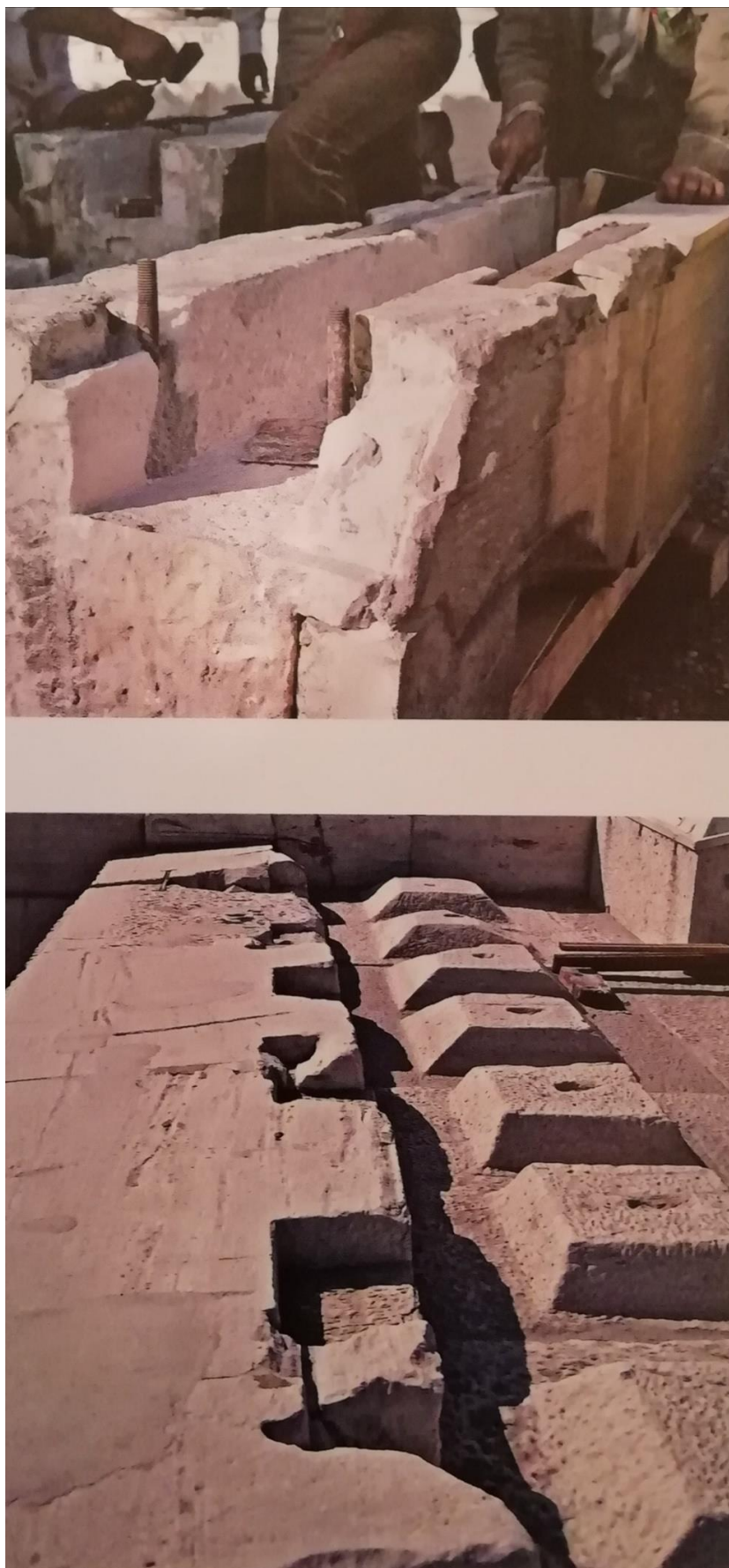
Έτσι μεταφέρθηκαν λίθοι από τοίχο σε τοίχο όπου αυτό κρίθηκε αναγκαίο, καλύφθηκαν τα κενά στο νότιο τοίχος αλλά και όσα κενά προέκυψαν από την αναδιάταξη του βόριου τοίχους. Οι νέες αναδιατάξεις δημιούργησαν πολλά προβλήματα στις συνδέσεις των κλασικών εντορμιών μεταξύ των μελών. Η αναδιάταξη των μελών στους τοίχους έφερε την δυνατότητα είτε να διανοιχθεί μία νέα 5^η κατά σειρά ομάδα εντορμιών, είτε να επαναχρησιμοποιηθούν οι εντορμίες από την αρχική φάση ή από την φάση επισκευής του 25 π.Χ. Έτσι αποφασίστηκε να εφαρμοστεί η δεύτερη πρόταση, κατά την εφαρμογή ωστόσο απαιτήθηκε η συμπλήρωση των γωνιών των λίθων, τα οποία είχαν θραυτεί κάτι που μπορεί να οφείλονταν άλλοτε από τα οξειδωμένα μέλη των αρχαίων συνδέσμων και άλλοτε από την βίαιη αφαίρεση τους. Οι νέες προσθήκες που πραγματοποιήθηκαν στα αρχαία μέλη επιτεύχθηκε με διαφοροποίηση του τρόπου λάξευσης των φανερών επιφανειών στα συμπληρώματα και τοποθετήθηκε η ημερομηνία κατασκευής τους βάση του άρθρου 12 της Βενετίας.²⁶

²⁶ (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α'τομος.)

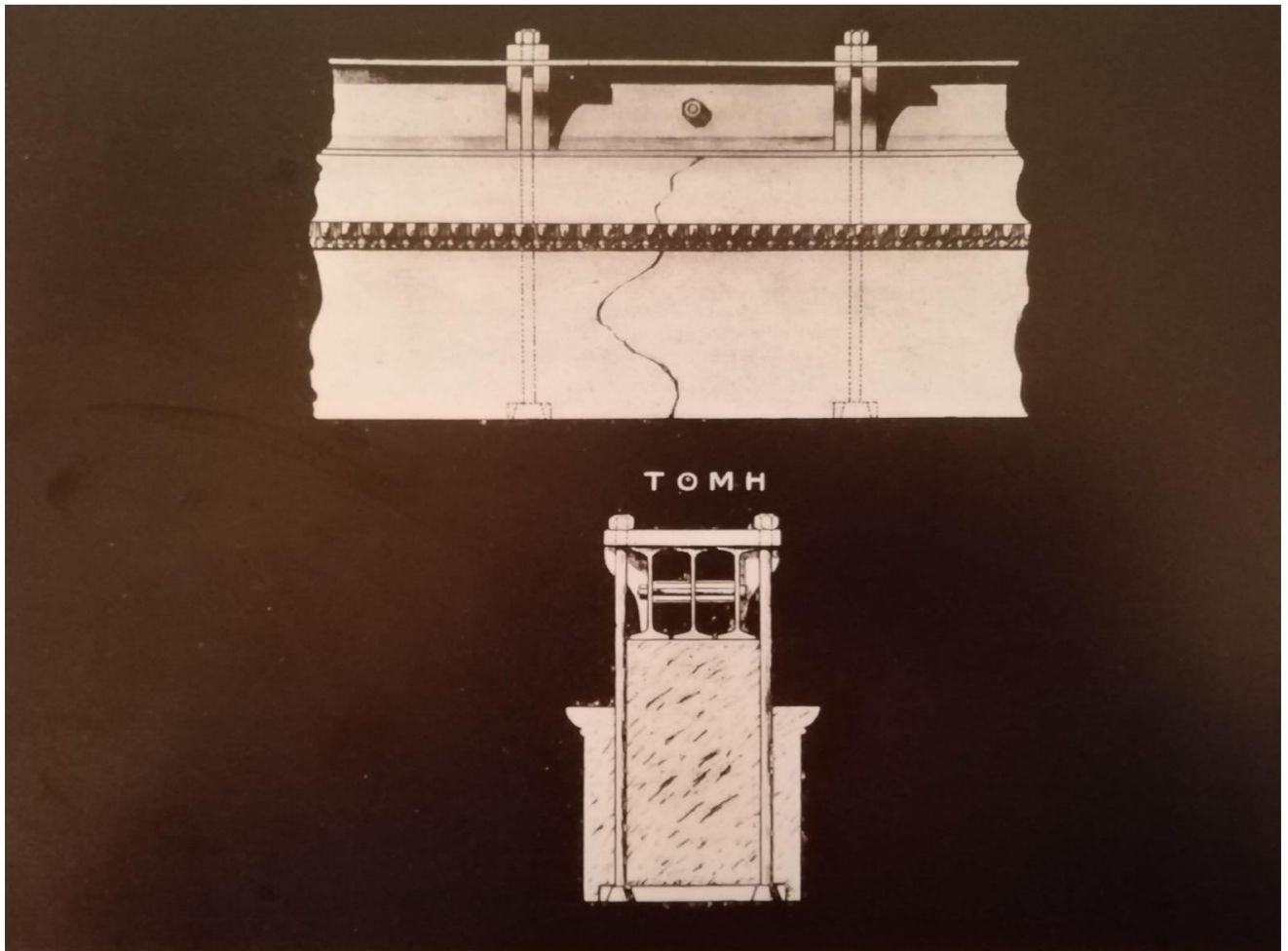

Εικ.37: Οι Μαρμαροτεχνίτες αφαιρούν από κομμάτι του επιστυλίου οξειδωμένους σιδηρούς συνδέσμους της αναστήλωσης Μπαλάνου. (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α' τόμος, 39.)

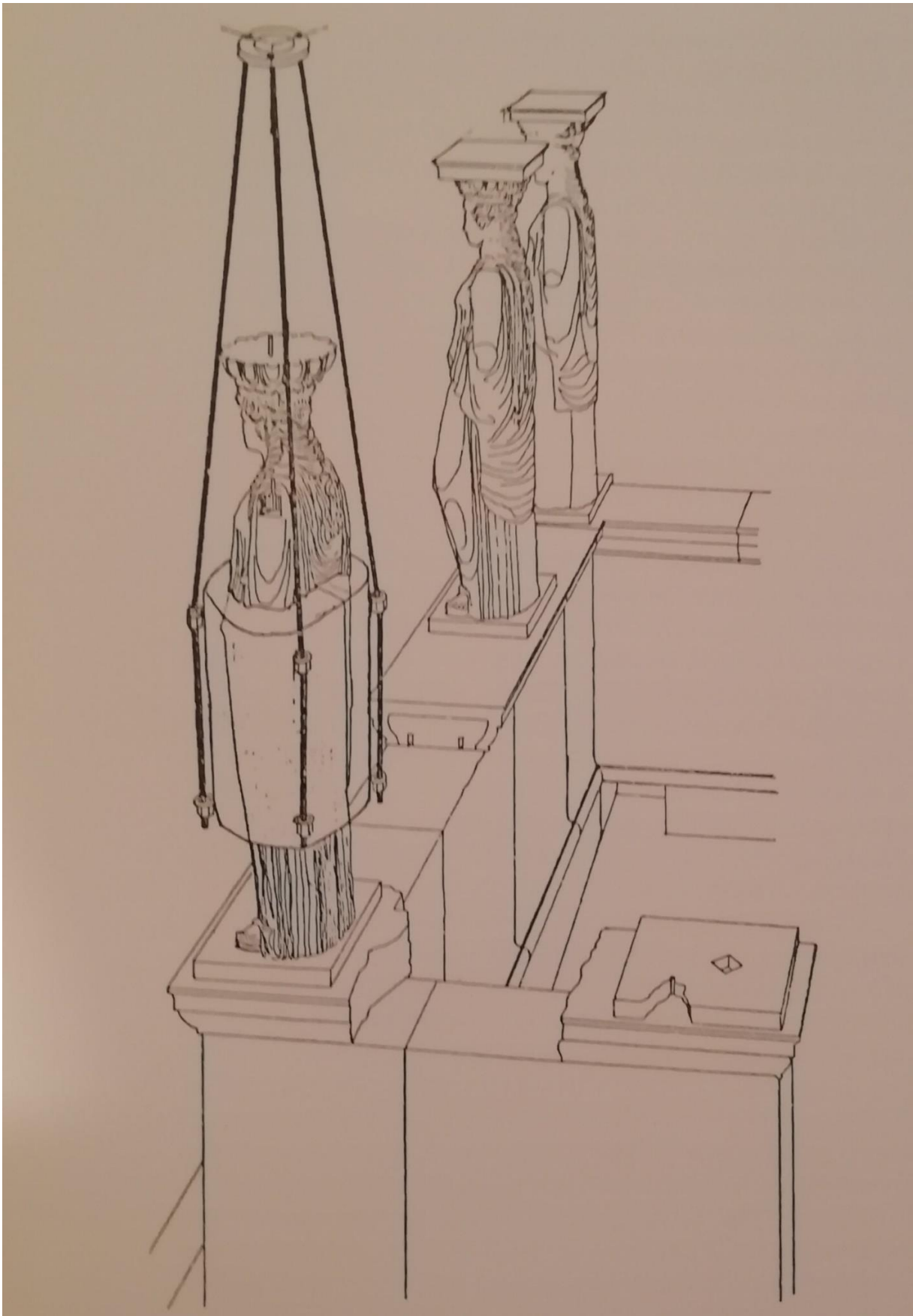

Εικ.38: Οι φατνωματικές πλάκες της οροφής. (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α' τομος, 39.)

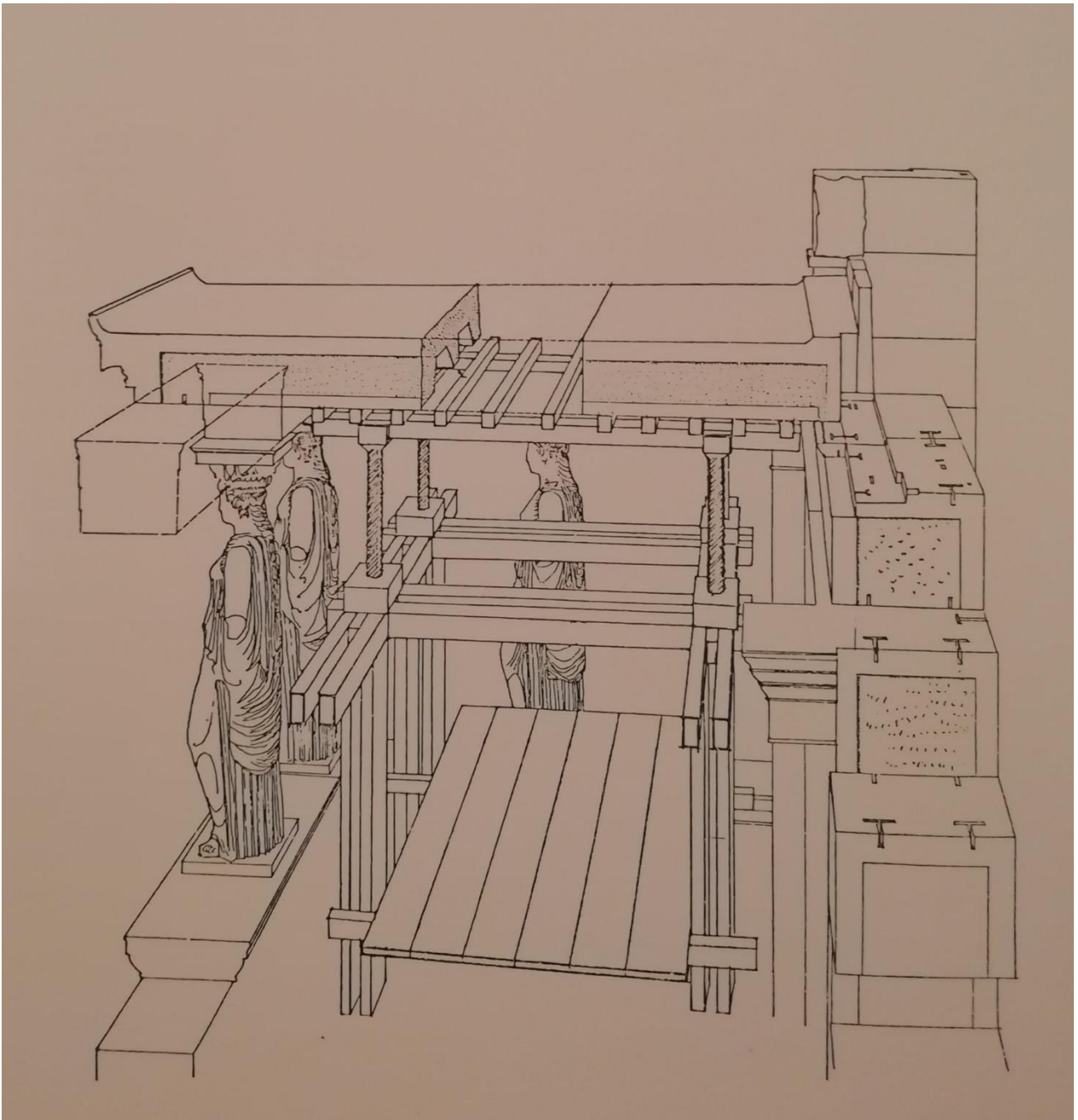

Εικ.39: Λεπτομέρεια στερέωσης μαρμάρινων δοκών (Ν. Μπαλάνου: Η Αναστήλωση των Μνημείων της Ακροπόλεως εν Αθήναις 1940), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α'τομος, 37.)

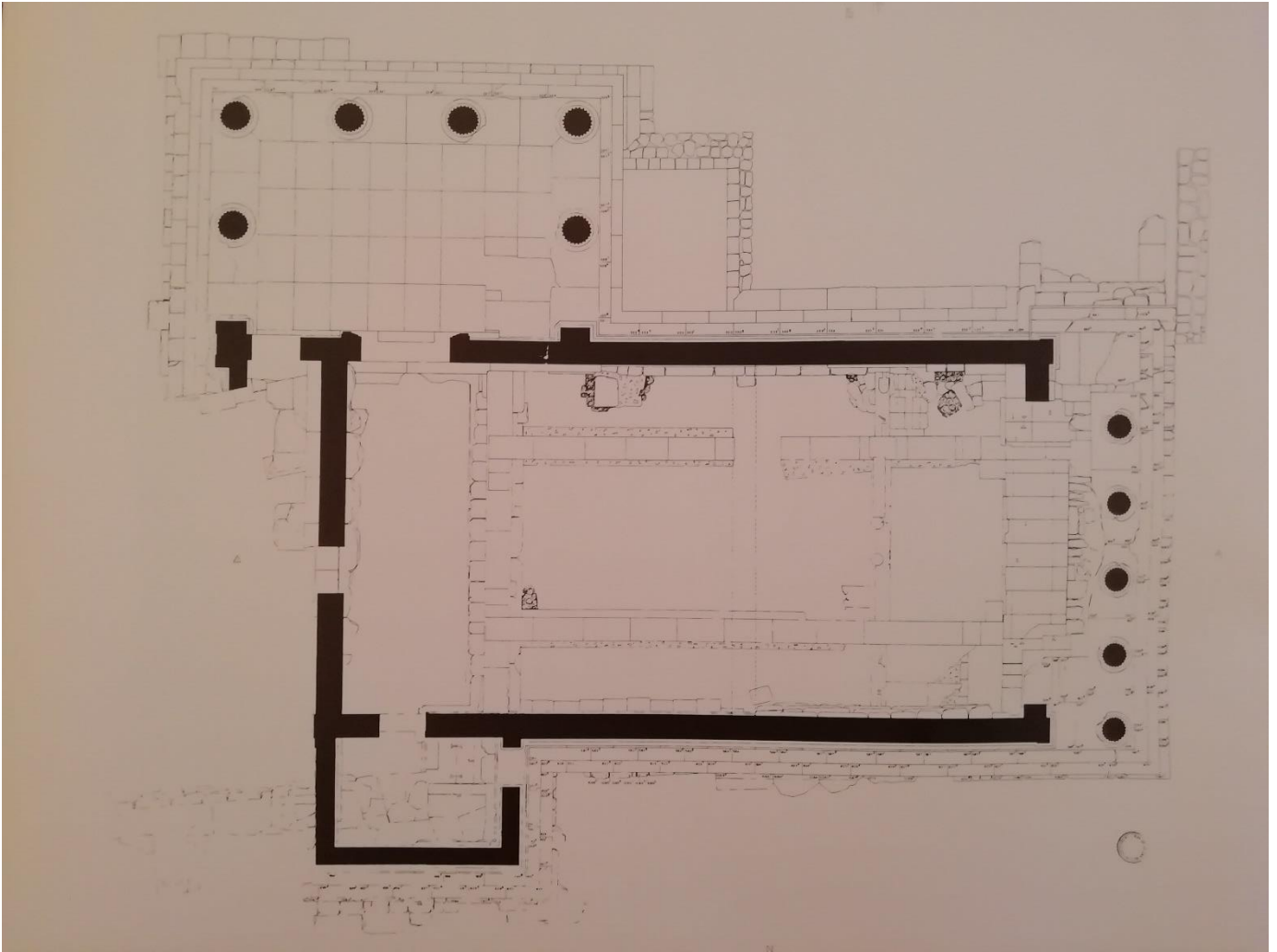

Εικ.40: Τρόπος ανυψώσεως των Κορών για την τοποθέτηση νάρθηκάς, (Μελέτη Αποκαταστάσεως του Ερεχθείου, Αθήνα 1977), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α΄τομος,30.)

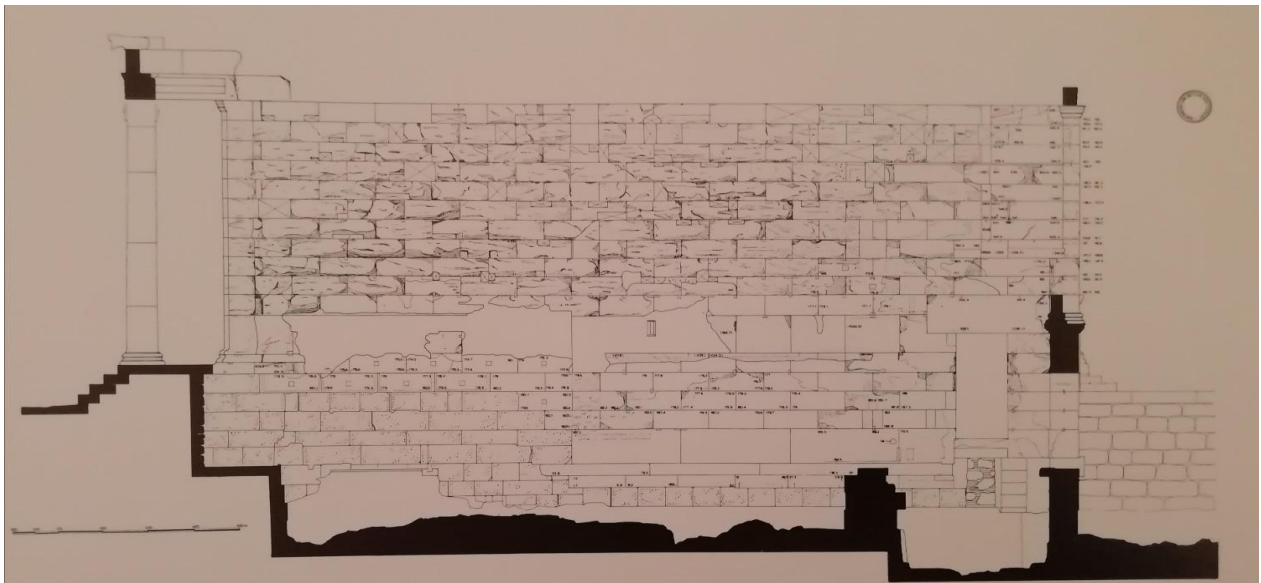

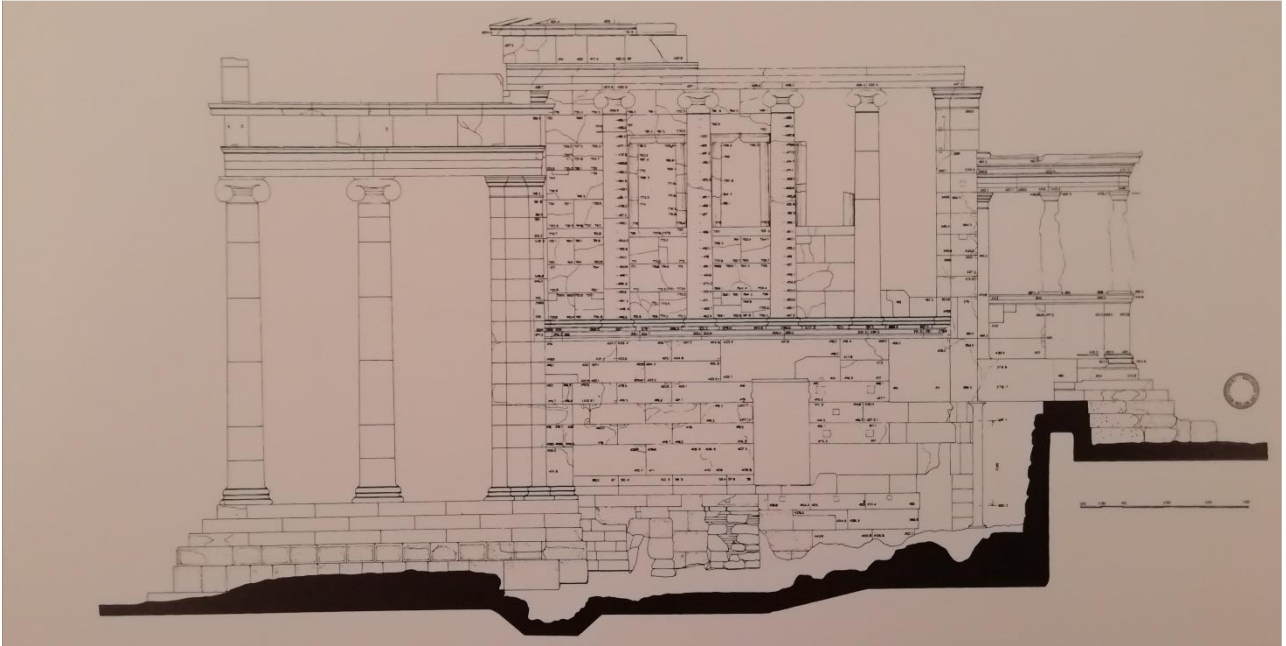
Εικ.41: Τρόπος απομακρύνσεως φανωματικών πλακών από την πρόσταση των Κορών (ενδεικτικό σκαρίφημα), (Μελέτη Αποκαταστάσεως του Ερεχθείου, Αθήνα 1977), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α'τομος,32.)

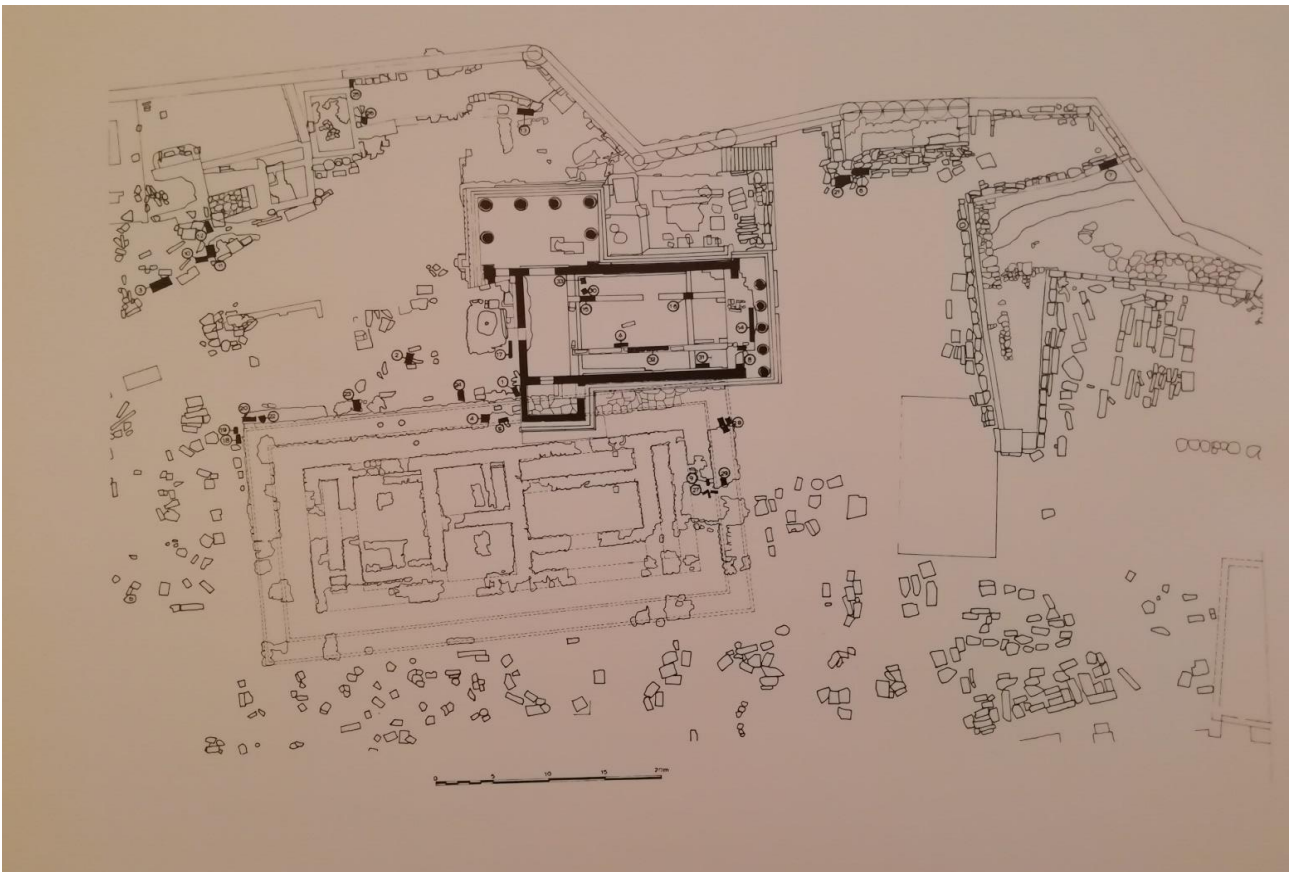
Εικ.42: Χωροστάθμιση της Κρηπίδος της Νότιας, Ανατολικής και Βόρειας πλευράς του Ερεχθείου (Μελέτη Αποκαταστάσεως του Ερεχθείου. Αθήνα 1977), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α΄τομος,40.)

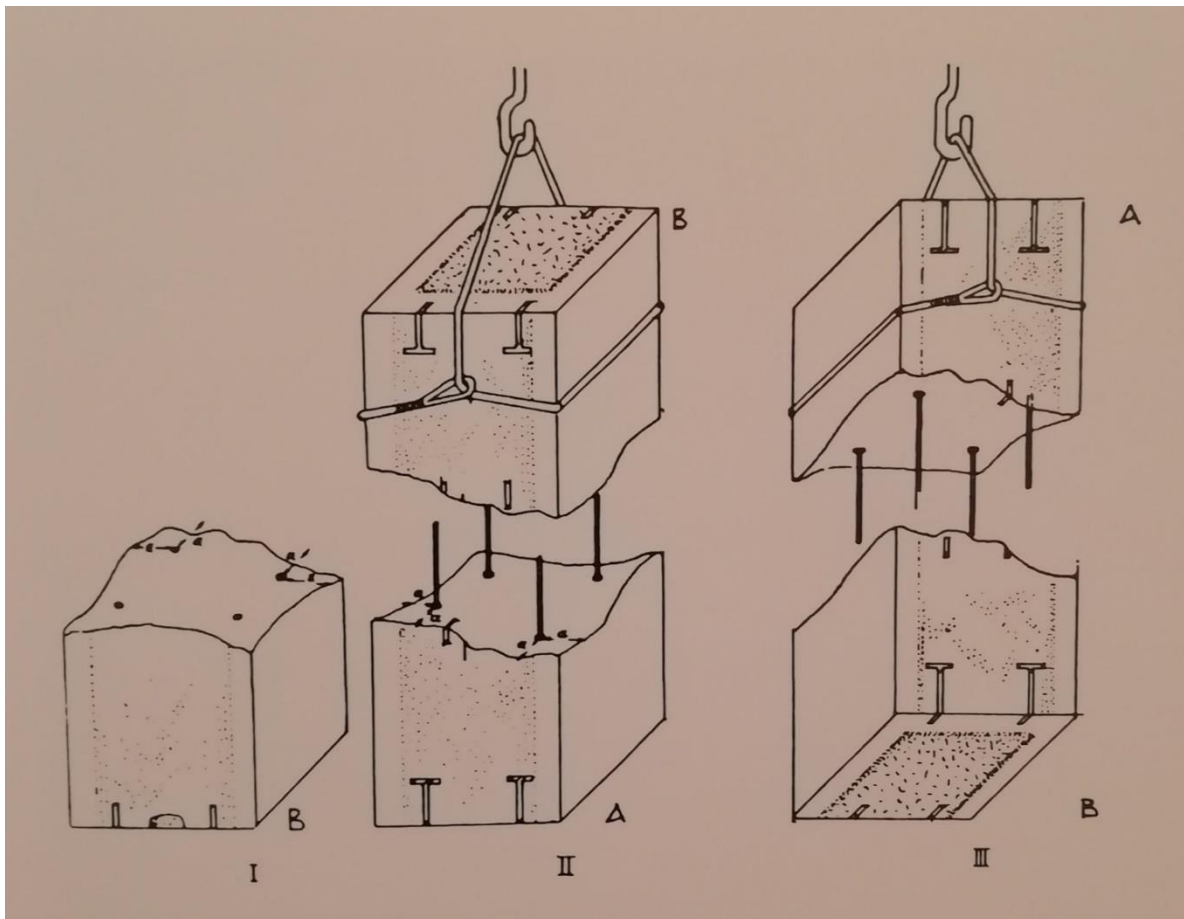
Εικ.43: Γραφική αναπαράσταση των αποκλίσεων της εσωτερικής παρειάς του νοτίου τοίχου. (Μελέτη Αποκαταστάσεως του Ερεχθείου. Αθήνα 1977), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α΄τομος,41.)

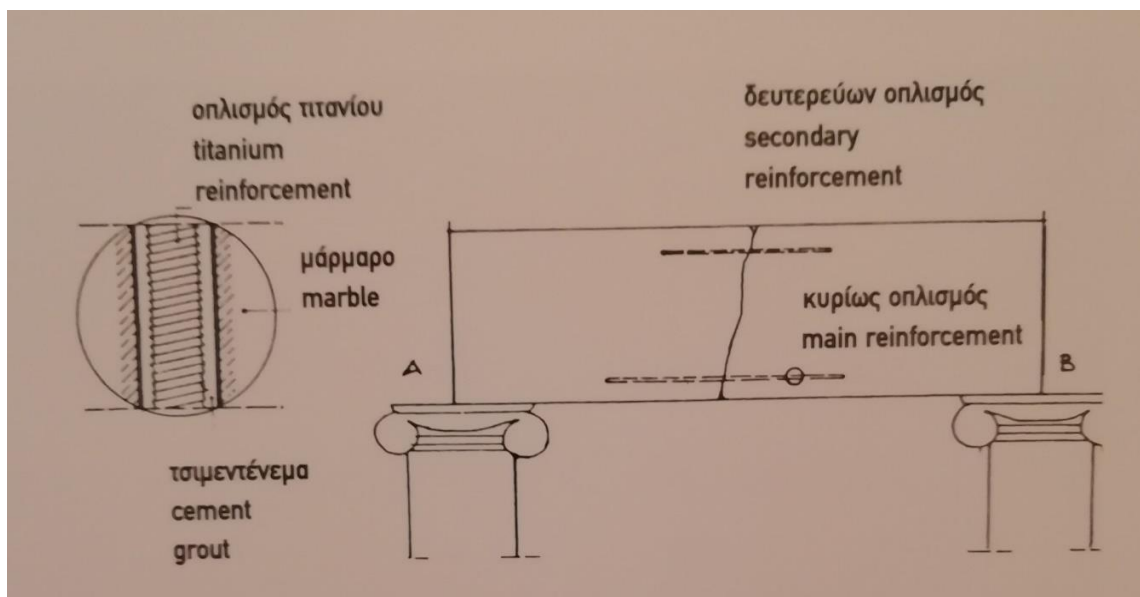
Εικ.44: Γραφική αναπαράσταση των αποκλίσεων της εξωτερικής παρειάς του δυτικού τοίχου. (Μελέτη Αποκαταστάσεως του Ερεχθείου. Αθήνα 1977), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α'τομος,41.)

Εικ.45: Καταγραφή των μελών του Ερεχθείου, διασκορπισμένων στο βράχο της Ακροπόλεως. (Μελέτη Αποκαταστάσεως του Ερεχθείου. Αθήνα 1977), (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α'τομος,42.)

Εικ.46: Η διαδικασία της σύνδεσης τμημάτων δοκού, με οπλισμένο σκυρόδεμα. (Κ. Ζάμπας Μ. Ιωαννίδου και Α. Παπανικολάου. Η χρήση οπλισμένου τιτανίου για την αποκατάσταση μαρμαρίνων αρχιτεκτονικών μελών των μνημείων της Ακρόπολης, International Institute for Conservation Congress Bologna 1989, Proceeding pp. 138-141)

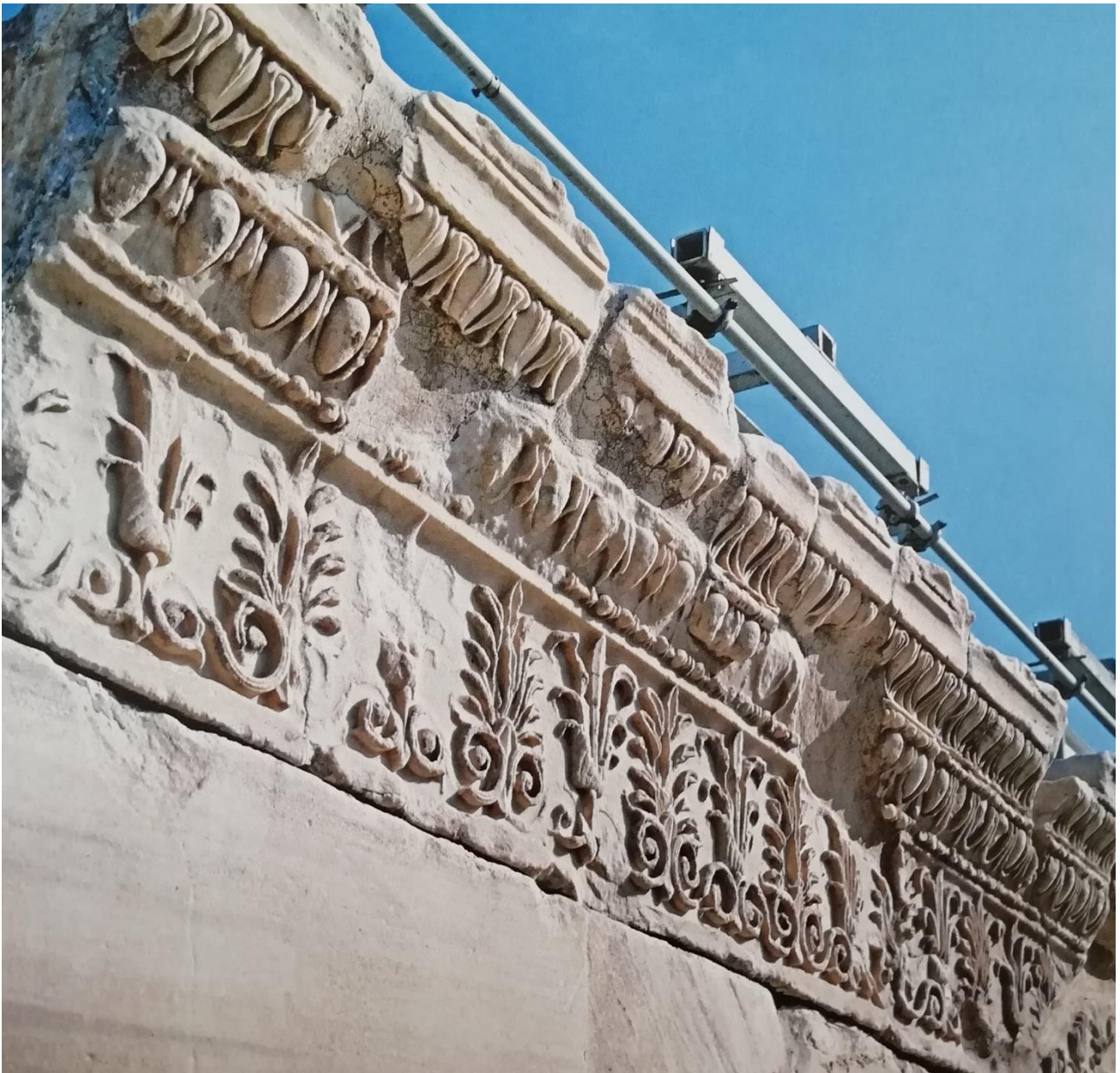

Εικ.47: Η διαδικασία της σύνδεσης τμημάτων δοκού, με οπλισμένο σκυρόδεμα. (Κ. Ζάμπας Μ. Ιωαννίδου και Α. Παπανικολάου. Η χρήση οπλισμένου τιτανίου για την αποκατάσταση μαρμαρίνων αρχιτεκτονικών μελών των μνημείων της Ακρόπολης, International Institute for Conservation Congress Bologna 1989, Proceeding pp. 138-141).

Εικ.48: Σύνδεση δύο τμημάτων μίας δοκού, με οπλισμό τιτανίου – φωτογραφία από την αποκατάσταση του Ερεχθείου. (Κ.Ζάμπας Μ.Ιωαννίδου και Α.Παπανικολάου. Η χρήση οπλισμένου τιτανίου για την αποκατάσταση μαρμάρινων αρχιτεκτονικών μελών των μνημείων της Ακρόπολης, International Institute for Conservation Congress Bologna 1989, Proceeding pp. 138-141).

Εικ.49: Τμήμα της νότιας επικρανίτιδος, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α'τομος,44.)

Εικ.50: Λεπτομέρεια της τοιχοποιίας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α΄τομος,45.)

Εικ.51: Η νοτιοανατολική γωνία του μνημείου. Διακρίνονται οι ράγες για τη μεταφορά των Καρνάτιδων, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α' τόμος,46.)

Εικ.52: Η εργοταξιακή υποδομή για τη μεταφορά των Καρυάτιδων στο Μουσείο της Ακρόπολης, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α'τομος,47.)

Εικ.53: Η ανατολική κιονοστοιχία κατά την διάρκεια του έργου, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α΄τομος,48.)

Κατόπιν στα έργα τα οποία αναβαθμίστηκαν, κατηγοριοποιούνται πολλά από τα μέλη που είχαν τοποθετηθεί το 1909, σε άλλες θέσεις από αυτές που θα έπρεπε να είναι κανονικά. Πρόκειται για λίθους των πλαγίων τοίχων του κτιρίου, σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφέρουμε πως έγιναν συμπληρώσεις νέων λίθων όπου αυτό απαιτούνταν. Η βορειοανατολική γωνία του ναού συμπληρώθηκε από πιστό αντίγραφο χυτού συνθετικού λίθου τα οποία πάρθηκαν από τον ιωνικό κίονα και τον θριγικό που φυλάσσονταν στο Βρετανικό Μουσείο. Με στόχο να αποκατασταθεί το κλειστό εξακίονιο σχήμα στην πρόσοψη του ναού, θα έπρεπε η τελευταία εργασία να αντιστραφεί, ώστε να γίνει κατανοητή η μορφή και στην συνέχεια να εξασφαλισθεί η σταθερότητα ολόκληρης της κιονοστοιχίας σε περίπτωση αρκετά δυνατού σεισμού.

Στα πλαίσια των εργασιών, εντάχθηκε και η επανεξέταση του Ερεχθείου. Μια καθαρά θεωρητική έρευνα η οποία έγινε για το Ιερό της Πανδρόσου με την ιωνική του στοά, την ύπαρξη φωτιστικών θυρίδων στον βόρειο τοίχο και τέλος τη νεότερη φάση του μνημείου.

Επιπλέον όσον αφορά την αποκατάσταση των Προπυλαίων, έχουμε στην ανατολική εξακίονια

πρόσταση επέμβαση μέχρι και το τρίτο σπόνδυλο, στην συνέχεια 200 αρχιτεκτονικά μέλη αποσυναρμολογήθηκαν εξυγιάνθηκαν όπως επίσης συντηρήθηκαν και συμπληρώθηκαν και κατόπιν επανατοποθετήθηκαν στις αντίστοιχες θέσεις τους. Όλες οι αναστηλωμένες παλαιότερες φατνωματικές οροφές αποσυναρμολογήθηκαν και αφού μελετήθηκαν μαζί με τα θραύσματα, ύστερα συγκολλήθηκαν και αυτές και τοποθετήθηκαν ξανά στην θέση τους. Ο κ. Μπαλάνος είχε συνθέσει έναν κίονα ιωνικού ρυθμού από τέσσερα διαφορετικά κιονόκρανα τα οποία κατά την διάρκεια των εργασιών αποξηλώθηκαν και μεταφέρθηκαν στο Μουσείο με στόχο την προστασία τους. Στην συνέχεια δημιουργήθηκαν δύο νέα κιονόκρανα, αποκλειστικά από νέο μάρμαρο, τα οποία ήταν πιστά αντίγραφα των αρχικών ιωνικού ρυθμού κιονόκρανων που βρίσκονταν στην κεντρική αίθουσα των Προπυλαίων, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα να τοποθετηθεί ένας κίονας ιωνικού ρυθμού με νέο σπόνδυλο.

Με σκοπό να αποκατασταθεί η οροφή των Προπυλαίων δημιουργήθηκαν δύο νέα κιονόκρανα και φατνωματικές πλάκες τα οποία συνδυάστηκαν με την ανατοποθέτηση των αποκατεστημένων αρχιτεκτονικών μελών. Η κατασκευή της μεγαλειώδους εισόδου στο ιερό της Ακρόπολης ήταν ιδέα του μεγάλου αρχιτέκτονα Μνησικλή, η οποία ιδέα θεωρήθηκε πρωτότυπη ως προς τον τύπο αλλά και ως προς την μορφή. Πέρα από την στέγαση των τοίχων και των θυρών που προστάτευαν τον ναό αλλά εκτείνονταν σε μία ευρύχωρη αίθουσα με έξι κίονες και αετώματα στο εσωτερικό αλλά και στο εξωτερικό του ναού. Ο αρχιτέκτονας είχε προγραμματίσει να κατασκευαστούν δύο αίθουσες οι οποίες θα στέγαζαν τις εκδηλώσεις του ναού, ωστόσο μόνο η μία από τις δύο υλοποιήθηκε στο αριστερό τμήμα γνωστή σήμερα ως «Πινακοθήκη» κάτι που αναφέραμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, διότι εκεί εκθέτονταν κατά την Ρωμαϊκή περίοδο οι πίνακες των ζωγράφων. Ο Μνησικλής χρησιμοποίησε το ανοδικό βράχο εστιάζοντας στην μνημειακή πρόσοψη του μνημείου και έτσι δημιούργησε με τις πλάγιες πτέρυγες μία μορφή υποδοχής στον αρχαιολογικό χώρο, χωρίς κάποιο γλυπτικό διάκοσμο. Κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο το μνημείο αποτέλεσε πρότυπο για όλα τα άλλα πρόπυλα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως πρωτότυπη και ως προς τον ρυθμό του και αυτό γιατί παρόλο που ήταν δωρικού ρυθμού απαρτίζονταν από ιωνικού ρυθμού κίονες στις δύο σειρές της υπόστυλης αίθουσας οι οποίοι διακρίνονταν απ' έξω διαμορφώνοντας έτσι μία φατνωματική οροφή από μάρμαρο αρκετά μεγαλοπρεπής. Τα Προπύλαια ανεγέρθηκαν μετά το πέρας των Πελοποννησιακών Πολέμων και την ανέγερση του Παρθενώνα το 437π.Χ και διακόπηκαν μετά από έξι χρόνια. Αρκετές πηγές μας δίνουν να καταλάβουμε πως οι εργασίες δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ. Ύστερα έγιναν μικρές τροποποιήσεις στα Προπύλαια κατά την Βυζαντινή εποχή κάτι που μαρτυρεί πως αξιοποιήθηκαν ως κατοικία του Μητροπολίτη Αθηνών.

Εικ. 54: Τα Προπύλαια από την ανατολική πλευρά κατά την διάρκεια και μετά την αποκατάστασή τους. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη, 15).

*Εικ.55: Αποσυναρμολόγηση φατνωματικών πλακών από την οροφή του κεντρικού κτιρίου
Εικ.56: Θραύσματα φατνωματικών πλακών στο δάπεδο εργασίας των Προπυλαίων.
(Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,15).*

*Εικ.57: Συγκόλληση θραυσμάτων δοκού της ανατολικής στοάς των Προπυλαίων
Εικ.58: Ανατοποθέτηση δοκού της ανατολικής στοάς των Προπυλαίων.
(Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,15).*

Εικ.59: Αποσυναρμολόγηση ιωνικού κιονόκρανου της κεντρικής αίθουσας και τοποθέτηση των δύο νέων ιωνικών κιονόκρανων στην κεντρική αίθουσα των Προπυλαίων. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,15).

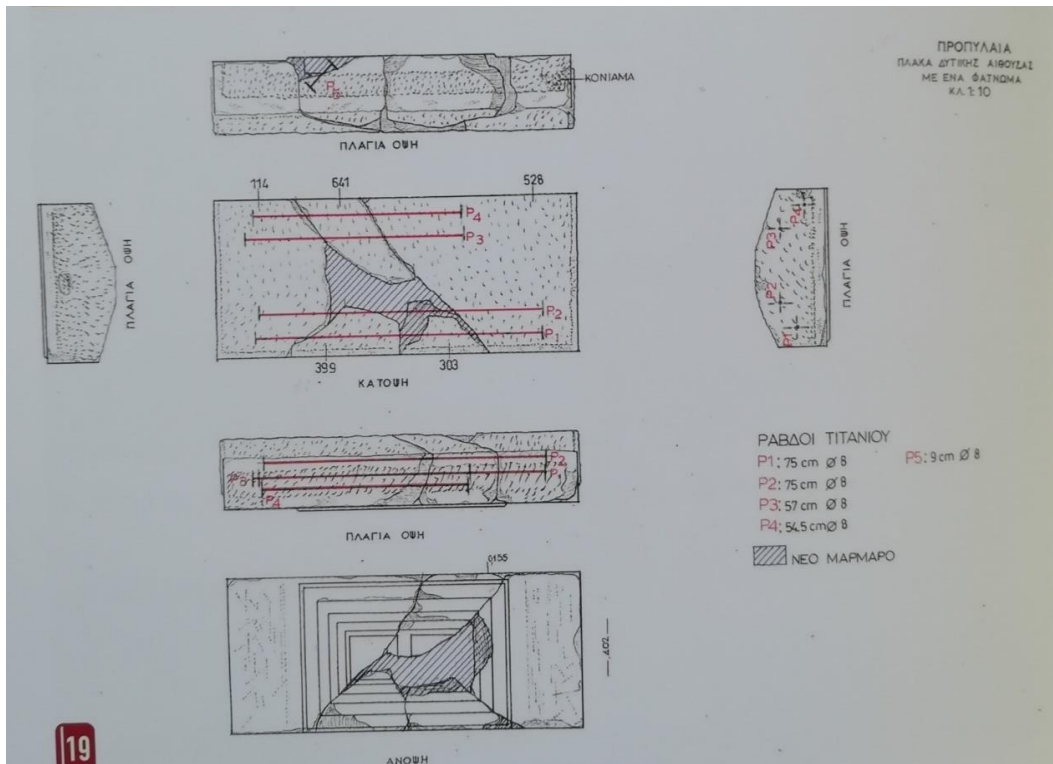
Εικ.60: Αφαίρεση των σιδερένιων οπλισμών της επέμβασης Μπαλάνου από δοκούς της οροφής του Κεντρικού Κτιρίου. Φωτ. Τ. Τανούλας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,25.)

Εικ.61: Ομαδοποίηση των θραυσμάτων των φατνωματικών πλακών, κατά την έρευνα για τις ταυτίσεις. Φωτ. Τ. Τανούλας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,26.)

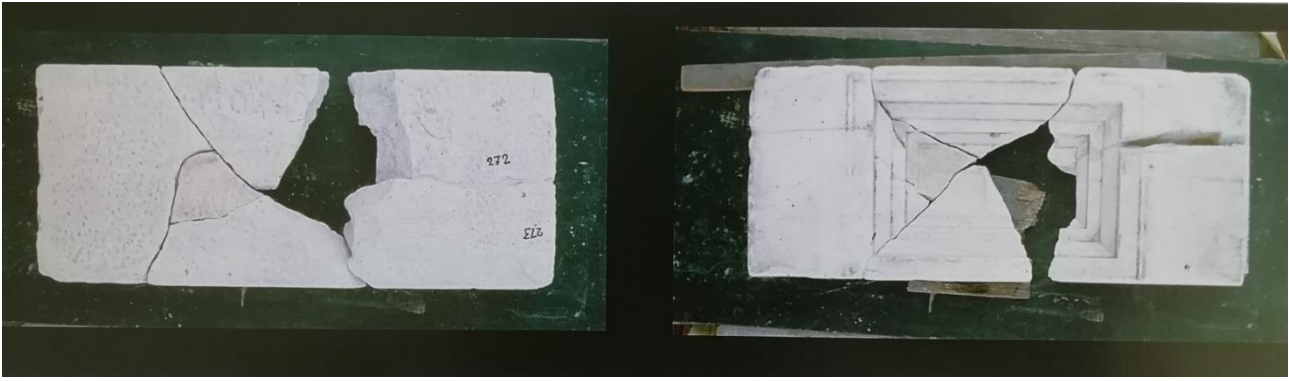

Εικ.62: Συγκόλληση νέου συμπληρώματος σε φατνωματική πλάκα της Δυτικής Αίθουσας με ένα φάτνωμα. Φωτ. Τ. Τανούλας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ' τόμος, 26.)

Εικ.63: Σχέδιο δομικής αποκατάστασης του μέλους, όπου διακρίνεται το συμπλήρωμα από νέο μάρμαρο και οι ράβδοι τιτανίου. Μελέτη: Μ. Ιωαννίδου. Αποτύπωση – Σχεδίαση: Π. Μουτοπούλου, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ' τόμος, 26.)

Εικ.64: Φατνωματική πλάκα της Δυτικής Αίθουσας των Προπυλαίων με ένα φάτνωμα α) Ομαδοποίηση θραυσμάτων, β) Σχέδιο δομικής αποκατάστασης του μέλους, όπου διακρίνεται το συμπλήρωμα από νέο μάρμαρο και ο ράβδοι τιτανίου. Μελέτη: Μ. Ιωαννίδου. Αποτύπωση – Σχεδίαση: Π. Μπουτοπούλου, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,27.)

Εικ.65: Η Ανατολική Στοά των Προπυλαίων, κατά την ανατοποθέτηση δοκού της οροφής από Α.(2004) Φωτ. Τ. Τανούλας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,31.)

Εικ.66: Αποσυναρμολόγηση λίθου ζωφόρου της Ανατολικής Στοάς με τη χρήση ειδικής αρπαγής. Αποψη από ΝΔ .Μελέτη Σ. Οικονομόπουλος. Φωτ. Μ. Ιωαννίδου. (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,33.)

Εικ.67: Ειδική διάταξη διάτρησης αρχιτεκτονικών μελών. Μελέτη Σ. Οικονομόπουλος. Φωτ. Τ. Τανούλας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,33.)

Εικ.68: Ειδικά κατασκευασμένος νάρθηκας για την ασφαλή μετακίνηση αρχιτεκτονικών μελών, Μελέτη: Β. Πασχαλίδης – Σ. Οικονομόπουλος. Φωτ. Τ. Τανούλας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,33.)

Εικ.69: Διαμόρφωση συμπληρώματος από νέο μάρμαρο με τη χρήση σημειοθέτη. Φωτ. Τ. Τανούλας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,34.)

Εκτέλεση του έργου

Η δομική αποκατάσταση των μελών έλαβε χώρα ως εξής. Πρόκειται για μία μεθοδολογία η οποία εφαρμόστηκε κατά την διάρκεια των αναστηλωτικών επεμβάσεων της Ακρόπολης, όπου η συγκόλληση των θραυσμάτων γίνεται με την χρήση οπλισμένου τιτανίου. Συγκεκριμένα οι οπλισμοί οι οποίοι είναι ράβδοι από τιτάνιο έχει σχηματιστεί σπείρωμα, *εμφυτεύονται σε διατρήματα στη μάζα του μαρμάρου και στερεώνονται με ανόργανη κονία από λευκό τσιμέντο Portland.*²⁷ Στις αναστηλωτικές επεμβάσεις έχει επιλεγθεί να γίνει χρήση του τιτανίου, καθώς χαρακτηρίζεται για την εξαιρετική αντοχή που εμφανίζει σε κάθε μορφή διάβρωσης, στην μηχανική του αντοχή, όπως επίσης και στις μηχανικές ιδιότητες, δηλαδή στον συντελεστή θερμικής διαστολής και στο μέτρο ελαστικότητας, κάτι που δίνει την δυνατότητα να υπάρξει καλή συνεργασία με το μάρμαρο. Έτσι στα ελλείποντα σημεία των μελών πραγματοποιήθηκε η συγκόλληση με νέο μάρμαρο με σκοπό να επανέλθει το μνημείο στην αρχική του δομική αυτοτέλεια. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε πως τα συμπληρώματα των λίθων κατασκευάζονται από μάρμαρο Διονύσου το οποίο προέρχεται από την Πεντέλη και συγγενεύει με το αρχαίο πεντελικό μάρμαρο. Η επιφάνεια που θα συγκολληθεί, πρώτα λαξεύεται με τρόπο ώστε να προσαρμόζεται ακριβώς στην επιφάνεια του αρχαίου τμήματος θραύσης, το οποίο διαμορφώνεται με την χρήση σημειοθέτη (πονταδόρο) ή αλλιώς παντογράφο. Μετά την κατασκευή του το συμπλήρωμα συγκολλάτε στο αρχαίο μάρμαρο με οπλισμό τιτανίου και ανόργανη κονία. Στην συνέχεια μετά την δομική αποκατάσταση η επιφάνεια των εδρών συντηρείται, όπως επίσης και των λίθων.

Μετά το πέρας της αποκατάστασης τα αρχιτεκτονικά μέλη τοποθετούνται στις αρχικές τους θέσεις και κατόπιν συνδέονται με ελάσματα από τιτάνιο διαμορφωμένα σε συνδέσμους και γόμφους, οι οποίοι στερεώνονται στις αρχαίες εντορμίες με την χρήση ανόργανης κονίας. Από όλες τις εργασίες δομικής αποκατάστασης, θα ξεχωρίσουν αυτές των μεγάλων δοκών των οροφών, όχι μόνο των Προπυλαίων αλλά όλων των μνημείων της Ακρόπολης, με μήκος 6,30μ. και βάρος 10,5 τόνων η κάθε μία. Κατά την επέμβαση του Μπαλάνου αυτοί οι δοκοί είχαν συντεθεί από αρχαία θραύσματα και μικρά προσθέματα από νέο μάρμαρο. Για τους δοκούς που δεν συνανήκαν τα θραύσματα τους, απολαξεύθηκαν οι επιφάνειες θραύσης και χρησιμοποιήθηκαν μεγάλοι σιδερένιοι δοκοί, οι οποίοι ενσωματώθηκαν σε βαθιά αυλάκια τα οποία είχαν λαξευθεί στις άνω επιφάνειες των θραυσμάτων. Επομένως από τις μεταλλικές αυτές δοκούς είχαν αναρτηθεί τα μαρμάρινα θραύσματα των δοκών. Η μελέτη αυτή, προβλέπει την κατασκευή των δοκών από συνανήκοντα αρχαία θραύσματα αλλά και με συμπληρώματα από νέο μάρμαρο. Η επανάληψη της λύσης του Μπαλάνου για την δομική αποκατάσταση των δοκών αποκλείστηκε, για λόγους τεχνικών προβλημάτων αλλά και λόγω έλλειψης πολλών αυθεντικών υλικών. Με βάση την αρχική προσέγγιση στα απτόμενά μέλη, η οποία αποσκοπούσε στη αποκατάσταση της αρχικής αντοχής των μελών που αποκαθίσταται, οδηγούσε εξ αιτίας των μεγάλων ανοιγμάτων στους δοκούς και των ισχυρών κατακόρυφων φορτίων, σε τεράστιες ποσότητες οπλισμού κάτι που δυσκόλευε την εφαρμογή αρκετά.

Η εφαρμογή αυτή του οπλισμού, έχει ως συνέπεια την μεγάλη απώλεια αρχαίου υλικού, καθώς συναντούσαν μεγάλη δυσχέρεια στην κατανομή του, στις ρηγματωμένες διατομές των επιφανειών θραύσης των δοκών. Επομένως αναπτύχθηκε μία νέα μεθοδολογία, μέσω της οποίας αποκαθίσταται η αντοχή των καμπτόμενων μελών για το σύνολο των δράσεων που προβλέπεται να δεχθούν μετά την αναστήλωση τους.²⁸

²⁷ (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ' τόμος.)

²⁸ (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ' τόμος.)

Εικ. 70: Συγκόλληση νέου συμπληρώματος σε φατνωματική πλάκα της Δυτικής Αίθουσας με ένα φάτνωμα. Φωτ.: Β. Πασχαλίδης. (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ' τομος,34.)

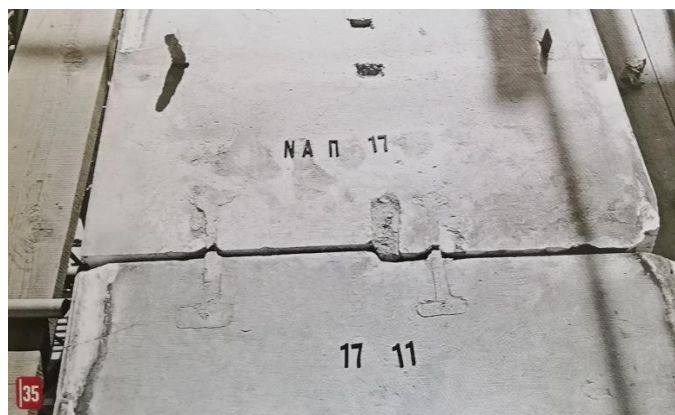
Εικ. 71: Συγκόλληση νέου συμπληρώματος σε φατνωματική πλάκα της Δυτικής Αίθουσας με ένα φάτνωμα. Φωτ.: Β. Πασχαλίδης. (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ' τομος, 34.)

Εικ. 72: Συγκόλληση νέου συμπληρώματος σε φατνωματική πλάκα της Δυτικής Αίθουσας με ένα φάτνωμα. Φωτ.: Β. Πασχαλίδης. (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ' τομος, 34.)

Εικ. 73: Αναποθέτηση του 12^{ου} σφονδύλου του βορειοανατολικού κίονα της Δυτικής Αίθουσας των Προπυλαίων, από Β.(2005). Φωτ. Κ. Καρανάσος, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,35.)

Εικ. 74: Αρχαίοι σύνδεσμοι του νοτίου τοίχου των Προπυλαίων που έχουν κοπεί στο μέσον κατά την μετατόπιση των λίθων. Φωτ. Τ. Τανούλας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,35.)

Εικ. 75: Σύνδεσμος τιτανίου τοποθετημένος σε αρχαίο τόρμο και σφραγισμένος με τσιμέντο. Η σφράγιση του αρμού με μολύβι αποτελεί ειδική περίπτωση. Άποψη από ΝΑ. Φωτ. Τ. Τανούλας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,35.)

Εικ. 76: Συγκόλληση θραυσμάτων δοκού της Ανατολικής Στοάς των Προπυλαίων στην ειδική τράπεζα συγκολλήσεων. Μελέτη: Μ. Ιωαννίδου, Β. Πασχαλίδης. Φωτ. Τ. Τανούλας, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,36.)

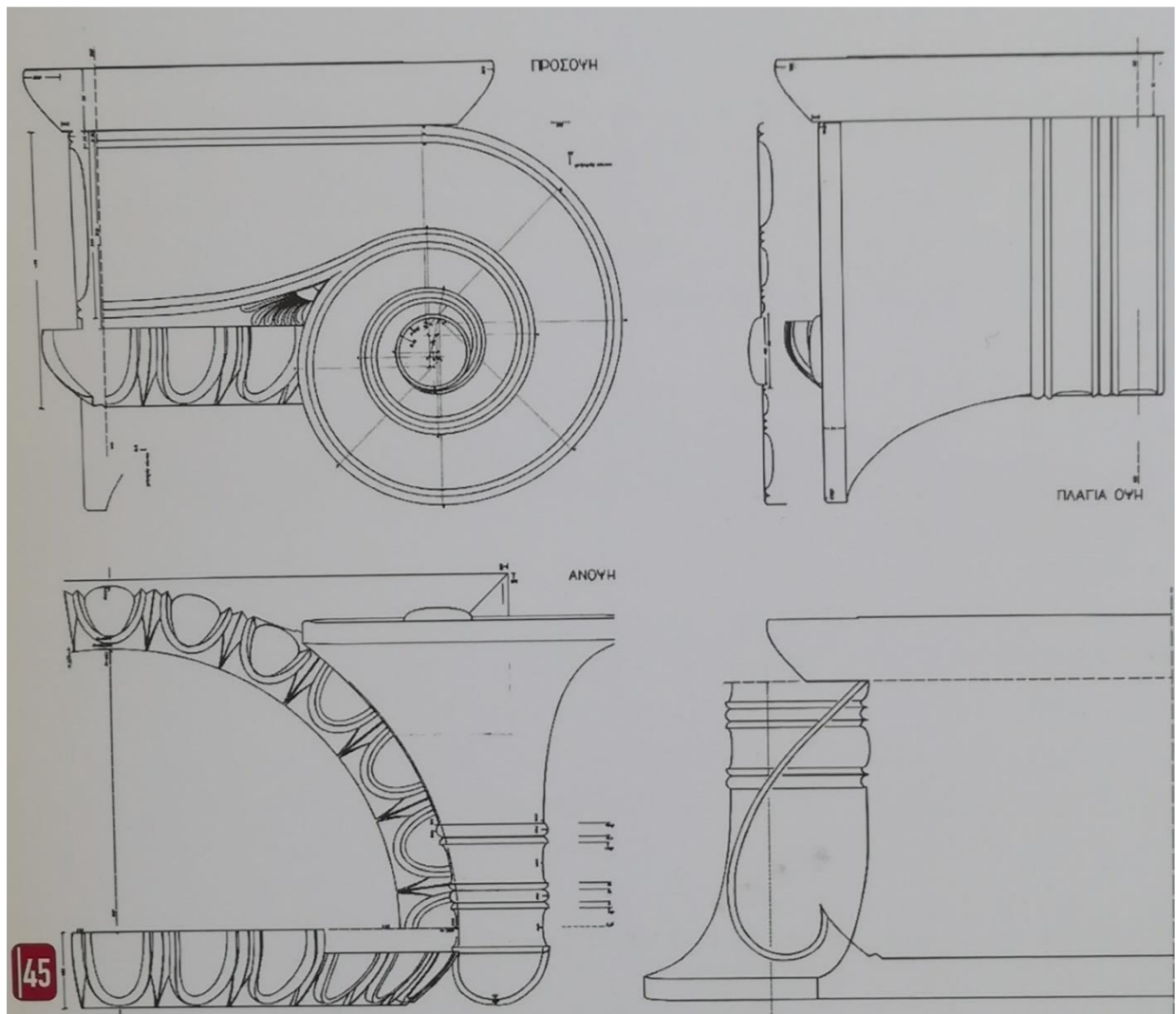
Εικ. 77: Το πριόνι αναστήλωσης Κ. Πιττάκη – Α. Ρίζου Ραγκαβή, τη στιγμή της ανακάλυψης του (2003). Φωτ. Κ. Καρανάσος, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,37.)

Εικ. 78: Απομάκρυνση του αρχαίου εμπολίου που ανακαλύφθηκε μεταξύ του 9^{ου} και του 10^{ου} σφονδύλου του πρώτου από βορρά κίονα της Ανατολικής Στοάς (2003). Φωτ. Κ. Καρανάσος, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,37.)

Εικ. 79: Το κεντρικό επιστόλιο της Ανατολικής Στοάς των Προπυλαίων μετά την ανατοποθέτηση του στο μνημείο. Αποψη από ΝΑ. Μελέτη – Φωτ. Β. Πασχαλίδης, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,38.)

Εικ.80: Γεωμετρικής αποκατάσταση ιωνικού κιονοκράνου, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,39.)

Εικ.81: Γεωμετρικής αποκατάσταση του ιωνικού κιονοκράνου των Προπυλαίων, (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ'τομος,39.)

Εικ.82: Λάξευση του αντιγράφου του ιωνικού κιονοκράνου, που κατασκευάστηκε εξ ολοκλήρου από νέο μάρμαρο. Φωτ.: Ε. Πετροπούλου (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ' τομος,39.)

Εικ.83: Λάξευση του αντιγράφου του ιωνικού κιονοκράνου, που κατασκευάστηκε εξ ολοκλήρου από νέο μάρμαρο. Φωτ.: Τ. Τανούλας (ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ' τόμος,39.)

Εικ.84: Αριστερά Τμήμα του ιωνικού κιονόκρανου στο Μουσείο της Ακρόπολης, δεξιά τμήμα της οροφής των Προπυλαίων μετά την αποκατάσταση τους.(Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,15).

Εικ.85: Τα Προπύλαια από την ανατολική πλευρά πριν και κατά την διάρκεια της αποκατάστασης τους. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,15).

Κατά την διάρκεια των σωστικών επεμβάσεων, απαλλάχθηκαν τα οξειδωμένα σιδηρά αντικείμενα που είχαν τοποθετηθεί στις προηγούμενες αναστηλώσεις, την δομική αποκατάσταση, την συντήρηση όλων των αρχιτεκτονικών μελών που είχαν προστεθεί στις προηγούμενες αποκαταστάσεις. Με αποτέλεσμα να αποσυναρμολογηθούν όλα τα παλιά μέλη, η ανατολική πρόσταση, η στοά της, οι ιωνικού ρυθμού κίονες και η φατνωματική οροφή της κεντρικής αίθουσας αλλά και στο νότιο τείχος της ανατολικής στοάς. Συγκεκριμένα η επέμβαση στο μνημείο άρχισε το 1990 αφού πρώτα προηγήθηκε η άρση του ετοιμόρροπου επιστυλίου στην ανατολική όψη το οποίο πραγματοποιήθηκε το (1981-1982) και κατόπιν ξεκίνησε η προετοιμασία του εργοταξίου αλλά και η έρευνα των θραυσμάτων τα οποία βρίσκονταν κάποια διάσπαρτα στον αρχαιολογικό χώρο και κάποια άλλα αποθηκευμένα σε μία βυζαντινή δεξαμενή στο βορειοανατολικό τμήμα του μνημείου. Αφού αναγνωρίστηκαν, συναρμολογήθηκαν, συγκολλήθηκαν, πολλά από τα θραύσματα δημιουργήθηκαν τότε αρκετές φατνωματικές πλάκες της μαρμάρινης οροφής στην ανατολική στοά αλλά και στην κεντρική αίθουσα. Μία ακόμη αξιόλογη εργασία που πραγματοποιήθηκε και διευκόλυνε αρκετά την διαδικασία της επέμβασης ήταν η τοπική συγκόλληση με την χρήση ενεμάτων στο μεγάλο ανώφλι του θηραίου τοίχου.

Ύστερα από την δημιουργία ενός ιωνικού κιονόκρανου που προέρχονταν από την συνένωση κομματιών από τέσσερα διαφορετικά κιονόκρανα το οποίο και αποτέλεσε ειδικό πρόβλημα και έτσι αποσύρθηκε στο Μουσείο. Όσο αφορά την επιφανειακή συντήρηση που υλοποιείται στα μάρμαρα

των ιωνικών κίωνων τα οποία βρίσκονται στην κεντρική αίθουσα αλλά και τους ορθοστάτες της Πινακοθήκης όπως επίσης και σε όλα τα αρχιτεκτονικά μέλη που είχαν αποσυναρμολογηθεί.

Η επέμβαση της αναστήλωσης των μαρμαρίνων οροφών της κεντρικής αίθουσας εντάχθηκαν στα έργα της αναβάθμισης των Προπυλαίων, με σκοπό την ανάκτηση των φατνωματικών πλακών. Κατόπιν οι κίονες ιωνικού ρυθμού συμπληρώθηκαν με δύο νέους σπόνδυλους και τα αντίστοιχα αντίγραφα που κατασκευάστηκαν ήταν από νέο μάρμαρο. Στην ανατολική στοά πραγματοποιήθηκε επέκταση της φατνωματικής στοάς. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί πως υπάρχει δυνατότητα μεγαλύτερης αναβάθμισης των Προπυλαίων με την αναβάθμιση της Πινακοθήκης, με τις έρευνες των αναστηλώσεων να κάνουν λόγο για μοναδική είσοδο της Ακρόπολης τα Προπύλαια.²⁹ Έπειτα στο κομμάτι των ερευνών μελετήθηκαν αναλυτικά η μεσαιωνικές μορφές των Προπυλαίων, των θραυσμάτων τους στα ιωνικά κιονόκρανα που θα εκθέτονταν στο Μουσείο της Ακρόπολης, όπως επίσης μελετήθηκε εκτενέστερα η ανωδομή των ορόφων και των στεγών της βόρειας πτέρυγας.

Εικ.86: Ο ναός της Αθηνάς Νίκης πριν και κατά την διάρκεια της αποσυναρμολόγησης του. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,17).

Εικ.87: Ο ναός της Αθηνάς Νίκης κατά και μετά την επανασυναρμολόγηση του. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,17).

²⁹ (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη).

Εικ.88: Αποσυναρμολόγηση του κινοκράνου και μετακίνηση του μονολιθικού κορμού ενός κίονα του ναού της Αθηνάς Νίκης. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,17).

Να σημειωθεί πως από την δυτική προς την ανατολική πλευρά και αντίστροφα μετακινήθηκαν όλοι οι μονολιθικοί κίονες του ναού, στην συνέχεια όλα τα λείψανα του αρχαϊκού πόρινου ναΐσκου που βρίσκονταν στα 1,80 μέτρα συντηρήθηκαν και αναδείχθηκε ο υπόγειος χώρος, με αποτέλεσμα να αυξηθεί η επισκεψιμότητα στον αρχαιολογικό χώρο. Ύστερα με την χρήση ανοξείδωτου χάλυβα κατασκευάστηκε μια νέα μεταλλική εσχάρα αντικαθιστώντας την πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα, όπου πάνω στην εσχάρα στηρίχθηκε μετά την αποκατάσταση το μαρμάρινο δάπεδο του ναού. Η γλυπτή ζωφόρος απομακρύνθηκε από το μνημείο και στην συνέχεια τοποθετήθηκε στο Μουσείο και στην κενή θέση τους πάνω στο μνημείο μπήκε πιστό αντίγραφο από τεχνητό λίθο. Μέσα στο Μουσείο ακολούθησε αποσύνθεση των θραυσμάτων του μαρμάρινου θωράκιου που κάλυπτε τον προμαχώνα.

Εικ.89: Τμήμα του αρχαϊκού πόρινου ναΐσκου κάτω από το δάπεδο του ναού της Αθηνάς Νίκης και η νέα μεταλλική εσχάρα του ναού. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,17).

*Εικ.90: Άποψη της γλυπτικής ζωφόρου του ναού της Αθηνάς Νίκης μέσα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
(Εύρεση φωτογραφίας από google, Star.gr)*

*Εικ.91: Άποψη του ανάγλυφου θωρακίου του ναού της Αθηνάς Νίκης μέσα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
(Εύρεση φωτογραφίας από google, ΥΣΜΑ)*

*Εικ.92: Ο ναός της Αθηνάς Νίκης κατά την διάρκεια των αποκαταστάσεων.
(Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,17).*

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, το έτος 427 και 423 π.Χ. έχουμε την κατασκευή του ναού της Αθηνάς Νίκης από πεντελικό μάρμαρο στα νοτιοδυτικά των Προπυλαίων απάνω σε έναν προμαχώνα, επιβλέποντας αρχιτέκτονας αποδίδεται ο Καλλικράτης. Πρόκειται για μνημείο ιωνικού ρυθμού με μικρές διαστάσεις με έναν απλό κατά βάση τύπο, ο οποίος αποτελείται από τέσσερις κίονες στην ανατολική και τέσσερις στην δυτική πλευρά του μνημείου. Αποτελούνταν από πλούσιο γλυπτικό διάκοσμο τόσο στην ιωνική ζωφόρο όσο και στα αετώματα από τα οποία διασώθηκαν ελάχιστα θραύσματα, πολλά από αυτά αν όχι όλα διασώζονται σήμερα στο Μουσείο, όπως και το στηθαίο με της παραστάσεις της Αθηνάς και τις Νίκες στον προμαχώνα. Το τείχος που περιέκλειε τον ναό της Αθηνάς στην διάρκεια του μεσαίωνα ανυψώθηκε με αποτέλεσμα να προστατεύεται περισσότερο και να διατηρείται επίσης περισσότερο. Όπως έχουμε αναφέρει σε παραπάνω κεφάλαιο, όταν οι Τούρκοι ανατίναξαν την πυριτιδαποθήκη μαζί με πολλά μέλη του ναού, καταστράφηκε και το δάπεδο, του οποίου τα υλικά χρησιμοποιήθηκαν για οχυρώσεις στην δυτική πλευρά της Ακρόπολης το 1687. Τέλος, ο λόρδος Έλγιν μετέφερε ένα κομμάτι της ζωφόρου στο Βρετανικό Μουσείο.

Αργότερα, αφού οι οχυρώσεις των Τούρκων κατεδαφίστηκαν και αφού συγκεντρώθηκαν τα μέλη του ναού που βρίσκονταν διάσπαρτα, ο ναός αναστηλώθηκε δύο φορές από τους L.ROSS, CH.HANSEN 1835, κ. ΠΙΤΤΑΚΗ 1834-1844 τον κ. ΜΠΑΛΑΝΟ 1935-1939, κ. Α. ΟΡΛΑΝΔΟ 1939-1940. Οι επεμβάσεις που υλοποιήθηκαν από τους προαναφερθέντες μηχανικούς δεν είχαν όλες μεγάλη επιτυχία, καθώς, πολλά αρχιτεκτονικά μέλη απολαξεύθηκαν αδέξια χάνοντας έτσι την αυθεντικότητά τους, από την στιγμή που αντικαταστάθηκαν αρκετά σημεία, με νέα ξένα ως προς το μνημείο υλικά και σαφώς πολλά από τα αρχαία παλαιά μέλη παρατοποθετήθηκαν. Να τονίσουμε στο σημείο αυτό πως νέες συνδέσεις μεταξύ των μελών έγιναν με ορείχαλκο και όχι με σίδηρο.

Εικ. 93: Αποψη της βορειοανατολικής πλευράς του ναού πριν την αποσυναρμολόγηση. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη, 18).

Εικ.94: Ο ναός της Αθηνάς Νίκης μετά την αποσυναρμολόγησή του. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,18).

Εικ.95: Ο ναός μετά την επανασυναρμολόγησή του. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,18).

Έτσι η ΥΣΜΑ στα νέα προγράμματα σωστικού χαρακτήρα που όρισε για το μνημείο της Ακρόπολης και συγκεκριμένα του ναού της Αθηνάς Νίκης απομάκρυνε μόνο την γλυπτή ζωφόρο το 1998 η οποία φυσικά διαφυλάσσεται στο Μουσείο της Ακρόπολης, να αναφέρουμε επίσης, πως δεν υπήρχαν οξειδωμένα σιδηρά από προηγούμενες αναστηλώσεις. Στις νέες επεμβάσεις οι οποίες είχαν σκοπό να αναβαθμίσουν το μνημείο πραγματοποιήθηκαν οι εξής εργασίες. Αρχικά έχουμε την αποσυναρμολόγηση του συνόλου, συντηρήθηκαν τα λείψανα του αρχαϊκού πώρινου ναΐσκου ο οποίος εντοπίστηκε κατά 1,80μ. πιο χαμηλά από την κανονική του θέση, ύστερα αντικαταστάθηκαν οι σιδηροδοκοί με αποτέλεσμα να προκύψει νέα εσχάρα από ανοξειδωτο χάλυβα, εξυγιάνθηκαν και συντηρήθηκαν 300 αρχιτεκτονικά μέλη, όπως επίσης συμπληρώθηκαν όπου αυτό κρίθηκε αναγκαίο. Μερικές ακόμη επεμβάσεις, υλοποιήθηκαν στα γείσα, στις σίμες και στο ανατολικό αέτωμα, καθώς διορθώθηκαν και αρκετές παρατοποθετήσεις των παλαιότερων αναστηλώσεων. Τέλος, η θέση της ζωφόρου πάνω στο μνημείο μετά την μεταφορά της στο Μουσείο, καλύφθηκε με ακριβές χυτό αντίγραφο τεχνητού λίθου. Σε όλα τα νέα μέλη ακολούθησε μια συστηματική συντήρηση πριν την τοποθέτησή τους πάνω στο μνημείο.

(Αρχειο ΥΣΜΑ)

Εικ.96: Γενική άποψη του χώρου της Ακρόπολης από τα Προπύλαια προς τα ανατολικά πριν και μετά τη δημιουργία του διαδρόμου που προστατεύει το βράχο από τα βήματα των επισκεπτών. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,19).

Εικ.97: Ο φυσικός βράχος και τα τείχη από την βορειοανατολική πλευρά. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,19).

Εικ.98: Ο φυσικός βράχος και τα τείχη από την νότια πλευρά. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,19).

Εικ.99: Ο βράχος, τα τείχη και το περιβάλλον. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,19).

Εικ.100: Αεροφωτογραφία της περιοχής του Αρρηφορίου πριν την κατάχωση του μνημείου με σκοπό τη διατήρησή του. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,19).

Εικ.101: Αεροφωτογραφία της περιοχής του Αρρηφορίου μετά την κατάχωση του μνημείου με σκοπό τη διατήρησή του. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,19).

Εικ.102: Ο ανελκυστήρας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ακρόπολη. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,19).

Εικ.103: Διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη και θραύσματα τακτοποιημένα στον χώρο βόρεια του παλαιού Μουσείου της Ακρόπολης. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,19).

Εικ.104: Διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη και θραύσματα στον χώρο νοτιοδυτικά του Ερεχθείου. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,19).

Εικ.105: Γενική άποψη του βράχου της Ακρόπολης από τα δυτικά. (Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη,20).

Συμπεράσματα

Συμπεραίνουμε λοιπόν, πως ο βράχος της Ακρόπολης αποτελεί ένα μνημείο το οποίο ανήκει στο φυσικό περιβάλλον μέσα στο αστικό τοπίο της Αθήνας, στο σημείο αυτό να αναφέρουμε πως στο μνημείο στις προηγούμενες αρχαιολογικές έρευνες των προηγούμενων αιώνων, αφαιρέθηκαν οι αρχαίες επιχώσεις, τα θεμέλια των κτιρίων εκτέθηκαν στην φθορά με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια δύσβατη επιφάνεια στον βράχο, καθώς και αρκετά προβλήματα τόσο με την εγκατάσταση του εργοταξίου όσο και τις αυξημένες προσέλευσης των επισκεπτών τα τελευταία χρόνια. Πιο αναλυτικά στο εργοτάξιο τοποθετήθηκαν αναβατόρια νοτιοανατολικά του βράχου, καθώς και γερανογέφυρες σε όλα τα μνημεία, όπως επίσης δάπεδα εργασίας αλλά και δύο γεραμούς στον Παρθενώνα. Όλα αυτά επιβάρυναν κατά μεγάλο βαθμό το άμεσο φυσικό περιβάλλον του αρχαιολογικού χώρου, για τριάντα περίπου χρόνια παρόλο που ήταν προσωρινά τοποθετημένα στις θέσεις αυτές.³⁰

Προκειμένου να προστατευθούν τα μνημεία από την φθορά των βημάτων των επισκεπτών, απαγορεύθηκε η είσοδος στα μνημεία, καθώς επίσης δημιουργήθηκαν κατάλληλοι διάδρομοι για την διέλευση τους οι οποίοι διάδρομοι ήταν αναστρέψιμη με την χρήση πλαστικού φύλλου. Η πιο χαρακτηριστική σωστική επέμβαση ήταν η κατάχωση του 'Οίκου των Αρρηφόρων', όπου διασώθηκαν θεμέλια από ευπαθή πωρόλιθο μετά από την παραμονή τους σε παγετό και στον άνεμο παρόλο που όλη η οροφή είχε καταστραφεί. Παρόλα αυτά αποφασίστηκε να διατηρηθεί μόνο στην περίπτωση που θα καταχωθεί, αφού πρώτα τεκμηριωθεί και κατόπιν μελετηθεί. Τέλος, το γεγονός πως στον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης υπήρχαν πάρα πολλά θραύσματα μαρμάρινων και πώρινων αρχιτεκτονικών μελών αλλά και επιγραφών, δημιουργούσε τεράστια προβλήματα με αποτέλεσμα να ξεκινήσουν οι προσπάθειες καταγραφής τους το 1980 και κατόπιν να αποκατασταθούν. Φυσικά καμία από τις επεμβάσεις που αναφέραμε στην παρούσα εργασία δεν μπορεί να διατηρηθεί εάν δεν υπάρξει η κατάλληλη συντήρηση, αλλά και από απαιτούμενος σεβασμός από τον επισκέπτη.

---

³⁰ Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- I. βλ. Μπούρας Χαράλαμπος, Αθήνα 2010, Παράρτημα 6ο.
- II. βλ. του κ. Γρηγορίου Α. Πουλημένου, "ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ ΣΤΟΝ ΛΥΣΑΝΔΡΟ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ", ΑΘΗΝΑ 2006.
- III. Φυλλάδιο Αποκαταστάσεις Αρχαίων Μνημείων – Ακρόπολη.
- IV. ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, γ' τόμος.
- V. ΚΙΖΗΣ Γ. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ, α' τόμος.
- VI. Υλικό από το ίδιο το Μουσείο της Ακρόπολης, στοιχεία που αναγράφονται πάνω στις πλάκες, αλλά και υλικό από τις πινακίδες στον βράχο της Ακρόπολης των Αθηνών.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

- I. **Αίθουσα Ακρόπολης**
(https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.archaiologia.gr%2Fblog%2F2020%2F06%2F19%2F%25CF%2584%25CE%25BC%25CE%25AE%25CE%25BC%25CE%25B1-%25CE%25B1%25CF%2580%25CF%258C-%25CF%2584%25CE%25B7-%25CE%25B2%25CF%258C%25CF%2581%25CE%25B5%25CE%25B9%25CE%25B1-%25CE%25B6%25CF%2589%25CF%2586%25CF%258C%25CF%2581%25CE%25BF-%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2585-%25CF%2580%25CE%25B1%25CF%2581%25CE%25B8%25CE%25B5%25CE%25BD%25CF%258E%2F&psig=AOvVaw3aqgTRU9vhAPqp5Q9KWHKQ&ust=1651161468789000&source=images&cd=vfe&ved=0CA0QjhxqFwoTCLiY_vjNtPcCFQA AAAAdAAAAABAD)
- II. **Ζωφόρος Παρθενώνα**
https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.star.gr%2Feidiseis%2Fellada%2F577012%2Fh-zwforos-toy-parthenwna-o-sygxronos-tropos-theashs-ths&psig=AOvVaw3wbnuF_46z1eZWZP4x3xA_&ust=1651169104175000&source=images&cd=vfe&ved=0CA0QjhxqFwoTCPD0nLrqtPcCFQAAAAAdAAAAABAD
- III. **Θωράκιο Ακρόπολης ΥΣΜΑ**
https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.ysma.gr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2018%2F07%2Fpalaiotera_programmata.pdf&psig=AOvVaw17OXJ_ilf9p-Y9PZ_wDKf&ust=1651169332815000&source=images&cd=vfe&ved=0CA0QjhxqFwoTCPCxm6PrtPcCFQAAAAAdAAAAABAD
- IV. **Καθαρισμός ζωφόρου με χρήση Λείζερ.**
https://www.google.com/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Frepository.acropolis-education.gr%2Facr_edu%2Fhandle%2F11174%2F263&psig=AOvVaw0091E0NyR1I3ikRBCXW2W7&ust=1651930507872000&source=images&cd=vfe&ved=0CA0QjhxqFwoTCKDemuv-yvcCFQAAAAAdAAAAABAD